Форма № 24

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет бізнес-технологій та економіки
(повне найменування інституту, факультету)

Економіка та митна справа
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломного проєкту (роботи)
магістр
(ступінь вищої освіти)

на тему: Посилення соціально-економічної ролі митної служби України в трансформаційних процесах національної економіки

Виконав: студент(ка) II курсу,
групи БТЕз-0314м

Спеціальності 051 Економіка
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)
Митна справа

Суворова К.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник Лісніченко М.О.
(прізвище та ініціали)

Рецензент Морозов Д.М.
(прізвище та ініціали)

2025

Форма № 25

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет_ Бізнес-технологій та економіки_____
Кафедра_Економіка та митна справа_____
Ступінь вищої освіти _магістр_____
Спеціальність _051 Економіка _____
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) __Митна справа_____
(назва освітньої програми (спеціалізації)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
_____Соколов А.В.
«14» жовтня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

_____ Суворова Крістіна Валеріївна_____
(прізвище, ім'я, по батькові)
1. Тема проєкту (роботи) Посилення соціально-економічної ролі митної служби України в трансформаційних процесах національної економіки_____
_____
керівник проєкту (роботи)_ Лісніченко Маргарита Олександрівна, к.е.н., доцент.,_____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом закладу вищої освіти від «31» жовтня 2025 року № 494
2. Строк подання студентом проєкту (роботи)_11.12.2025 р._____
3. Вихідні дані до проєкту (роботи)_праці українських і зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань, статистичні матеріали, законодавчі акти, внутрішня документація підприємства_____
_____
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)_____
_1. Митна служба як інституційний елемент державної системи забезпечення соціально-економічного розвитку._____
_2. Дослідження чинників і напрямів посилення соціально-економічної ролі митної служби України_____
_3. Стратегії посилення соціально-економічної ролі митної служби України в умовах трансформації національної економіки._____
_____
_____
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
_____
_____
_____

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	Лісніченко М.О., доцент кафедри ЕМС	14.10.25	05.11.25
2	Лісніченко М.О., доцент кафедри ЕМС	14.10.25	12.11.25
3	Лісніченко М.О., доцент кафедри ЕМС	05.11.25	19.11.25
Нормоконтроль	Галан О.Є., доцент кафедри ЕМС	28.11.25	05.12.25

7. Дата видачі завдання «14» __жовтня__2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	02.09.25-11.09.25	
2	Вивчення літературних джерел	15.09.25-23.10.25	
3	Збір матеріалу на дипломну роботу	15.09.25-05.11.25	
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	14.10.25-05.11.25	
5	Виконання першого розділу	14.10.25-05.11.25	
6	Виконання другого розділу	16.10.25-12.11.25	
7	Виконання третього розділу	05.11.25-19.11.25	
8	Формування висновків та рекомендацій	20.11.25-26.11.25	
9	Оформлення дипломної роботи	05.11.25-26.11.25	
10	Перевірка роботи керівником	27.11.25-30.11.25	
11	Одержання відгуку та рецензії	08.12.25	
12	Попередній захист дипломної роботи	04.12.25-08.12.25	
13	Подання роботи на кафедру	11.12.25	
14	Захист дипломної роботи	19.12.25-24.12.25	

Студент(ка) _____ ___Суворова К.В.___
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи) _____ ___Лісніченко М.О._
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 114 с., 8 табл., 9 рис., 80 джерел.

Об’єкт дослідження – Митна служба України.

Предмет дослідження – соціально-економічні механізми, інструменти та умови посилення ролі митної служби в забезпеченні фіскальної стабільності, соціальної безпеки та розвитку зовнішньоекономічної діяльності в трансформаційних умовах національної економіки.

Мета роботи – теоретико-методологічне дослідження соціально-економічної ролі митної служби України в умовах трансформації національної економіки, обґрунтування її впливу на державні фінанси, зайнятість, конкурентоспроможність та добробут населення, а також визначення стратегічних напрямів підвищення ефективності діяльності митних органів.

Методи дослідження – системний, порівняння, статистичний, аналітичний, графічний аналіз.

Головним результатом дослідження є поглиблення теоретичних засад розуміння митної служби як складової державної системи економічного регулювання, визначення її соціальних і фіскальних функцій..

В роботі викладені:

а) Митна служба як інституційний елемент державної системи забезпечення соціально-економічного розвитку;

б) дослідження чинників і напрямів посилення соціально-економічної ролі митної служби України;

в) стратегії посилення соціально-економічної ролі митної служби посилення ролі митної служби в контексті сталого розвитку України.

МИТНА СЛУЖБА, ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК, КОНТРАБАНДА, ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, СТАЛИЙ РОЗВИТОК

ЗМІСТ

Завдання на дипломну роботу 2
Реферат 4
Вступ 7
1 Митна служба як інституційний елемент державної системи забезпечення соціально-економічного розвитку 11
1.1 Генеза формування та інституційного становлення митної системи України 11
1.2 Економічна сутність, функції та регуляторний потенціал митної служби 20
1.3 Роль митної служби у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави 28
Висновки до 1 розділу 37
2 Дослідження чинників і напрямів посилення соціально-економічної ролі митної служби України 39
2.1 Аналіз результативності фіскальної функції митної служби у зміцненні бюджетної стійкості 39
2.2 Оцінка ефективності заходів протидії контрабанді як інструменту захисту економічної та соціальної безпеки 48
2.3 Оцінка сервісної та регуляторної спроможності митної служби у сприянні розвитку зовнішньоекономічної діяльності 58
Висновки до 2 розділу 68
3 Стратегії посилення соціально-економічної ролі митної служби України в умовах трансформації національної економіки 69
3.1 Обґрунтування напрямів удосконалення фіскальної політики та підвищення ефективності справляння митних платежів 69
3.2 Шляхи підвищення результативності протидії контрабанді 77
3.3 Перспективи адаптації та впровадження зарубіжного досвіду модернізації митної системи в Україні 85

Висновки до 3 розділу 96
Висновки 97
Перелік посилань 99
Додаток А. Операційний план реалізації НСДУ 108

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глибоких трансформацій української економіки, воєнних викликів і посилення євроінтеграційного курсу митна служба України набуває стратегічного значення як інституція, що одночасно виконує фіскальні, регуляторні, аналітичні та соціальні функції. Сучасна митна система є не лише елементом контролю за зовнішньоекономічною діяльністю, а й одним із ключових інструментів державного регулювання, який визначає темпи й ефективність соціально-економічного розвитку України.

У 2024-2025 роках роль митної служби істотно зросла у зв'язку із впровадженням Національної стратегії доходів на 2024-2030 роки, ухваленням нового Митного кодексу, реформою Державної митної служби та практичною імплементацією норм митного права ЄС. Ці процеси спрямовані на підвищення прозорості, цифровізацію митних процедур, боротьбу з корупцією та контрабандою, а також на формування сприятливого середовища для розвитку бізнесу й зміцнення соціально-економічної безпеки держави.

В умовах воєнного стану митна служба виконує критично важливі завдання з організації безперервного експорту товарів стратегічного призначення, контролю гуманітарних потоків, адміністрування податків і митних платежів, що забезпечують стабільність державних фінансів. З іншого боку, митна система виступає індикатором рівня довіри до влади, якості державного управління та соціальної відповідальності держави перед громадянами. Саме тому питання оцінки соціально-економічної ролі митної служби України у сучасній системі національної економіки є надзвичайно актуальним і потребує комплексного наукового осмислення.

Питання ролі митної служби у соціально-економічному розвитку України досліджували такі науковці, як О. Мельник, І. Бережнюк, Л. Дронова, О. Пашко, А. Крисоватий, М. Білуха, А. Гуменюк, Т. Дкдар, а також зарубіжні автори – Р. Бьорд, м. Кін, Дж. Джексон. Їхні роботи присвячені функціям митних органів, механізмам митного регулювання, впливу митної політики на національну

економіку. Водночас недостатньо опрацьованими залишаються питання трансформації ролі митної служби в умовах зміни державної економічної політики, інтеграційних процесів, цифровізації та підвищення вимог до безпеки зовнішньої торгівлі. Саме ці аспекти потребують додаткового дослідження та обґрунтування.

Саме цим зумовлений вибір і актуальність теми дипломної роботи.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок досліджень збігається з фундаментальними науковими дослідженнями кафедри економіки та митної справи: «Дослідження формування та функціонування бізнес-екосистем в умовах сталого розвитку».

Мета і задачі дослідження. Метою дипломної роботи є всебічне дослідження соціально-економічної ролі митної служби України в умовах трансформації національної економіки, обґрунтування її впливу на державні фінанси, зайнятість, конкурентоспроможність та добробут населення, а також визначення стратегічних напрямів підвищення ефективності діяльності митних органів.

Для досягнення поставленої цілі в роботі вирішено наступні задачі:

– розкрито теоретичну сутність і функціональну природу митної служби як складової державного механізму соціально-економічного регулювання;

– визначено соціальні аспекти діяльності митних органів, зокрема вплив на зайнятість, добробут і соціальну справедливість;

– проаналізовано динаміку надходжень митних платежів до Державного бюджету України та оцінено їх роль у фінансовій стабільності держави;

– досліджено масштаби й наслідки контрабанди, що впливають на економічну безпеку;

– оцінено рівень сервісності митної служби як чинник довіри та партнерства з бізнесом;

– визначено шляхи вдосконалення митного адміністрування, цифровізації процедур, боротьби з корупцією та інтеграції до європейської митної системи.

Об’єктом дослідження є Митна служба України.

Предметом дослідження є соціально-економічні механізми, інструменти та умови посилення ролі митної служби в забезпеченні фіскальної стабільності, соціальної безпеки та розвитку зовнішньоекономічної діяльності в трансформаційних умовах національної економіки.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження послужили праці вітчизняних і закордонних вчених, які присвячені дослідженню дослідженню митної системи та її, а також її ролі в забезпеченні національної безпеки і соціально-економічного розвитку держави.

Для досягнення мети використано методи: системного аналізу – для розкриття взаємозв’язків між митною політикою й економічним розвитком; порівняльного – для оцінки зарубіжного досвіду реформування митних органів; статистичного – для аналізу динаміки митних надходжень; аналітичного й графічного – для візуалізації тенденцій та узагальнення результатів.

Інформаційною базою дослідження послужили нормативно-правові акти України, звіти Державної митної служби, Міністерства фінансів, Державної служби статистики, матеріали міжнародних організацій (WCO, IMF, ЄС), наукові праці вітчизняних та іноземних дослідників.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в роботі методичні рекомендації дозволяють посилити соціально-економічну роль Митної служби України в трансформаційних процесах національної економіки. Методичні рекомендації, що запропоновано в дослідженні, можна використовувати при розробленні державних програм реформування митної служби, формуванні стратегічних документів з адміністрування доходів, а також у навчальній діяльності економічних і управлінських спеціальностей.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в детермінації митної служби як багатофункціонального інституту, що поєднує фіскальні, регуляторні, соціальні та інноваційні функції, та у формуванні концептуальних підходів до підвищення її ефективності в умовах євроінтеграції, що відображено у наступних положеннях:

удосконалено:

підходи до оцінювання ефективності діяльності митних органів за критеріями соціально-економічного впливу;

дістали подальшого розвитку:

підходи щодо розширення сервісної функції митниці та мінімізації ризиків контрабанди через цифровізацію процедур.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні результати дипломної роботи були викладені і ухвалені на ІІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку» (Запоріжжя, 2025 р.).

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи – 114 сторінок, 8 таблиць, 9 рисунків. Список використаних джерел нараховує 80 найменувань.

1 МИТНА СЛУЖБА ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1 Генеза формування та інституційного становлення митної системи України

Після проголошення незалежності України та фактичного розпаду Радянського Союзу у 1991 році на її території залишилася лише частина радянської митної інфраструктури. Із 118 митниць, що функціонували в межах союзної системи, в Україні діяли лише 25 митниць. Це свідчило про значну залежність новоствореної держави від попередньої організаційної моделі та необхідність її подальшого реформування. У Радянському Союзі митна служба мала багаторівневу ієрархічну будову: до її складу входило Головне управління державного митного контролю при Раді Міністрів СРСР, республіканські митниці, регіональні органи, а також окремі митні установи, які забезпечували виконання контрольних та фіскальних функцій (рис.1.1).

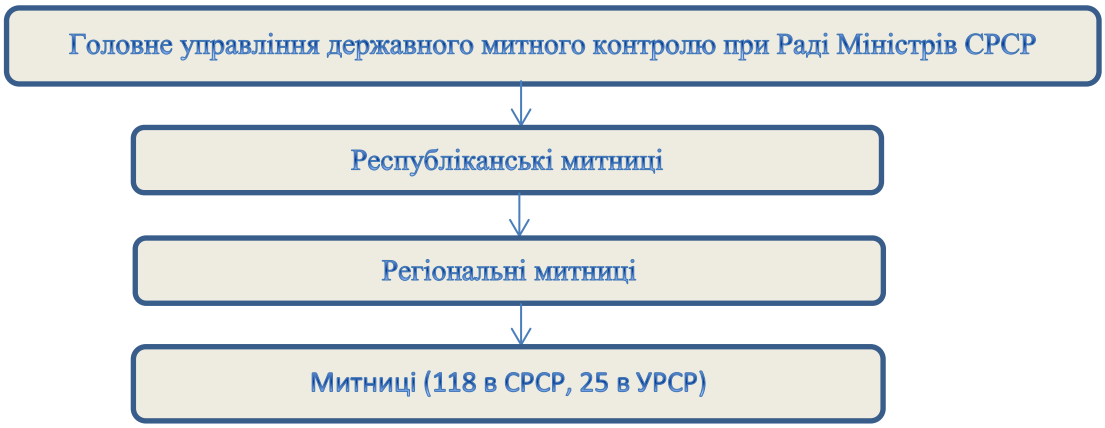

Рисунок 1.1 – Організаційна структура митної системи СРСР (1990 р.)

24 травня 1991 р. відбулася одна з ключових інституційних трансформацій у сфері митного управління: постановою Кабінету Міністрів Української РСР Управління державного митного контролю при Раді Міністрів УРСР було

реорганізовано у Державний комітет митного контролю України [1]. Це рішення мало не лише адміністративне, а й політико-правове значення, оскільки відображало поступове відокремлення української митної системи від союзної та формування власної державної інституційної бази. Важливим є й те, що зазначена реорганізація відбулася вже після набуття чинності Законом УРСР «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року. У цьому нормативному акті вперше було чітко закріплено принцип самостійності Української РСР у здійсненні митного регулювання на власній території [2].

1 червня 1991 року, після втрати чинності Митним кодексом СРСР 1964 року, на території колишнього союзу було введено в дію новий Митний кодекс СРСР. Згідно з ним центральним митним органом залишався Митний комітет СРСР, до складу якого підпорядковувалися регіональні митниці та окремі митні установи. Однак така організаційна структура проіснувала недовго, оскільки правові реформи на рівні республік передбачали поступове набуття ними самостійності у сфері митного регулювання. Важливим нововведенням Митного кодексу 1991 року стало надання митним органам права здійснювати дізнання у справах, пов’язаних із контрабандою, що відображало посилення контрольних та правоохоронних функцій митної служби [3].

Новітня історія української митної служби бере свій початок із прийняттям Закону Української РСР «Про митну справу В Українській РСР», який набув чинності 25 червня 1991 року. Цей закон закріпив створення єдиної системи митних органів на території республіки, до якої увійшли Державний комітет митного контролю та мережа митниць. Ключовим досягненням Закону було те, що з моменту його прийняття загальне керівництво митною справою в Україні було передано Верховній Раді УРСР та кабінету Міністрів УРСР, що означало фактичний вихід української митної служби з-під порядкування союзних органів [4].

Ще одним символічним етапом становлення незалежної митної системи стало створення Державного митного комітету України 11 грудня 1991 року Указом №1 першого Президента України Л.М. Кравчука. Вже наступного дня,

12 грудня 1991 року, постановою Верховної Ради України було затверджено Митний кодекс України (далі – МКУ), який набрав чинності з 1 січня 1992 року [3].

Одним із пріоритетних завдань, які були визначені для митних органів України МКУ, став захист економічних інтересів. Але ефективне виконання цього завдання було неможливим без належного розширення інфраструктури митних органів та створення необхідної кількості пунктів контролю, здатних адекватно реагувати на нові реалії зовнішньоекономічної діяльності. Саме тому 1992 рік можна без перебільшення вважати найбільш результативним щодо кількості новостворених митних установ, які забезпечували розгортання функціональної системи митного контролю на території України. Після проголошення незалежності країна успадкувала довжину державного кордону 1402 км, забезпеченого пунктами митного контролю та оформлення, розрахованими на систему радянської монополії у зовнішньоекономічній діяльності та тотальної заборони на закордонні поїздки громадян. Ці установи виявилися явно непридатними для нових умов, що характеризувалися стрімким зростанням обсягів міжнародних перевезень товарів та інтенсивним переміщенням громадян через кордон. Особливо критичною була ситуація на ділянках кордону з Російською Федерацією, Білоруссю та Молдовою, загальна протяжність яких становила 4650 км, де практично не здійснювався жодний митний контроль, що не відповідало економічним інтересам молодої незалежної держави. Окрему проблему того часу становила відсутність розгалуженої мережі внутрішніх митниць. Її відсутність суттєво стримувала процес пожвавлення зовнішньої торгівлі, що було недопустимим в контексті економічної трансформації України та забезпечення стабільності державного бюджету. Таким чином, початковий період після здобуття незалежності вимагав не лише реформування організаційної структури митної служби, а й створення нової мережі митних установ, здатних виконувати функції контролю, регулювання та захисту національних економічних інтересів у нових політико-економічних умовах [5].

Протягом першого року після набрання чинності МКУ, тобто з 1 січня 1992 року по 1 січня 1993 року, кількість митних органів на території держави збільшилася майже вдвічі. Так, кількість митниць зросла з 26 до 52, а число митних постів з 111 до 225. Одночасно чисельність працівників митних органів зросла з 3997 до 6131 посадової особи, що становило збільшення на 65%. Це різке розширення інституційної бази митної служби відображало як посилення ролі митних органів у забезпеченні економічної безпеки держави, так і необхідність адаптації до нових умов інтенсивного переміщення товарів та громадян через державний кордон. 1993 рік відзначався відчутним уповільненням темпів створення нових митних установ: за рік було засновано лише 13 нових митниць і 20 митних постів (рис. 1.2). Водночас чисельність штатних працівників митної служби продовжувала зростати і досягла 13 126 посадових осіб, що на 215% перевищувало показники попереднього року. Таке стрімке зростання персоналу митної служби вимагало відповідного розвитку матеріально-технічної бази та організаційної інфраструктури. У відповідь на ці потреби у грудні 1993 року була прийнята «Комплексна програма розбудови державного кордону України», яка діяла до 2000 року і передбачала реалізацію широкого спектра заходів, спрямованих на розвиток мережі пунктів пропуску через державний кордон.

Рисунок 1.2 - Організаційна структура митної системи України (1991–1993 рр.)

У 1994 р. в системі управління митною справою України відбулися суттєві структурні зміни, спрямовані на підвищення ефективності функціонування

митної служби. Постановою Кабінету Міністрів України було створено 8 територіальних митних управлінь, кожному з яких підпорядковувалося від 5 до 15 митниць, що дозволяло централізовано координувати діяльність митних органів на регіональному рівні та забезпечувати більш ефективне виконання контрольних і фіскальних функцій. Водночас частина митниць залишалася у прямому підпорядкуванні Державного митного комітету України, що давало змогу оперативно здійснювати контроль та регулювання на стратегічно важливих напрямках зовнішньоекономічних потоків. Запроваджена система управління митною справою проіснувала трохи більше двох років, протягом яких спостерігалося активне розширення мережі митних органів. На кінець цього періоду кількість митниць зросла до 71, а митних постів – до 269 (рис. 1.3). Одночасно відбувалося збільшення чисельності працівників митної системи: на початок 1996 року штат митних органів налічував 17 256 осіб [1].

Протягом середини 1990-х років основні показники діяльності митної системи України демонстрували значне зростання, яке значно перевищувало темпи збільшення чисельності персоналу. Так, якщо порівнювати обсяги стягнутого мита, що надходили до державного бюджету, результати виглядали вражаюче навіть із урахуванням інфляційних процесів того періоду. У 1994 та 1995 роках сума стягнутого мита зросла більш ніж у п’ять разів порівняно з попереднім роком, що свідчило про підвищення ефективності митного контролю та здатності органів забезпечувати фінансову стабільність держави. Ще більш значним було зростання податку на додану вартість: у 1995 році його обсяг становив майже десятикратне перевищення показника 1994 року. Підвищення продуктивності роботи митників також підтверджувалося середньостатистичними показниками оформлення зовнішньоекономічних операцій. Якщо в 1994 році на одного працівника митної служби в середньому припадало 50 оформлених вантажних митних декларацій, до у 1995 році цей показник зріс до 66 операцій, що свідчило про покращення організації роботи та адаптацію митної системи до стрімкого збільшення обсягів зовнішньоекономічного обороту. Одним із ключових аспектів діяльності митних

органів залишалося пропускне оформлення транспортних засобів. Так, кількість пропущених транспортних засобів зросла з понад 3,5 млн фізичних одиниць у 1994 році до 15,5 млн у 1995 році. Крім того, митники здійснювали оформлення автотранспортних засобів, що ввозилися громадянами в Україну, загальну чисельність яких щорічно становила близько 626 тис. одиниць. Також слід відзначити ефективність митної служби у боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил. Наприклад, обсяги вилучених наркотичних речовин демонструють динаміку суттєвого зростання: у 1992 році – 37 кг, у 1993 році – 1,5 тис. кг, у 1994 році – понад 2 тис. кг, а в 1995 році – більше 3,5 тис. кг. Ці показники свідчать про активізацію правоохоронної та контрольної діяльності митних органів, їх здатність адаптуватися до нових викликів у сфері безпеки держави та ефективно захищати економічні й соціальні інтереси держави.

Система управління митними органами через територіальні митні управління виявила низку суттєвих недоліків, що обмежували ефективність функціонування всієї митної системи. Основним недоліком стала невідповідність поставлених перед територіальними управліннями завдань їх фактичним повноваженням. Зокрема, головними функціями територіальних управлінь мало бути забезпечення ефективного управління підпорядкованими митницями, митними постами та іншими структурами, однак відсутність права на здійснення безпосереднього митного оформлення та контролю значно обмежувала їхню функціональну спроможність. В результаті територіальні митні управління фактично виконували лише дублюючі управлінські функції, що вже здійснював Державний митний комітет України, але на регіональному рівні.

Виявлені проблеми стали однією з головних причин реформування Державного митного комітету України та територіальних митних управлінь у сучасну Державну митну службу України (далі - ДМСУ) та регіональні митниці відповідно. Найважливішою відмінністю регіональної митниці від колишнього територіального управління стало надання їй, поряд із підпорядкованими митницями, безпосередніх функцій здійснення митного контролю та митного

оформлення у межах визначеної зони діяльності.

У 2005 році відбулося суттєве реорганізаційне втручання у систему управління митними органами України: всі митниці були виведені з підпорядкування регіональних митниць і поставлені під безпосереднє управління центрального апарату ДМСУ. На думку керівництва ДМСУ того часу, така централізація дозволяла підвищити керованість митними органами, скоротити чисельність управлінського апарату та перерозподілити вивільнені ресурси на пріоритетні напрямки діяльності [6].

У 2006 році виникла нова потреба в реформуванні структури митної системи України, яка була обгрунтована необхідністю покращення керованості та контрольованості митних органів, а також підвищення ефективності їх діяльності. З цією метою наказом ДМСУ від 15 вересня 2006 року №785 «Про створення регіональних митниць та ліквідацію деяких митниць» були утворені Західна, Кримська, Південна, Східна та Центральна регіональні митниці [7].

На початку 2008 року відбувся новий виток реформування структури митної системи, що передбачав відновлення механізму управління за схемою «центральний апарат ДМСУ – митний орган». Основною метою цієї реформи було спрощення та оптимізація структури митної системи, підвищення оперативності прийняття управлінських рішень і забезпечення більш ефективного виконання завдань, покладених на митні органи.

У період 2009-2012 років реформування системи митних органів України продовжувалося на принципах забезпечення балансу між ефективністю митного контролю та сприянням розвитку зовнішньої торгівлі. Основою цих змін стала Концепція реформування діяльності митної служби України «Обличчям до людей», реалізація якої була запланована на 2010-2015 роки. Концепція передбачала комплексний підхід до модернізації митної служби, орієнтований на підвищення ефективності управління, скорочення надмірних адміністративних процедур та забезпечення прозорості митних процесів [8].

Наступним важливим кроком у вдосконаленні діяльності митної служби стало прийняття у березні 2012 року нової редакції МКУ, розробленого

відповідно до вимог міжнародних стандартів та конвенцій. Нова редакція МКУ запровадила значні зміни, які сприяли підвищенню ефективності митного контролю, полегшенню процедур для громадян та суб'єктів ЗЕД, а також приведенню українського митного законодавства у відповідність до міжнародної практики [9].

У грудні 2012 року указом Президента України було утворено Міністерство доходів і зборів України шляхом реорганізації ДМСУ та Державної податкової служби України. Така інтеграція спрямовувалася на оптимізацію адміністрування доходів державного бюджету, підвищення ефективності взаємодії між податковими та митними органами та посилення контролю за надходженням платежів до бюджету [10].

Але й на цьому реформи не закінчувались. У 2014 році в умовах післяреволюційних змін і тиску на оновлення інституцій уряд реорганізував систему доходів і зборів, створивши Державну фіскальну службу Це поєднання податкових та митних функцій стало платформою для пізнішого розподілу повноважень [11].

Період 2015-2018 років у бік цифровізації був логічним та необхідним: створення «єдиного вікна» стало фундаментальним інструментом для спрощення процедур і зниження корупційних ризиків (через зменшення людського фактору). Але тут важливо відзначити дві слабкі сторони: технічні рішення часто вводилися фрагментарно, а цифровізація без сучасної організаційної моделі і кадрової політики не давала очікуваного ефекту – потрібно було інвестувати в IT-інфраструктуру та навчання персоналу.

27 грудня 2018 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Концептуальні напрямки реформування системи органів, що реалізують податкову та митну політику, що дало «зелене світло» для розділення функцій та подальшої трансформації. Постановою Кабінету Міністрів України №227 від 06.03.2019 року було затверджено положення про окремі служби – Державну податкову й Державну митну службу та було надано розпорядження урядом про запуск «Нової митниці» - офіційно початок роботи ДМСУ відбувся 8 грудня 2019

року [12].

Після офіційного запуску ДМСУ в 2019-2020 роках відбувалося формування територіальних органів і переформатування мережі митниць. У цей період ДМСУ активно працювала над цифровими та організаційними інструментами: запуск сайтів, кол-центрів, робота над внутрішньою безпекою, атестаціями й іншими механізмами для підвищення доброчесності.

2022 рік вимагав від митниці швидкої адаптації. Війна створила шок, але також і «прискорювач» для реформ: після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року митниця опинилась в центрі логістики експорту та імпорту, це стимулювало тісну координацію з ЄС і техпідтримку, запровадження NCTS.

У грудні 2023 року уряд ухвалив Національну стратегію доходів на 2024-2030 роки, де митна складова була виділена як один із ключових елементів модернізації адміністрування доходів [13].

В 2023-2024 роках йшло інтенсивне наближення митного законодавства до норм ЄС (наприклад, пакети законодавчих ініціатив, пілоти з eCustoms, практична інтеграція з NCTS). Єврокомісія у своїх щорічних доповідях відзначала прогрес української митної служби, але водночас ставила завдання щодо подальшої імплементації й посилення інституційних гарантій. 17 жовтня 2024 року Президентом України Володимиром Зеленським було підписано закон №6490-д, який передбачав реформу ДМСУ. Цей законопроєкт передбачав:

- перезавантаження митниці за зразком БЕБ;

- прозорий конкурс на голову Держмитслужби за участі міжнародних організацій;

- політичну незалежність голови Держмитслужби, звільнення за висновком аудиту;

- переатестація всіх працівників протягом 18 місяців з призначення нового голови, підвищення заробітної плати на рівні закону;

- половину членів атестаційних комісій для керівних посад обирають міжнародники за пропозиціями бізнес-спільноти.

Відповідні норми закону набрали чинності з 1 листопада 2024 року [14].

Протягом 2025 року Держмитслужба запровадила низку інноваційних рішень: інтеграцію бізнесу через API до митних декларацій, автоматизовану систему електронного обміну даними, удосконалену версію «єдиного вікна», а також систему штучного інтелекту для аналізу ризиків під час митного контролю на кордоні. Паралельно втілювався напрямок антикорупційних заходів. Національне агенство з питань запобігання корупції у 2025 році здійснило масштабний перегляд нормативно-правових актів діяльності митної служби, і виділило понад 40 документів із високим рівнем ризиків корупційних зловживань. В результаті цього було ініційовано «перезапуск» Служби митної безпеки – нового органу, створеного за зразком європейських структур. Його суть полягає в залученості незалежних міжнародних експертів до конкурсного відбору керівництва та сертифікації персоналу, а також запровадження сучасної моделі мотивації через суттєве підвищення заробітних плат. Завдяки спільній роботі ДМСУ та Міністерства Фінансів України 19 квітня 2025 року набрав чинності новий МКУ, більш адаптований до митного законодавства ЄС. Очікується, що новий МКУ у вже повній відповідності з правом ЄС буде прийнято вже на початку 2026 року. Також в цьому році було презентовано стратегію розвитку ІТ та прикордонної інфраструктури на 2024-2028 роки, яка передбачає масштабні інвестиції у сканери, автоматизовані вагові комплекси, мобільні системи контролю, а також реконструкцію важливих залізничних ділянок поблизу кордону (наприклад, напрямку «Мостиська ІІ – Скнилів»).

1.2 Економічна сутність, функції та регуляторний потенціал митної служби

Сучасні тенденції розвитку економічних і соціальних процесів вимагають удосконалення податкової системи та митної справи як важливих інструментів державного регулювання. Ефективна митна політика є ключовим елементом забезпечення стабільності національної економіки, підвищення її

конкурентоспроможності та інтеграції в світове господарство. Особлива роль в цьому процесі належить митній системі, оскільки вона не лише адмініструє митні платежі, а й виступає регулятором зовнішньоекономічної діяльності, забезпечуючи надходження до державного бюджету значної частки доходів. Ретроспективний аналіз розвитку економік різних країн свідчить про те, що митна політика є невід'ємною складовою ефективного функціонування економіки та стабільного соціального життя суспільства, оскільки через неї реалізуються як фіскальні, так і регуляторні завдання.

Вирішення митною системою комплексного кола завдань, зокрема оподаткування зовнішньоекономічних операцій, контролю за переміщенням товару і капіталу, а також захисту національних економічних інтересів, дозволяє підтримувати баланс між внутрішнім ринком і міжнародною торгівлею. Активізація державного регулювання ЗЕД та митної політики набуває особливої важливості у сучасних умовах глобальної конкуренції, оскільки від ефективності цих процесів залежить не тільки економічна стабільність, а й соціальний добробут населення. Крім того, розвиток митних процедур, удосконалення адміністрування митних платежів та впровадження інноваційних електронних систем контролю дозволяють підвищити прозорість та ефективність функціонування митної служби, зменшити ризики контрабанди там ухилення від сплати податків, що, у свою чергу, забезпечує більш стійке економічне середовище для розвитку національного виробництва.

Таким чином, формування ефективної митної системи, здатної поєднувати фіскальні, регуляторні та стимулювальні функції, є надзвичайно актуальним завданням для України, особливо в умовах лібералізації торгівлі та інтеграції в глобальну економіку. Це питання потребує грунтовного наукового дослідження та розробки стратегічних підходів, спрямованих на забезпечення стабільного розвитку економіки, захист національних інтересів та створення сприятливих умов для активізації зовнішньоекономічних зв'язків [15].

Організація діяльності митних органів України регламентується відповідними положеннями Митного кодексу України. Зокрема, у статті 11 МКУ

зазначено, що безпосереднє здійснення митної справи покладається на державні митні органи.

Основними завданнями митних органів згідно з МКУ є:

- виконання та контроль за додержанням законодавства України з питань митної справи. Це завдання передбачає забезпечення дотримання всіх нормативно-правових актів, що регулюють порядок переміщення товарів через митний кордон, проведення митних процедур, визначення митної вартості, застосування митних тарифів і зборів, а також запобігання порушенням митного законодавства. Відповідальне виконання цієї функції передбачає не лише адміністративний контроль, але й систематичний аналіз змін у законодавстві, оновлення внутрішніх нормативних документів митних органів та навчання персоналу для забезпечення правильного застосування норм. Ефективне здійснення цього завдання дозволяє мінімізувати ризики незаконного обігу товарів, уникнути втрат державного бюджету та гарантувати прозорість і передбачуваність зовнішньоекономічних операцій. У ширшому сенсі, контроль за додержанням законодавства сприяє формуванню довіри між державою, бізнесом і громадянами, створюючи правову основу для стабільного розвитку економіки;

- захист економічних інтересів України. Ця функція передбачає створення умов для забезпечення національної економічної безпеки шляхом контролю за дотриманням правил зовнішньоекономічної діяльності, запобіганням незаконному вивезенню та ввезенню товарів, контрабанді, а також зловживанням митними пільгами. Захист економічних інтересів реалізується через застосування митних тарифів, регулювання обсягів імпорту та експорту стратегічно важливих товарів, а також через участь у формуванні та реалізації державної митної політики, спрямованої на стимулювання конкурентоспроможності вітчизняного виробника. Важливим аспектом цього завдання є також інтеграція з міжнародними стандартами і угодами, що дозволяє забезпечувати баланс між відкритістю ринку та захистом внутрішніх виробників. Ефективне виконання цієї функції сприяє стабільності національної економіки,

підтримує державний бюджет та гарантує реалізацію стратегічних економічних цілей України;

- забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань митної справи, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Це завдання має особливе значення, оскільки міжнародні угоди формують основу для гармонізації митних правил України із загальноприйнятими світовими стандартами. Верховна Рада України, надаючи згоду на обов'язковість таких договорів, фактично визнає їх частиною національної правової системи. Тому на митні органи покладається обов'язок не лише дотримуватись цих положень у своїй практичній діяльності, але й забезпечувати їх ефективне виконання у взаємодії з суб'єктами ЗЕД. Особливу роль відіграє імплементація норм Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, положень Світової організації торгівлі (СОТ), а також спеціалізованих міжнародних конвенцій у сфері митної справи, таких як Кіотська конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур чи Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в запобіганні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства. Виконання таких зобов'язань сприяє поступовій інтеграції України до світового економічного простору, підвищує рівень довіри з боку міжнародних партнерів та створює передумови для формування прозорої і конкурентоспроможної системи зовнішньої торгівлі;

- сприяння захисту інтелектуальної власності учасників зовнішньоекономічних зв'язків, інших юридичних та фізичних осіб. Це завдання має на меті виявлення та недопущення ввезення контрафактної продукції, яка може завдати економічних збитків виробникам, негативно вплинути на розвиток інновацій та підірвати довіру до українського ринку. У цьому контексті митні органи діють відповідно до міжнародних стандартів, зокрема угод СОТ та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Реалізація цього завдання сприяє створенню прозорих умов ведення бізнесу, захищає інтереси як національних, так і іноземних суб'єктів господарювання та забезпечує безпеку споживачів;

- застосування відповідно до закону заходів тарифного та нетарифного

регулювання при переміщенні товарів через митний кордон України. За допомогою цього завдання прямо визначаються умови доступу товарів на внутрішній ринок і вплив на динаміку ЗЕД. Тарифне регулювання передбачає встановлення ввізного та вивізного мита, акцизів і податків, що забезпечують поповнення бюджету та формують конкурентні умови для національних виробників. Нетарифні заходи охоплюють систему ліцензування, квотування, технічного та санітарного контролю, що застосовуються для захисту безпеки держави, здоров'я населення й екологічних інтересів;

- здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України; вдосконалення форм і методів їх здійснення. Ці процедури забезпечують дотримання вимог законодавства при ввезенні, вивезенні чи транзиті товарів і транспортних засобів. Контроль включає перевірку документів, відповідності товарів заявленим характеристикам, дотримання правил походження та митної вартості. Митне оформлення, своєю чергою, є завершальною стадією, що дозволяє легальне переміщення товарів через митний кордон після виконання всіх встановлених вимог. Важливим аспектом є вдосконалення форм і методів цих процедур: запровадження електронного декларування, системи «єдиного вікна», ризик-орієнтованого контролю, що дозволяє зменшити час та витрати бізнесу. Це сприяє створенню сприятливих умов для зовнішньої торгівлі, водночас забезпечуючи ефективний захист економічних інтересів держави;

- контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України. Завдання спрямоване на запобігання нелегальному обігу валют, відмиванню доходів та фінансуванню незаконної діяльності. Контроль включає перевірку документів, декларування валютних сум та дотримання встановлених лімітів. Ефективне виконання цього завдання забезпечує стабільність фінансової системи, підвищує прозорість зовнішньоекономічних операцій та захищає державні інтереси у сфері валютного регулювання;

- здійснення спільно з уповноваженими органами державної влади заходів

щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку. Митна служба, у взаємодії з іншими державними органами, контролює якість та безпеку товарів, що переміщуються через митний кордон. Це включає перевірку відповідності продукції стандартам, дотримання законодавства щодо маркування та захисту прав споживачів. Також митні органи слідкують за тим, щоб учасники ЗЕД дотримувалися правил і не порушували державні інтереси на зовнішньому ринку. Цей контроль сприяє захисту споживачів, підвищує прозорість зовнішньої торгівлі та зміцнює міжнародний авторитет України;

- створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України. Застосовуючи ефективні форми контролю та спрощені процедури митного оформлення, митна служба забезпечує швидке і безпечне переміщення товарів та пасажирів через митний кордон України. Сюди включається запровадження електронного декларування, система «єдиного вікна» та ризик-орієнтований контроль. Такий підхід дозволяє скоротити час на проходження митниці, зменшити витрати бізнесу і створити комфортні умови для громадян. Забезпечення оптимальної пропускної спроможності кордону сприяє розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, підвищує конкурентоспроможність української економіки та зміцнює позиції України на міжнародному транспортному та торговельному ринку;

- боротьба з контрабандою та порушенням вимог цього кодексу (митного законодавства). Це завдання охоплює аналіз ризиків, контроль вантажів і транспортних засобів, перевірку документів, співпрацю з правоохоронними органами та іншими державними структурами. Ефективна боротьба з контрабандою забезпечує не лише наповнення державного бюджету, але й підтримує чесну конкуренцію серед суб'єктів ЗЕД, захищає національних виробників та споживачів. Крім того, впровадженні сучасні технології (Електронне декларування, ризик-орієнтований контроль) дозволяють підвищити швидкість митних процедур, мінімізувати корупційні ризики та зміцнити міжнародну довіру до української митної системи. У сукупності ці

заходи формують ефективну систему контролю та запобігання порушенням митного законодавства;

- розвиток міжнародного співробітництва у галузі митної справи. Митна служба України активно розвиває міжнародне співробітництво, спрямоване на інтеграцію в європейські та глобальні митні структури, боротьбу з контрабандою та спрощення процедур для бізнесу. Одним із ключових кроків стало підписання Угоди про асоціацію з ЄС, що включає глибоку та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA). Ця угода передбачає поступове скасування тарифів та гармонізацію митних процедур з європейськими стандартами. Також сюди можна привести приклад Угоди між Україною і Канадою про обмін інформацією для запобігання та розслідування порушень, боротьбу з контрабандою та незаконним обігом товарів, а також забезпечення безпеки ланцюгів постачання. Або домовленість України з Данією, Ісландією, Норвегією, Фінляндією та Швецією щодо співпраці у адаптації українського законодавства до стандартів ЄС, обмін досвідом та посиленні правоохоронних функцій митних органів. Такі ініціативи сприяють інтеграції України в європейські митні структури, підвищенню ефективності боротьби з правопорушеннями та створенню сприятливих умов для розвитку зовнішньої торгівлі;

- ведення митної статистики. Ведення митної статистики є однією з ключових функцій митної служби, оскільки дозволяє отримувати достовірну інформацію про обсяги та структуру зовнішньої торгівлі, переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Митні органи збирають, обробляють та систематизують дані про товари, країни походження, митну вартість, обсяги ввезення та вивезення, а також інші показники, необхідні для аналітики та планування державної економічної політики. Отримана статистика використовується для прийняття рішень щодо тарифного та нетарифного регулювання, контролю за дотриманням законодавства, оцінки ризиків та моніторингу дотримання міжнародних зобов’язань України. Впровадження електронних систем обліку та автоматизація збору даних підвищує точність і оперативність статистичних звітів, що сприяє ефективному управлінню митними

процесами та створенню прозорих умов для зовнішньоекономічної діяльності;

- ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. Забезпечує систематизацію та кодифікацію товарів, що переміщуються через митний кордон України, для правильного застосування митних ставок, зборів та контролю за дотриманням законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Завдання включає ведення та оновлення бази даних УКТ ЗЕД, визначення коду товару при митному декларування, а також забезпечення відповідності товарів міжнародним стандартам. Крім того, це дозволяє здійснювати точний статистичний облік зовнішньоторговельних потоків, контролювати застосування преференцій, квот і ліцензій, а також запобігати зловживанням, наприклад, навмисному неправильному визначенню кодів для заниження митних платежів. Реалізація цього завдання забезпечує прозорість, ефективність та обгрунтованість державного регулювання ЗЕД та сприяє формуванню достовірної митної та економічної статистики;

- здійснення верифікації (встановлення достовірності сертифікатів походження товарів з України). Завдання полягає у встановленні відповідності сертифікатів чинним нормам міжнародного та українського законодавства, контролі за достовірністю зазначеної інформації та запобіганні можливим випадкам фальсифікації або неправомірного використання сертифікатів для отримання митних преференцій. Верифікація сприяє захисту економічних інтересів України, забезпечує прозорість зовнішньоторговельних операцій, підвищує довіру міжнародних партнерів та дозволяє своєчасно виявляти порушення, що можуть призвести до втрат державного бюджету або дискредитації українських експортерів на світових ринках. [16].

Завдання митної служби України мають комплексний характер, адже поєднують у собі контрольні, фіскальні, економічні та безпекові аспекти. Контроль за дотриманням митного законодавства, боротьба з контрабандою, перевірка сертифікатів походження та попередній документальний контроль спрямовані на зміцнення державної безпеки й мінімізацію ризиків назаконного переміщення товарів. Забезпечення справляння митних платежів формує

потужний фінансовий ресурс для держави, тоді як валютний контроль знижує загрози економічній стабільності.

Водночас важливою є регуляторна функція: створення умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, спрощення митних процедур, розвиток міжнародного співробітництва. Ці завдання сприяють інтеграції України до європейського та світового економічного простору, формують позитивний інвестиційний клімат і підтримують національний бізнес.

Соціальна складова виявляється через контроль за якістю товарів, захист прав інтелектуальної власності та охорону життя і здоров'я людей. Це свідчить, що митна служба виконує роль не лише регулятора торгівлі, а й гаранта суспільної безпеки. В цілому, реалізація цих завдань формує систему, здатну забезпечити баланс між відкритістю економіки та захистом національних інтересів, що є визначальним у період трансформаційних процесів в Україні.

1.3 Роль митної служби у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави

Діяльність митної служби відіграє ключову роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави. Через ефективне адміністрування митних процедур, контроль за переміщенням товарів і транспортних засобів, боротьбу з контрабандою та оптимізацію митних платежів, митна служба безпосередньо впливає на надходження державного бюджету, розвиток національного виробництва, та формування сприятливого середовища для інвестицій. Одночасно, її діяльність забезпечує інтеграцію України у міжнародну економіку, дотримання стандартів і норм міжнародної торгівлі, що є важливою складовою підвищення конкурентоспроможності країни.

Однак сучасні виклики та трансформаційні процеси , що відбуваються в економіці та міжнародній торгівлі, потребують системного стратегічного підходу до розвитку митної служби. Зокрема, зростання обсягів зовнішньоекономічних операцій, цифровізація бізнес-процесів, посилення

боротьби з незаконними потоками товарів та необхідність приведення українського законодавства у відповідність до європейських стандартів висувають нові вимоги до організації та ефективності митних процедур.

У цьому контексті стратегічне планування діяльності митної служби стає необхідною умовою для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Саме тому було розроблено та затверджено Кабінетом Міністрів України 27 грудня 2023 року (№1218-р) «Національну стратегію доходів України» (далі – НСДУ), з конкретними часовими рамками – на 2024-2030 роки, яка визначає ключові напрями реформування та модернізації митної системи [17].

НСДУ – розглядається як комплексний план дій, своєрідна дорожня карта, що окреслює основні напрями реформування податкової та митної системи держави. Вона передбачає не лише трансформацію ключових інституційних механізмів, але й вдосконалення процедур податкового та митного адміністрування, що має на меті створення більш ефективної та прозорої системи управління доходами. Реалізація положень цієї стратегії є необхідною передумовою для того, щоб у середньостроковій перспективі забезпечити належний рівень фіскального потенціалу держави та задовольнити зростаючі потреби бюджету. Водночас, НСДУ спрямована не лише на забезпечення фінансової спроможності держави, але й на створення умов для стійкого економічного зростання. Це досягається шляхом зменшення дисбалансів, пов’язаних із нерівністю у податковому навантаження, та усуненням неефективних підходів у сфері адміністрування доходів. Стратегія формує цілісне бачення майбутньої системи доходів України, визначає її головні орієнтири та створює базу для впровадження реформ, надаючи їм логіки, послідовності та узгодженості (додаток А). Важливим аспектом успішності реалізації є забезпечення широкої суспільної підтримки та наявності політичної волі, адже без узгодженості дій між владою, бізнесом та громадянським суспільством навіть найбільш прогресивні реформи можуть залишитися декларативними. Запровадження НСДУ спрямоване на формування збалансованої моделі фінансування державних видатків і підтримання

фіскальної стабільності, що здійснюється у передбачуваний, контрольований та сталий спосіб. Це принципово відрізняє запропонований підхід від попередніх практик, які часто характеризувалися фрагментарністю, довільністю та непослідовністю реформаторських ініціатив [17].

Разом із тим ефективна реалізація стратегічних напрямків у сфері державних доходів неможлива без комплексного вирішення проблем, пов'язаних із тіньовими процесами у зовнішньоекономічній діяльності. Контрабанда та порушення митних правил є складними, багатогранними та системно взаємопов'язаними явищами, які справляють суттєвий вплив на економічну, соціальну та національну безпеку та розвиток держави. У сучасних умовах глобалізації, розширення зовнішньоекономічних зв'язків і трансформації ринкових відносин питання ефективного контролю за переміщенням товарів через митний кордон України набуває особливої актуальності. Саме боротьба з контрабандою виступає не лише елементом забезпечення митної безпеки, а й важливим чинником соціально-економічного розвитку, адже вона сприяє стабілізації бюджетних надходжень, підвищенню конкурентоспроможності легального бізнесу та формуванню справедливого економічного середовища.

Контрабанда, як форма незаконного переміщення товарів, валютних цінностей, зброї, наркотичних засобів чи інших об'єктів через митний кордон України, має деструктивний характер. Вона підриває фінансову стабільність держави, знижує ефективність податково-митної політики, спричиняє втрати державного бюджету та формує тіньові економічні потоки, які позбавляють економіку легальних інвестиційних ресурсів. Негативний вплив контрабанди проявляється також у зниженні ділової активності легальних суб'єктів господарювання, що змушені конкурувати з нелегальним імпортером, який реалізується без сплати митних платежів і податків. Водночас системні порушення митних правил – подання неправдивих декларацій, фальсифікація супровідних документів, приховування товарів у транспортних засобах, маніпуляції з класифікацією або митною вартістю – створюють передумови для виникнення ризиків національної безпеки.

Сутність контрабанди полягає у свідомому порушенні встановлених державою правил переміщення товарів через митний кордон з метою уникнення сплати митних платежів, податків або обхід чинних обмежень і заборон. Вона здійснюється у різноманітних формах – від дрібної побутової до масштабної організованої злочинної діяльності, часто за участі міжнародних кримінальних угруповань. Серед типових способів контрабандного переміщення варто виокремити приховування товарів у спеціально облаштованих схованках транспортних засобів, використання підроблених документів, зміну маршрутів постачання, підміну товарів та застосування подвійної звітності. Не менш небезпечним аспектом є те, що контрабанда часто супроводжується іншими протиправними діями – корупцією, хабарництвом, підкупом службових осіб, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Такий комплексний характер контрабандної діяльності створює системну загрозу державному управлінню, підриває авторитет митної служби, деформує економічні відносини та підвищує рівень соціальної нерівності. Адже унаслідок незаконного обігу товарів держава втрачає значні фінансові ресурси, які могли би бути спрямовані на покращення соціально-економічного стану держави та громадян.

Боротьба з контрабандою, своєю чергою, є важливим інструментом забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави. Її ефективність прямо впливає на рівень бюджетного наповнення, інвестиційний клімат, легальність ринкових процесів та загальну економічну безпеку країни. Формування дієвого механізму протидії контрабанді – через модернізацію митного контролю, впровадження цифрових технологій, підвищення прозорості митних процедур і посилення міжнародного співробітництва – сприяє не лише зменшенню обсягів тіньової економіки, а й підвищенню рівня соціальної справедливості, конкурентоспроможності національного виробництва та довіри громадян до державних інституцій [18].

Ознаки складу порушення митних правил становлять систему правових і економічних характеристик, що визначають протиправність дій, пов’язаних з переміщенням товарів, транспортних засобів чи валютних цінностей через

митний кордон держави. Їх правильне визначення має не лише юридичне, а й соціально-економічне значення, оскільки від ефективності виявлення та кваліфікації таких дій залежить рівень захищеності національних економічних інтересів, стабільність фінансової системи та довіра до митних інститутів як важливих чинників розвитку держави. Склад порушення митних правил охоплює такі елементи, як об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона правопорушення, що у взаємодії формують правову основу для застосування заходів відповідальності та попередження деструктивних впливів на соціально-економічні процеси.

Об'єктом порушення митних правил виступають суспільні відносини економіко-правового характеру, які охороняються нормами митного законодавства та забезпечують стабільність зовнішньоекономічної діяльності держави. Йдеться про відносини, що пов'язані з регулюванням переміщення товарів, транспортних засобів і валютних цінностей через митний кордон, а також із формуванням доходів державного бюджету. Порушення цих відносин безпосередньо впливає на економічну безпеку країни, справедливу конкуренцію на внутрішньому ринку, а також на виконання міжнародних зобов'язань України у сфері митної політики. Таким чином, охорона цього об'єкта є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку держави, оскільки ефективна діяльність митних органів сприяє наповненню бюджету, підтриманню балансу зовнішньої торгівлі та захисту національних виробників.

Об'єктивна сторона порушення митних правил охоплює конкретні дії або бездіяльність, що порушують встановлені вимоги митного законодавства. До таких дій належать, зокрема, недекларування товарів, надання недостовірних або неповних відомостей у митній декларації, переміщення товарів поза митним контролем, ухилення від сплати митних платежів, використання спеціальних схованок чи технічних засобів для приховування товарів, а також інші форми умисного спотворення митної інформації. Подібні дії не лише створюють загрозу для фінансової стабільності, а й перешкоджають справедливому розподілу ресурсів, зменшують інвестиційну привабливість та спотворюють конкурентне

середовище. У цьому контексті своєчасне виявлення й запобігання таким правопорушенням є ключовим завданням митної служби як інституційного механізму соціально-економічного розвитку держави.

Суб'єктом порушення митних правил може бути фізична або юридична особа, яка досягла встановленого законом віку та володіє деліктоздатністю, тобто здатністю усвідомлювати свої дії та нести за них юридичну відповідальність. У сучасних умовах трансформації зовнішньоекономічних процесів суб'єктами таких правопорушень виступають як окремі громадяни, так і суб'єкти підприємницької діяльності, що беруть участь у міжнародній торгівлі. Значну роль у виникненні порушень відіграють економічні мотиви, зокрема прагнення до зменшення податкового навантаження, ухилення від сплати митних платежів чи недотримання валютного контролю. Такі дії, у свою чергу, негативно впливають на фінансову дисципліну, структуру державних доходів і рівень довіри до інституцій публічної влади, що прямо позначається на соціально-економічній стабільності держави. Варто підкреслити, що суб'єктом порушення митних правил може бути не лише безпосередній виконавець протиправних дій, а й особа, яка організовує, координує або сприяє їх вчиненню. Участь таких осіб свідчить про системність і організованість порушень, які створюють додаткові ризики для економічної безпеки держави та ускладнюють діяльність митних органів щодо забезпечення належного контролю у сфері зовнішньої торгівлі.

Суб'єктивна сторона порушення митних правил характеризується наявністю вини, яка може проявлятися у формі умислу або необережності. Прямий умисел має місце тоді, коли особа усвідомлює протиправний характер своїх дій, передбачає їх наслідки та свідомо прагне отримати економічну вигоду за рахунок порушення митного законодавства. Непрямий умисел полягає у свідомому допущенні негативних наслідків, зокрема втрат бюджетних надходжень або спотворення умов конкуренції. Необережність може проявлятися у легковажності, коли порушник передбачає можливість негативних наслідків, але недооцінює їх вплив на економічну систему, або у

недбалості, коли особа не передбачає таких наслідків, хоча зобов'язана була це зробити відповідно до норм митного законодавства [19].

Таким чином, аналіз суб'єкта та суб'єктивної сторони порушень митних правил дозволяє глибше усвідомити їх соціально-економічну природу, адже кожен випадок правопорушення має не лише правові, а й економічні наслідки, що впливають на стабільність державних фінансів, інвестиційний клімат та рівень довіри до митної служби. Ознаки складу порушення митних правил мають ключове значення для правильного застосування норм митного законодавства та забезпечення об'єктивності у розгляді справ про митні правопорушення.

З наукової точки зору, правильне встановлення ознак складу митного правопорушення має соціально-економічне значення, оскільки сприяє зміцненню правопорядку у сфері зовнішньоекономічних відносин, підвищенню прозорості митних процедур і формуванню довіри до державних інституцій. Це, своєю чергою, забезпечує стабільність митно-тарифної політики, сприяє збільшенню надходжень до бюджету та зменшенню тіньових потоків у зовнішній торгівлі. Ознаки складу порушення митних правил узагальнено подано на рис. 1.3. [20].

Рисунок 1.3 – Ознаки складу порушення митних правил.

Класифікація контрабанди може здійснюватися за різними критеріями, що дозволяє комплексно оцінити масштаби, характер та економічні наслідки цього явища. Систематизація видів контрабанди має не лише правове, а й соціально-економічне значення, оскільки вона дає змогу виявити найуразливіші напрями зовнішньоекономічної діяльності, визначити ризики для національної економіки та сформувати ефективні інструменти державного контролю.

Одним з основних підходів до класифікації контрабанди є поділ за характером порушень митних правил, що відображає як правову, так і економічну природу цього явища, поданий у табл. 1.1. [5].

Таблиця 1.1 - Класифікація контрабанди

Класифікаційна ознака	Види	Характеристика
1	2	3
І. За об’єктом контрабанди	Контрабанда товарів	Незаконне переміщення через митний кордон комерційних вантажів, включаючи промислову продукцію, побутову техніку, електроніку, одяг, продукти харчування тощо.
	Контрабанда культурних цінностей	Передбачає незаконне вивезення або ввезення предметів мистецтва, історичних артефактів та інших об’єктів національної культурної спадщини.
	Контрабанда наркотичних засобів і психотропних речовин	Одна з найнебезпечніших форм, яка створює серйозні соціальні ризики, сприяє поширенню тіньової економіки та збільшує навантаження на державну систему охорони здоров’я.
	Контрабанда зброї, боєприпасів і вибухових речовин	Становить загрозу національній безпеці та стабільності суспільства, адже може використовуватися у злочинних або терористичних цілях.
ІІ. За способом здійснення контрабанди	Фізична контрабанда	Безпосереднє, приховане переміщення товарів через державний кордон, часто із застосуванням спеціальних схованок у транспортних засобах, багажі чи конструкціях товару
	Документарна контрабанда	Полягає у використанні підроблених документів, фальшивих митних декларацій, заниженні митної вартості або викривленні відомостей про походження товарів.

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
III. За метою контрабанди	Економічна контрабанда	Має на меті ухилення від сплати митних платежів, податків і зборів задля отримання незаконної економічної вигоди.
	Політична контрабанда	Здійснюється з метою нелегального переміщення осіб, техніки чи інформації, що може бути пов'язане зі шпигунством, диверсіями чи фінансуванням тероризму.
IV. За обсягами та масштабом	Мала контрабанда	Переміщення невеликих партій товарів, найчастіше фізичними особами, переважно для особистого споживання або дрібної торгівлі.
	Велика (організована) контрабанда	Системна діяльність організованих злочинних груп або комерційних структур, спрямована на незаконне переміщення значних обсягів товарів через державний кордон

Порушення митних правил можуть бути класифіковані за різними ознаками, що дозволяє систематизувати їх види та визначити особливості правового реагування держави.

До основних видів порушень митних правил належать:

- невиконання митних формальностей, що охоплює недекларування товарів, неправильне або неповне заповнення митних декларацій, подання недостовірних відомостей про найменування, кількість, вартість чи походження товарів;

- ухилення від митного контролю, яке проявляється у спробах уникнути огляду товарів, приховуванні вантажів, незаконному переміщенні через неконтрольовані ділянки кордону або відмові від проведення необхідних процедур митного контролю;

- порушення режиму переміщення товарів - це невиконання встановлених умов тимчасового ввезення або вивезення, транзиту, а також зберігання товарів під митним контролем [21].

Ефективна протидія контрабанді та порушенням митних правил потребує комплексного підходу, що включає:

- удосконалення правового регулювання відповідно до міжнародних стандартів; підвищення ефективності діяльності митних органів, зокрема

шляхом професійної підготовки персоналу та цифровізації процедур;

- впровадження сучасних технологій контролю (сканувальні системи, аналітичні бази даних, автоматизовані системи ризик-аналізу);

- розвиток міжнародного співробітництва у сфері боротьби з митними правопорушеннями та обміном інформацією між митними адміністраціями різних держав.

Контрабандні операції зменшують надходження до державного бюджету та дестабілізують економіку. Митні платежі компенсують ці втрати, виступаючи засобом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, захисту національних виробників та фінансування соціально-економічного розвитку.

Провідним нормативним документом, який регулює відносини щодо справляння митних платежів, є МКУ. Хоча в самому кодексі не наводиться чітке визначення поняття «митні платежі», законодавець окреслює їх склад, включаючи:

- мито;

- акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів;

- податок на додану вартість із ввезених на митну територію України підакцизних товарів [13].

Аналіз податкового законодавства свідчить, що митні платежі виконують подвійне завдання: з одного боку, вони є джерелом фінансових ресурсів держави, а з іншого – слугують важелем регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток країни. Саме тому їхнє правильне адміністрування та контроль є критично важливими для забезпечення стабільності та зростання національної економіки [22].

Висновки до розділу 1

Розглянуто генезу становлення митної системи України та показано, що її розвиток відбувався через низку інституційних реформ, спрямованих на

формування сучасної, самостійної й функціонально спроможної моделі митного управління. Проаналізовано ключові етапи еволюціїї митних органів – від початкової розбудови інфраструктури та нормативної бази 1990-х років до сучасних процесів цифровізації, імплементації європейських стандартіа і трансформацій 2024-2025 років. Підкреслено, що інституційна модернізація митної служби є фундаментом для забезпечення національної економічної та соціальної безпеки.

Досліджено економічну природу, функції та регуляторний потенціал митної служби, що виступає багатофункціональним інститутом з фіскальними, контрольними, регуляторними та сервісними повноваженнями. Визначено, що митниця відіграє ключову роль у наповненні Державного бюджету, формуванні конкурентного середовища, протидії контрабанді та забезпеченні виконання міжнародних зобов'язань України. Особливу увагу приділено регуляторному впливу Митної служби на розвиток ЗЕД, інституційній співпраці з міжнародними організаціями та впровадженню інструментів спрощення торгівлі.

Оцінено роль Митної служби у соціально-економічному розвитку держави, зокрема її вплив на бюджетну стійкість, бізнес-клімат, зайнятість і соціальну безпеку. Показано, що модернізація митної системи є важливою складовою реалізації Національної стратегії доходів та євроінтеграційного курсу. Узагальнено, що ефективна митна політика забезпечує баланс між відкритістю економіки, захистом національних інтересів та сталим соціально-економічним розвитком.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ І НАПРЯМІВ ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ РОЛІ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз результативності фіскальної функції митної служби у зміцненні бюджетної стійкості

Одним із ключових завдань будь-якої сучасної держави є забезпечення належного рівня життя населення, створення умов для сталого соціально-економічного розвитку та підтримання фінансової стабільності. Досягнення цього неможливе без формування достатньої ресурсної бази, яка забезпечує виконання соціальних, економічних і оборонних функцій держави. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють стабільні джерела наповнення бюджету, що дозволяють уряду фінансувати суспільні потреби та гарантувати надання суспільних благ. Завдяки ефективній реалізації бюджетної політики відбувається акумулювання фінансових ресурсів, які є основою для виконання функцій держави. Від раціональності визначення головних напрямів мобілізації доходів, оптимального розподілу бюджетних потоків і регулювання дефіциту бюджету залежить не лише стійкість фінансової системи, а й загальна соціально-економічна рівновага в країні. Отже, бюджетна політика є не лише інструментом перерозподілу фінансових ресурсів, а й механізмом забезпечення макроекономічної стабільності. В умовах сучасних викликів, пов’язаних із глобальною економічною турбулентністю, пандемією COVID-19 та повномасштабною війною, розв’язаною Російською Федерацією проти України, особливої актуальності набуває питання підтримання фінансової стійкості держави. За таких обставин важливо забезпечити безперервність і прогнозованість надходжень до Державного бюджету, що дає змогу уряду виконувати соціальні зобов’язання, фінансувати оборонний сектор та здійснювати відновлення економіки [23].

Основну частину доходів бюджету формують податкові надходження, серед яких значна роль належить митним платежам. Саме вони є важливим

елементом фінансової системи, оскільки забезпечують стабільний приплив коштів до державної скарбниці, а також виконують регулятивну функцію у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Вивчення динаміки надходжень митних платежів дозволяє оцінити рівень фіскальної ефективності митної системи, виявити тенденції її розвитку та визначити напрями вдосконалення митно-тарифної політики України. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати обсяги надходжень митних платежів у структурі доходів Державного бюджету України (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Надходження митних платежів до Державного бюджету України протягом 2021-2023 рр.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Абсолютне відхилення 2023/2021	Відносне відхилення 2023/2021, %
1	2	3	4	6	7
Доходи ДБУ, млрд грн.	1 084,0	1491,1	2672,0	1588	+146,5
Податкові надходження ДБУ, млрд грн.	1107,1	949,8	1660	552,9	+49,9
Податкові надходження ДБУ, %	102,2	63,7	62,1	-40,1.	-39,2
Митні платежі до ДБУ, млрд грн	409,3	275,5	459,8	50,5	+12,3
Митні платежі до ДБУ, %	37,8	18,5	17,2	-20,6 .	-54,5
ПДВ із ввезених на митну територію України товарів, млрд грн	380,7	253,1	366,2	-14,5	-3,8
ПДВ із ввезених на митну територію України товарів, %	35,1	17	13,7	-21,4	-61
Акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів, млрд грн.	79,6	41,7	103,9	24,3	+30,5
Акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів, %	7,3	2,8	3,9	-3,4	-46,6
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, млрд грн.	38,2	26,2	30,7	-7,5	-19,6

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	6	7
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, %	3,5	1,8	1,1	-2,4 .	-68,6

Аналізуючи дані таблиці 2.1 [24,25] про надходження митних платежів до Державного бюджету України за період 2021-2023 років, можна зробити висновок, що основну частку митних платежів займають надходження від ПДВ із ввезених на митну територію України товарів. Так, у 2021 році їх частка у структурі митних платежів становила 93,0 %, у 2022 році спостерігається незначне зменшення питомої ваги ПДВ до 91,9 %, а у 2023 році - більш відчутне скорочення до 79,7 %. Водночас, абсолютні надходження ПДВ у 2022 році знизилися з 380,7 млрд грн у 2021 році до 253,1 млрд грн, що відповідає зменшенню на 127,6 млрд грн або 33,5 %. Причиною цього стало, зокрема, запровадження 7 % ставки ПДВ на пальне та інші зміни у митному оподаткуванні, що вплинули на базу оподаткування. У 2023 році надходження ПДВ відновилися до 366,2 млрд грн, однак частка у структурі митних платежів залишилася нижчою за показник 2021 року через зростання обсягів надходжень від інших митних платежів.

Що стосується акцизного податку з ввезених підакцизних товарів, у 2021 році його надходження становили 79,6 млрд грн, що відповідало 19,5 % у структурі митних платежів. У 2022 році відбулося суттєве скорочення абсолютного обсягу акцизних платежів до 41,7 млрд грн (-47,6 %), що зумовлено, зокрема, запровадженням нульової ставки акцизного податку на пальне та окремі автомобілі. Проте, у процентному відношенні частка акцизного податку у структурі митних платежів знизилася лише до 15,1 %, тобто на 4,4 п.п., оскільки загальні митні надходження у 2022 році також зменшилися на 177,5 млрд грн або 35,6 %. У 2023 році надходження від акцизного податку значно зросли до 103,9 млрд грн, а його частка у структурі митних платежів збільшилася до 22,6 %, що

обумовлено частковим відновленням правил оподаткування та поверненням стандартних ставок на окремі підакцизні товари.

Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції демонструють протилежну тенденцію. У 2021 році надходження від цієї групи становили 38,2 млрд грн (9,3 % у структурі митних платежів), у 2022 році обсяг зменшився до 26,2 млрд грн (9,5 %), а у 2023 році склав 30,7 млрд грн, при цьому частка у структурі митних платежів скоротилася до 6,7 %. Це зниження пов’язано із загальним зменшенням зовнішньоекономічної активності та впливом митних пільг на окремі категорії товарів, що зменшило ефективність збору податків на міжнародну торгівлю у структурі надходжень митних платежів.

Отже, аналіз показує, що ПДВ залишається основним джерелом митних платежів, хоча його питома вага у структурі знижується через зростання надходжень від акцизного податку. Акцизні платежі у 2023 році демонструють відновлення, що свідчить про ефективність змін у митній політиці, тоді як податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції мають тенденцію до зменшення своєї ролі у структурі митних платежів.

Щоб оцінити вплив воєнного стану на зміну митних платежів, необхідно дослідити структуру акцизного податку, ПДВ та податків на міжнародну торгівлю не лише в контексті доходів державного бюджету, а й з урахуванням динаміки самих митних надходжень (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 - Динаміка надходження митних платежів і їх структура протягом 2021- 2023 рр.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Абсолютне відхилення 2023/2021	Відносне відхилення 2023/2021, %
1	2	3	4	6	7
Митні платежі, млрд грн	409,3	275,5	459,8	50,5	+12,3
ПДВ із ввезених на митну територію України товарів, млрд грн	380,7	253,1	366,2	-14,5	-3,8

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6
У % у структурі митних платежів	93	91,9	79,7	-13,3	-14,3
Акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів, млрд грн	79,6	41,7	103,9	24,3	+30,5
У % у структурі митних платежів	19,5	15,1	22,6	+3,1	+15,9
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, млрд грн	38,2	26,2	30,7	-7,5	-19,6
У % у структурі митних платежів	9,3	9,5	6,7	-2,6	-28

Аналізуючи таблицю 2.2 [24,25], можна зробити висновок, що основну частку митних платежів займають надходження від ПДВ із ввезених на митну територію України товарів. Так, у 2021 році їх частка у структурі митних платежів становила 93,0 %, у 2022 році спостерігається незначне зменшення питомої ваги ПДВ до 91,9 %, а у 2023 році - більш відчутне скорочення до 79,7 %. Водночас, абсолютні надходження ПДВ у 2022 році знизилися з 380,7 млрд грн у 2021 році до 253,1 млрд грн, що відповідає зменшенню на 127,6 млрд грн або 33,5 %. Причиною цього стало, зокрема, запровадження 7 % ставки ПДВ на пальне та інші зміни у митному оподаткуванні, що вплинули на базу оподаткування. У 2023 році надходження ПДВ відновилися до 366,2 млрд грн, однак частка у структурі митних платежів залишилася нижчою за показник 2021 року через зростання обсягів надходжень від інших митних платежів.

Що стосується акцизного податку з ввезених підакцизних товарів, у 2021 році його надходження становили 79,6 млрд грн, що відповідало 19,5 % у структурі митних платежів. У 2022 році відбулося суттєве скорочення абсолютного обсягу акцизних платежів до 41,7 млрд грн (-47,6 %), що зумовлено, зокрема, запровадженням нульової ставки акцизного податку на пальне та окремі автомобілі [26,27]. Проте, у процентному відношенні частка акцизного податку у структурі митних платежів знизилася лише до 15,1 %, тобто на 4,4 п.п.,

оскільки загальні митні надходження у 2022 році також зменшилися на 177,5 млрд грн або 35,6 %. У 2023 році надходження від акцизного податку значно зросли до 103,9 млрд грн, а його частка у структурі митних платежів збільшилася до 22,6 %, що обумовлено частковим відновленням правил оподаткування та поверненням стандартних ставок на окремі підакцизні товари.

Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції демонструють протилежну тенденцію. У 2021 році надходження від цієї групи становили 38,2 млрд грн (9,3 % у структурі митних платежів), у 2022 році обсяг зменшився до 26,2 млрд грн (9,5 %), а у 2023 році склав 30,7 млрд грн, при цьому частка у структурі митних платежів скоротилася до 6,7 %. Це зниження пов’язано із загальним зменшенням зовнішньоекономічної активності та впливом митних пільг на окремі категорії товарів, що зменшило ефективність збору податків на міжнародну торгівлю у структурі надходжень митних платежів.

Отже, аналіз показує, що ПДВ залишається основним джерелом митних платежів, хоча його питома вага у структурі знижується через зростання надходжень від акцизного податку. Акцизні платежі у 2023 році демонструють відновлення, що свідчить про ефективність змін у митній політиці, тоді як податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції мають тенденцію до зменшення своєї ролі у структурі митних платежів.

Аналізуючи динаміку податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції за період 2021-2023 років, можна відзначити, що у 2021 році надходження від цієї групи податків становили 38,2 млрд грн. У 2022 році спостерігається значне скорочення їх обсягу до 26,2 млрд грн, що пов’язано із запровадженням пільг, передбачених Законом № 2142 від 24.03.2022 року [26]. У 2023 році надходження дещо зросли до 30,7 млрд грн, однак залишаються нижчими за рівень 2021 року. Щоб детальніше з’ясувати причини зміни обсягів цих податків, доцільно проаналізувати структуру їх надходжень (табл. 2.3).

Аналізуючи дані таблиці 2.3 [24,25], можна відзначити значне зменшення надходжень митних зборів у 2022 році, що особливо помітно на прикладі ввізного мита. Так, у 2022 році його обсяг становив 9 400 млн грн, що на 6 400

млн грн (або на 40,5 %) менше порівняно з 2021 роком. Це різке зниження пов’язане із запровадженням заходів, передбачених Законом «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану», який передбачав звільнення від ввізного мита товарів, що надсилаються на митну територію України підприємствами для вільного обігу, за винятком алкогольних та тютюнових виробів, легкових автомобілів, причепів і вантажних транспортних засобів, що ввозяться громадянами для особистого користування [26].

Таблиця 2.3 - Динаміка податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції протягом 2018-2023 рр., млн грн.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Абсолютне відхилення 2023/2021	Відносне відхилення 2023/2021, %
1	2	3	4	6	7
Ввізне мито	15800	9400	16200	+400	+2,5
Вивізне мито	700	600	500	-200	-28,6
Особливі види мита, у т. ч.:	1700	600	1300	-400	-23,5
Спеціальне мито	900	300	700	-200	+22,2
Антидемпінгове мито	500	200	400	-100	+20
Компенсаційне мито	200	100	200	0	0
Додатковий імпортний збір	100	0	0	-100	-100
Всього	18200	10600	18000	-200	-1,1

У 2023 році надходження ввізного мита відновилися до 16 200 млн грн, що майже відповідає рівню 2021 року, проте абсолютне зростання відносно 2022 року склало 6 800 млн грн (або +72,3 %). Це свідчить про часткове відновлення оподаткування ввізним митом і стабілізацію зборів від зовнішньоекономічної діяльності. Аналогічні тенденції спостерігаються і для інших особливих видів мита, зокрема спеціального та антидемпінгового, які у 2022 році суттєво знизилися, а у 2023 році частково відновили надходження, що обумовлено поверненням стандартних ставок мита та поступовим відновленням зовнішньоекономічної активності.

Проведений аналіз надходжень митних платежів до Державного бюджету України засвідчив, що митна служба залишається одним із найважливіших елементів фінансової системи держави, який забезпечує стабільність бюджетного процесу, підтримує економічну рівновагу та впливає на темпи соціально-економічного розвитку країни. Незважаючи на складну макроекономічну ситуацію, спричинену військовими діями, зниженням обсягів імпорту та трансформацією зовнішньоекономічних потоків, фіскальна ефективність митних органів залишається відносно високою, що свідчить про їхню здатність адаптуватися до кризових умов і виконувати стратегічну функцію з наповнення бюджету.

Основним джерелом митних надходжень у досліджуваний період (2021-2023 рр.) виступав податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів. У 2021 році його частка у загальній структурі митних надходжень перевищувала 93 %, проте у 2022 році вона скоротилася до 91,9 %, а у 2023 році - до 79,7 % [28]. Така динаміка зумовлена зменшенням обсягів імпорту, дією пільгових режимів оподаткування та зміною структури споживання внаслідок воєнного стану. Зокрема, у 2022 році було звільнено від оподаткування ввізним митом і ПДВ значну частину товарів критичного імпорту, що безпосередньо вплинуло на обсяг фіскальних надходжень [29]. Проте вже у 2023 році спостерігалося поступове відновлення імпортної активності та часткове повернення ставок оподаткування, що дало змогу стабілізувати доходи бюджету.

Другим за значенням джерелом митних надходжень став акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів. У 2023 році його частка у загальній структурі митних платежів зросла до 22,6 %, що пов’язано з активізацією ринку пального, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та транспортних засобів [30]. Зростання акцизних надходжень засвідчило підвищення ролі митного адміністрування у сфері енергетики та споживчих ринків, а також вдосконалення системи контролю за сплатою податків при імпорті підакцизної продукції.

Надходження від ввізного, вивізного та інших видів мита продемонстрували спадну динаміку. У 2021 році обсяг цих платежів становив близько 38,2 млрд грн, у 2022 році - 26,2 млрд грн, а у 2023 році - 30,7 млрд грн. Попри певне відновлення у 2023 році, частка мита у структурі митних надходжень скоротилася до 6,7 %, що пояснюється зниженням імпортних потоків, наданням пільг і тимчасовим скасуванням деяких митних зборів у період воєнного стану [31].

Таким чином, динаміка митних платежів демонструє високу залежність фіскальної системи від зовнішньоекономічної діяльності. Зниження обсягів імпорту у 2022 році через військову агресію та порушення логістичних ланцюгів безпосередньо позначилося на бюджетних надходженнях. Водночас у 2023 році простежується тенденція до поступового відновлення - як у частині абсолютних показників, так і у структурному перерозподілі між основними видами податків. Це свідчить про стабілізацію економічних процесів, посилення ефективності адміністрування митних процедур і покращення координації між Держмитслужбою, Міністерством фінансів і податковими органами. Важливо зазначити, що фіскальна ефективність митних органів оцінюється не лише за обсягами платежів, а й через показники їх питомої ваги у доходах бюджету та у валовому внутрішньому продукті. У 2021 році ця частка перевищувала 33 %, тоді як у 2022 році вона знизилася до 28 %, що пояснюється скороченням зовнішньої торгівлі та дією податкових пільг. У 2023 році, попри часткове відновлення імпорту, рівень митних надходжень залишився нижчим за довоєнні показники, що вказує на необхідність подальшого реформування системи митного контролю. Разом із фіскальною функцією митна служба продовжує виконувати стратегічну роль у забезпеченні економічної безпеки держави. Її діяльність спрямована не лише на стягнення податків, але й на регулювання зовнішньоторговельного балансу, захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції, протидію контрабанді та сприяння цифровізації процедур митного контролю [32]. В умовах воєнного стану митниця також стала

ключовою ланкою у забезпеченні пропуску гуманітарної допомоги та військової техніки, що підкреслює її соціальну і стратегічну вагу для держави.

Отже, результати аналізу свідчать, що ефективність адміністрування митних платежів у 2021-2023 роках відображає не лише фіскальні можливості, а й рівень організаційної спроможності митних органів України. Збереження позитивної динаміки у 2023 році засвідчує успішність адаптації митної системи до воєнних реалій і початок відновлення економічних процесів. Для підвищення фіскальної стійкості та стабільності бюджету необхідно продовжити удосконалення системи митного контролю, запровадження автоматизованих інструментів ризик-менеджменту, посилення боротьби з ухиленням від сплати податків і гармонізацію митного законодавства з нормами ЄС [17]. Саме ці напрями забезпечать подальше зміцнення ролі митної служби як ефективного інституту соціально-економічного розвитку та гаранта фінансової безпеки України.

2.2 Оцінка ефективності заходів протидії контрабанді як інструменту захисту економічної та соціальної безпеки

Контрабанда справляє суттєвий деструктивний вплив на соціально-економічний розвиток України, оскільки підриває основи легальної економічної діяльності, спотворює структуру національного виробництва та знижує ефективність реалізації державної економічної політики. Вона перетворилася на один із системних чинників, що гальмують сталий розвиток країни, посилюючи дисбаланси у сфері зайнятості, розподілу доходів та інвестиційної привабливості. Масштаби тіньових потоків товарів, які надходять на внутрішній ринок поза офіційним митним контролем, свідчать про значні втрати для держави, бізнесу та суспільства загалом. За офіційними оцінками, обсяги контрабандних операцій вимірюються десятками мільярдів гривень щороку, що призводить до суттєвого недоотримання коштів державним і місцевими бюджетами. Такі втрати обмежують можливості держави фінансувати соціальні

програми, модернізацію інфраструктури та підтримку малого і середнього бізнесу - тобто ті сфери, які безпосередньо формують якість життя населення. У результаті контрабанда стає не лише податковою проблемою, а й соціальною - адже вона зменшує обсяг легальної зайнятості, стимулює поширення неофіційних трудових відносин і підриває довіру громадян до державних інституцій. Крім фіскальних втрат, негативні наслідки контрабанди проявляються у спотворенні конкурентного середовища та деформації ринкових відносин. Нелегальне ввезення товарів без сплати митних платежів створює нерівні умови для суб'єктів господарювання, знижує рентабельність легальних підприємств і гальмує розвиток внутрішнього виробництва. Через це зменшується інвестиційна активність, особливо у прикордонних регіонах, які найбільше страждають від поширення тіньових схем. Такі процеси ведуть до зниження темпів зростання ВВП та до зменшення обсягів надходжень у соціальні фонди, що безпосередньо впливає на рівень соціального забезпечення населення. Особливо небезпечним є те, що контрабандні товари нерідко не відповідають стандартам якості, технічним регламентам та екологічним вимогам. Це створює загрози здоров'ю і життю громадян, завдає шкоди довкіллю та підриває споживчу довіру до ринку. Поширення таких товарів ускладнює формування цивілізованої системи споживання, де громадяни можуть розраховувати на безпечну продукцію та справедливу ціну.

Крім економічного аспекту, контрабанда має і вагомий соціальний вимір. Вона сприяє зростанню тіньового сектору, посиленню корупційних ризиків, формуванню криміналізованих структур, які контролюють нелегальні потоки товарів. Це, своєю чергою, руйнує соціальну довіру, підриває принципи справедливості, зменшує податкову дисципліну та провокує соціальну нерівність. Тінізація економічних процесів призводить до зменшення кількості офіційних робочих місць, уповільнення розвитку підприємництва та зростання соціальної напруги в суспільстві. Контрабанда є не лише порушенням митних правил чи джерелом втрат бюджету, а й чинником, що дестабілізує соціально-економічну систему держави. Її вплив проявляється у зниженні

конкурентоспроможності національної економіки, звуженні податкової бази, ослабленні соціальної функції держави та зростанні масштабів тіньових економічних відносин. Подолання цього явища потребує комплексного підходу - поєднання ефективних митних механізмів, дієвих антикорупційних заходів та соціально орієнтованої державної політики, спрямованої на легалізацію економічних процесів і забезпечення стійкого розвитку [33].

Контрабанда справляє відчутний негативний вплив на соціально-економічний розвиток України, оскільки безпосередньо підриває фінансову стабільність держави та зменшує надходження до бюджету. Вона стала однією з найсерйозніших загроз для реалізації державної економічної політики та забезпечення справедливого розподілу суспільних ресурсів. Масштаби нелегального імпорту та експорту свідчать про системність проблеми: за офіційними оцінками, щороку через контрабандні схеми на територію України потрапляють товари загальною вартістю у десятки мільярдів гривень. Такі процеси мають не лише фіскальні, а й глибокі соціально-економічні наслідки. Втрати бюджету, які оцінюються в межах 10-15 мільярдів гривень щороку, означають недофінансування важливих напрямів суспільного розвитку - освіти, охорони здоров’я, соціального захисту населення, модернізації інфраструктури. У результаті держава змушена скорочувати видатки на соціальні програми, що безпосередньо впливає на добробут громадян, рівень зайнятості та якість життя. Контрабанда також спотворює умови господарської діяльності, створюючи нерівну конкуренцію між легальними підприємствами та тіньовими учасниками ринку. Це призводить до зниження інвестиційної привабливості економіки, втрати робочих місць у легальному секторі, а також стимулює розвиток тіньових трудових відносин. У підсумку формується замкнене коло соціально-економічних диспропорцій, коли нелегальна діяльність одних суб’єктів підриває стабільність усієї економічної системи.

Статистичні дані щодо співвідношення між усіма видами кримінальних правопорушень і проваджень у сфері контрабанди відображено на рис. 2.1, що

наочно демонструє масштаби цього негативного явища в структурі злочинності [34].

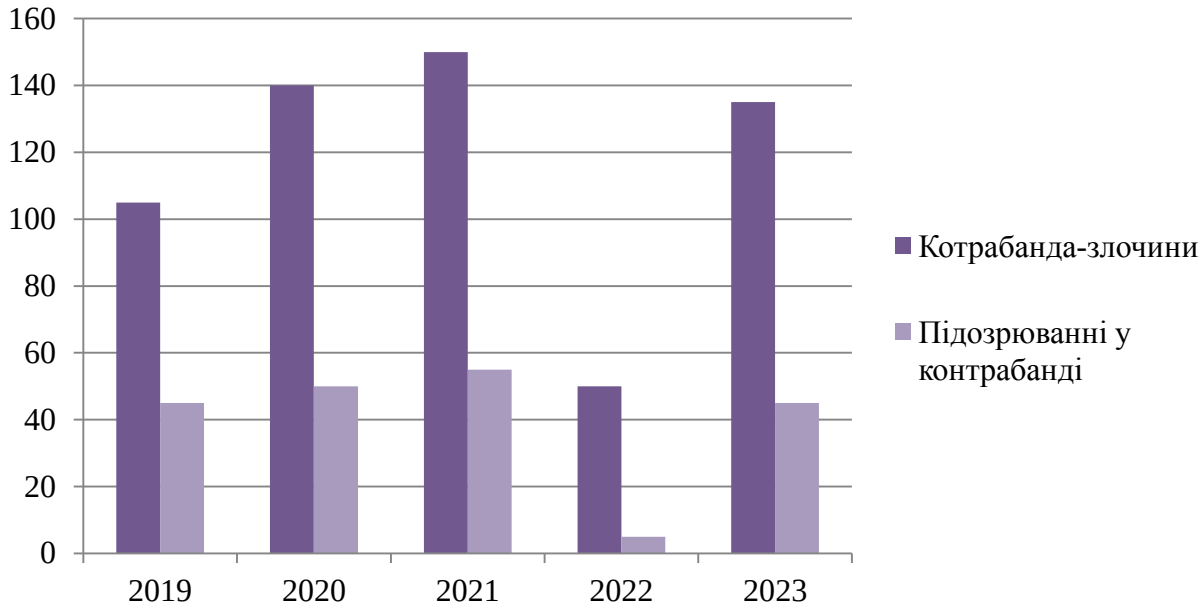

Рисунок 2.1 - Середнє співвідношення між усіма кримінальними злочинами та кримінальними провадженнями

Обсяги контрабандних поставок в Україну залишаються надзвичайно значними, що чинить негативний вплив на соціально-економічну динаміку держави. За наявними оцінками, загальна вартість нелегально ввезених товарів становить кілька мільярдів доларів США щороку. Офіційні дані свідчать, що середній показник досягає близько 15 мільярдів доларів на рік, причому останніми роками ця тенденція має стабільно зростаючий характер. Проте через те, що значна частина контрабандних потоків залишається поза обліком митних органів, реальні масштаби цього явища можуть бути істотно більшими. Поширення контрабанди стало однією з системних проблем соціально-економічного розвитку України, адже воно призводить до масштабних втрат державного бюджету, гальмує розвиток легального бізнесу та створює викривлені ринкові умови. Високі обсяги нелегального обігу товарів стимулюють розширення тіньового сектору економіки, підживлюють корупційні

практики та підривають довіру громадян до ефективності державного управління. Наявність контрабандних потоків порушує принципи чесної конкуренції на внутрішньому ринку, адже нелегальні постачальники можуть пропонувати продукцію за заниженими цінами, уникаючи сплати митних зборів та податків. Це створює несправедливі умови для офіційних виробників і дистриб'юторів, змушуючи їх нести додаткові витрати, пов'язані з дотриманням законодавчих вимог і контролю якості. Як наслідок, легальні підприємства втрачають частину прибутків, що обмежує їх можливості для інвестицій, створення робочих місць і підвищення заробітної плати. Крім економічних втрат, контрабанда має і серйозні соціальні наслідки. Значна частина таких товарів виготовляється без належного контролю якості, що становить загрозу для життя та здоров'я споживачів. Поширення на ринку підроблених лікарських засобів, харчових продуктів чи побутової хімії не лише погіршує якість споживання, а й формує атмосферу недовіри до державних інститутів контролю. Таким чином, контрабанда впливає не лише на макроекономічні показники, але й на соціальні параметри розвитку - рівень добробуту, безпеки та довіри в суспільстві.

Розподіл контрабандних потоків за товарними групами демонструє широту та різноманітність номенклатури незаконно ввезених до України товарів. Однією з наймасовіших категорій контрабандної продукції залишаються алкогольні напої - пиво, вина, міцні спиртні вироби. Високий рівень акцизного навантаження та податкових ставок на цю продукцію стимулює її нелегальне ввезення з метою мінімізації витрат і уникнення сплати податків. Така практика безпосередньо впливає на доходи державного бюджету та створює викривлення у сфері легального виробництва алкогольної продукції, що позначається на зайнятості у відповідних галузях.

Наступною значною товарною групою є тютюнові вироби - цигарки, сигари, тютюн та інша продукція, яка має високі митні та податкові ставки. Наявність суттєвої різниці у цінах між Україною та сусідніми державами стимулює активізацію незаконних поставок і створює передумови для поширення тіньових схем. Це не лише позбавляє бюджет значних надходжень, а

й впливає на соціально-економічний баланс, адже контрабандні тютюнові вироби часто потрапляють на споживчий ринок за демпінговими цінами, підриваючи позиції офіційних виробників і скорочуючи податкову базу. До переліку товарів, які активно переміщуються поза митним контролем, належать також текстильні вироби, взуття, парфумерно-косметична продукція. Їх висока ринкова вартість і стійкий споживчий попит роблять ці категорії привабливими для контрабандистів, які намагаються отримати надприбутки шляхом ухилення від оподаткування та сертифікаційних процедур. Це, у свою чергу, негативно впливає на розвиток легкої промисловості України, зменшуючи конкурентоспроможність національних виробників і знижуючи рівень офіційної зайнятості у відповідних секторах.

Крім того, суттєву частку в структурі контрабандних поставок становлять технічні товари - електроніка, мобільні телефони, автозапчастини, побутова техніка. Висока вартість цих товарів і стабільний попит на них формують сприятливі умови для нелегального переміщення через митний кордон. Унаслідок цього держава втрачає значні обсяги податкових надходжень, а споживачі ризикують отримати несертифіковану продукцію сумнівної якості.

Таким чином, структура контрабандних поставок в Україну за товарними групами відображає масштабну диверсифікацію тіньового товарообігу, який створює додаткове навантаження на економіку, зменшує бюджетні ресурси та перешкоджає повноцінному соціально-економічному розвитку держави. Частку контрабандних поставок за основними товарними групами наведено на рис. 2.2 [34].

Протидія контрабанді в Україні упродовж останніх років значною мірою пов’язана з діяльністю окремих сусідніх держав, географічне положення яких створює сприятливі умови для незаконного переміщення товарів через митний кордон. Близькість територій, активні торговельні зв’язки та розгалужена транспортна інфраструктура формують об’єктивні передумови для контрабандних потоків, що суттєво впливають на соціально-економічну

ситуацію в прикордонних регіонах України. Серед найбільш активних напрямів контрабандних поставок у 2019-2023 роках можна виокремити кілька країн.

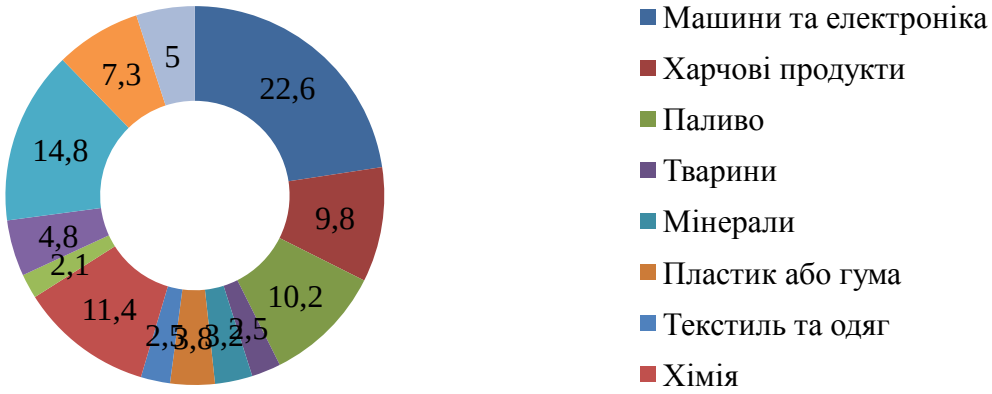

Рисунок 2.2 – Розподіл контрабандних поставок в Україну за товарними групами, %

Польща посідає провідне місце серед джерел незаконного ввезення товарів до України. Спільний кордон, високий рівень товарообігу та різниця у податковому навантаженні створюють умови для нелегального переміщення продукції. Контрабандні товари надходять як через офіційні пункти пропуску шляхом приховування від митного контролю, так і поза ними - через малопомітні ділянки кордону. Така ситуація має негативний вплив на економіку прикордонних областей, оскільки формує тіньовий обіг товарів і послаблює легальні канали торгівлі.

Німеччина, зважаючи на розвинену промислову базу та широкий асортимент високотехнологічної продукції, також є одним із джерел походження товарів, які іноді потрапляють в Україну незаконними шляхами. Високі митні ставки, складність процедур оформлення імпорту та відмінності у стандартах стимулюють використання контрабандних схем для переміщення певних видів техніки, автозапчастин та електроніки. Такі процеси не лише шкодять

національній економіці, але й впливають на розвиток легальних торговельних відносин між країнами.

Угорщина є ще одним напрямом активного контрабандного трафіку, зокрема у Закарпатському регіоні. Через близькість до кордону, наявність гірських ділянок та розвинені неформальні торговельні зв'язки тут часто здійснюється нелегальне переміщення алкогольних напоїв, тютюнових виробів, побутових товарів та палива. Подібна діяльність сприяє зростанню тіньового сектору місцевої економіки, що негативно позначається на соціальній структурі регіону - скороченні офіційної зайнятості та зменшенні податкових надходжень.

Зазначені країни мають стратегічне значення у формуванні контрабандних потоків в Україну через своє географічне положення, економічну взаємозалежність і прикордонні комунікації. Саме тому вони перебувають у полі постійної уваги з боку українських митних та правоохоронних органів, які реалізують заходи державної політики з протидії незаконному переміщенню товарів. Географічну структуру країн, з території яких здійснюється контрабанда до України, наведено на рис. 2.3 [34].

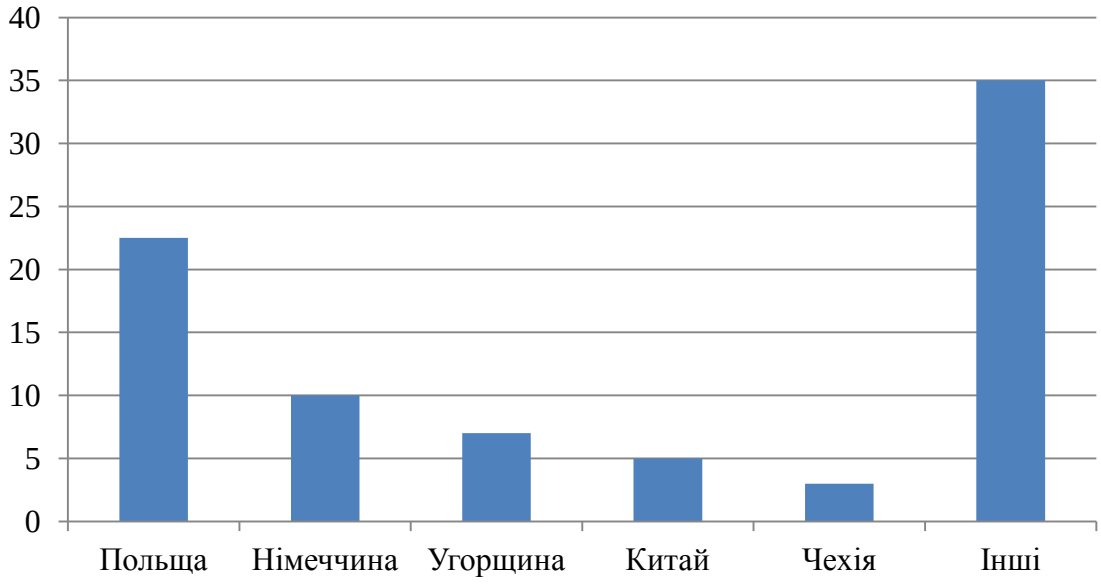

Рисунок - 2.3 Країни, з яких здійснюється контрабанда в Україну у 2019-2023 рр.,%

Порушення митного законодавства та незаконне переміщення товарів через державний кордон України без належного декларування і сплати податків створюють суттєві перешкоди для стабільного соціально-економічного розвитку держави. Такі дії безпосередньо зменшують надходження до бюджету, що, своєю чергою, негативно позначається на фінансуванні ключових державних програм, соціальних ініціатив і розвитку інфраструктури. Недоотримання коштів від податку на додану вартість, акцизного податку та митних платежів формує значний дефіцит бюджетних ресурсів, який обмежує можливості держави у сфері соціальної політики, охорони здоров'я, освіти та розвитку регіонів. Зокрема, податок на додану вартість (ПДВ) має найбільшу базу оподаткування та вищу ставку порівняно з іншими видами податків, тому його частка у загальних втрат бюджету через контрабанду є домінуючою.

Таким чином, саме ПДВ забезпечує основну частину надходжень до державної казни, а його недоотримання через тіньові схеми імпорту призводить до розбалансування бюджетної системи та уповільнення соціально-економічних процесів. Водночас недоотримання акцизного податку та митних зборів теж має вагомий вплив, оскільки воно зменшує ресурсну базу місцевих бюджетів, що унеможливлює ефективне фінансування регіональних програм розвитку.

На рис. 2.4 представлено розрахунки втрат державного бюджету, спричинених ухиленням від сплати податку на додану вартість, акцизного податку та митних зборів, що відображає масштаб негативного впливу контрабанди на фінансову стабільність і темпи соціально-економічного розвитку України [34].

Головними чинниками поширення контрабанди в Україні залишаються недостатній контроль на державному кордоні, високий рівень корупції серед митних і правоохоронних органів, економічні труднощі, політична нестабільність та соціальні проблеми. Недосконаліть системи митного контролю та обмежені ресурси персоналу на кордоні створюють можливості для незаконного переміщення товарів і сприяють розвитку тіньових схем.

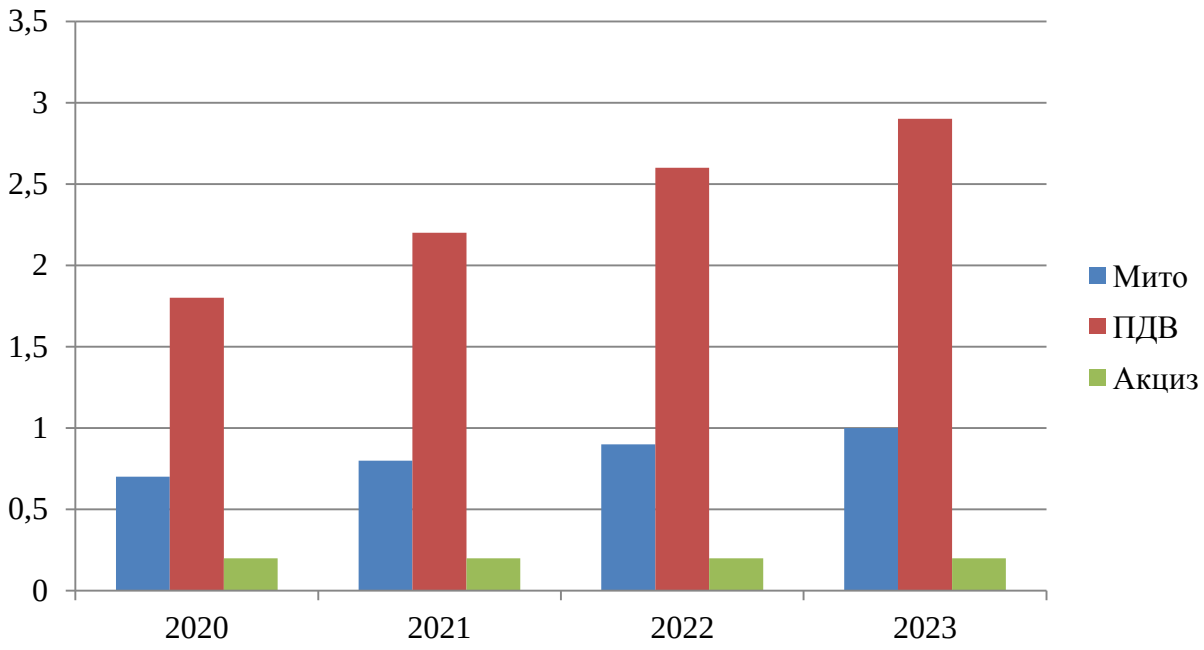

Рисунок 2.4 - Бюджетні втрати через контрабанду, млрд грн

Корупційні практики серед посадовців митних та правоохоронних органів значно полегшують ухилення від оподаткування та переміщення товарів поза законними каналами. Економічні чинники, зокрема високі митні збори та ставки податків, стимулюють зацікавлені сторони використовувати нелегальні способи ввезення продукції, намагаючись мінімізувати витрати. Нестабільність політичного середовища, що проявляється у частих змінах законодавства або зниженні ефективності контролю, також створює сприятливі умови для зростання контрабандних потоків. Соціально-економічні проблеми, зокрема низький рівень доходів та обмежені можливості легального заробітку, змушують частину населення шукати додаткові джерела доходу, у тому числі через участь у контрабандній діяльності. Внаслідок цього тіньова економіка розширюється, що безпосередньо впливає на надходження до бюджету, конкурентні умови на ринку та рівень зайнятості населення.

На рис. 2.5 наведено співвідношення кількості вчинених злочинів та підозр у контрабандних провадженнях за період 2019-2023 років, що ілюструє динаміку

цього явища та масштаби його впливу на соціально-економічні процеси в Україні [34].

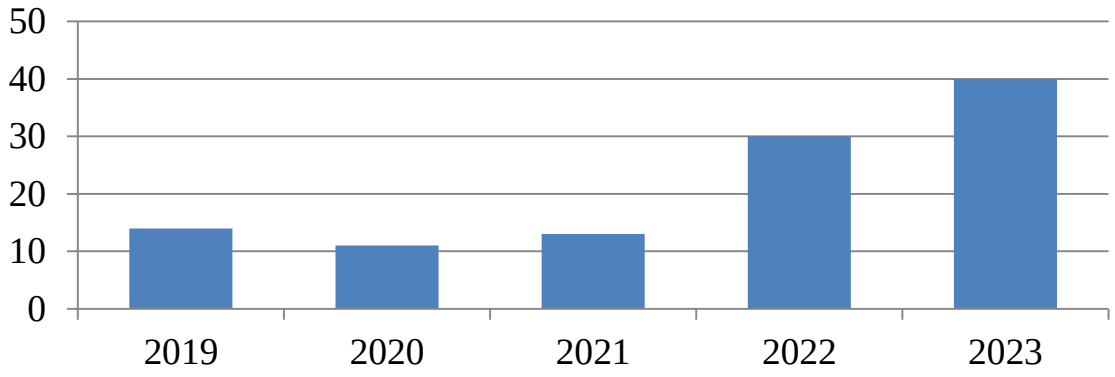

Рисунок 2.5 - Кількість злочинів і підозрюваних у період 2019-2023 р.

Наведені фактори створюють сприятливе середовище для масштабного розвитку контрабандної діяльності, що безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток України. Незаконне переміщення товарів призводить до значних втрат державного бюджету через недоотримання ПДВ, акцизного податку та митних зборів, одночасно порушуючи умови чесної конкуренції на внутрішньому ринку. Такі процеси негативно відображаються на легальному бізнесі, зменшують інвестиційну привабливість країни та сприяють розширенню тіньового сектора економіки, що гальмує розвиток регіонів і знижує рівень соціального забезпечення населення. Таким чином, аналіз чинників контрабанди є необхідною передумовою для оцінки її впливу на фінансову стабільність держави та загальний стан соціально-економічних процесів.

2.3. Оцінка сервісної та регуляторної спроможності митної служби у сприянні розвитку зовнішньоекономічної діяльності

Сервісна функція митної служби полягає у забезпеченні ефективного, прозорого та зрозумілого для бізнесу виконання митних процедур, що сприяє

стабільності зовнішньоекономічної діяльності та міжнародної торгівлі. Одним із яскравих прикладів прояву такої функції є адаптація митних процедур в умовах надзвичайних обставин. Так, за даними Міністерства економіки України, агресія російської федерації в березні 2022 року спричинила різкі зміни зовнішньоекономічних показників країни: експорт товарів скоротився приблизно вдвічі, тоді як імпорт зріс у понад три рази порівняно з лютим того ж року. Ці дані свідчать про необхідність гнучкого та оперативного реагування митної служби на зміни в економічному середовищі. При цьому законодавче регулювання воєнного стану не встановлює загальних обмежень на імпорт чи експорт товарів. Зокрема, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» не передбачає автоматичного ембарго або заборони торгівлі з країною-агресором [35]. В таких умовах сервісність митниці проявляється у здатності швидко адаптуватися до зовнішніх викликів і забезпечувати безперервність митних операцій для бізнесу, одночасно виконуючи функції державного контролю.

Після початку активної фази агресії державна митна служба була змушена тимчасово припинити роботу низки пунктів пропуску на кордоні з рф та білоруссю. Згодом Кабінет Міністрів України видав Розпорядження №188-р, яке формально закрило частину контрольних пунктів на державному кордоні, переважно з країнами-агресорами [36]. При цьому митниця забезпечувала інформування бізнесу про зміни у режимі роботи та організацію альтернативних маршрутів переміщення товарів, що є прикладом сервісної функції у кризових умовах.

Також важливим проявом сервісності митниці є адаптація процедур ліцензування зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» та умов воєнного стану, Міністерство економіки України спростило процедури отримання ліцензій і дозволило подавати декларації замість формальних дозвільних документів. Винятки залишаються для видів діяльності, що вимагають обов’язкового ліцензування, проте навіть у цих випадках митниця забезпечує чітке інформування суб’єктів господарювання про порядок отримання документів та

дотримання встановлених умов [37].

Таким чином, сервісна функція митної служби проявляється не лише в оперативності та гнучкості роботи, але й у здатності забезпечувати бізнесу прозорі та передбачувані умови для ведення зовнішньоекономічної діяльності, зменшувати ризики порушень митних правил і сприяти своєчасним надходженням до державного бюджету.

В умовах воєнного стану значну роль у прояві сервісності митної служби відіграли зміни у видачі дозвільних документів для здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Спочатку, у перші дні після початку агресії, процес надання таких документів було тимчасово зупинено. Проте вже у березні 2022 року ситуація була врегульована змінами до Постанови Кабінету Міністрів України № 233 від 9 березня 2022 року, згідно з якими було зафіксовано тимчасове призупинення термінів розгляду заяв, однак фактична видача дозволів залишалася можливою [38]. Цей крок свідчить про прагнення митної служби та органів державного управління забезпечити безперервність зовнішньоекономічної діяльності навіть за надзвичайних обставин, що є складовою частиною сервісної функції. Подальше спрощення процедур стало можливим завдяки Постанові Кабінету Міністрів України № 241 від 10 березня 2022 року, якою були внесені зміни до Постанови №362 від 18 травня 2005 року. Відповідно до нових норм, до закінчення терміну воєнного стану не стягується плата за видачу ліцензій на імпорт та експорт товарів [39]. Це дозволило підприємцям швидко отримувати необхідні документи, зменшило адміністративний тиск та сприяло збереженню обсягів торгівлі в умовах кризи. Додатково, Наказ Міністерства економіки № 393-22 від 10 березня 2022 року затвердив Тимчасовий порядок ліцензування експорту певних товарів, згідно з додатком 5 до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня. Однією з важливих норм стало визначення строку обробки відмови у видачі документів - не більше двох днів [40]. Така норма свідчить про прагнення держави забезпечити максимально швидкий і передбачуваний процес, що зменшує ризики затримок у зовнішньоекономічних операціях та демонструє практичне

застосування сервісної функції митниці.

Тому, адаптація процедур видачі ліцензій і дозволів у воєнний час є наочним прикладом того, як митна служба реалізує сервісну функцію: забезпечує прозорість, оперативність та передбачуваність процесів для бізнесу, сприяє безперервності міжнародної торгівлі та мінімізує ризики порушень митних правил. Це підтверджує, що сервісність митниці є не лише формальним принципом, а реальною складовою економічної стабільності та ефективності державного регулювання.

Також одним із ключових проявів сервісності митної служби стало спрощення механізмів митного контролю для імпорту товарів. У березні 2022 року Кабінет Міністрів України суттєво змінив порядок здійснення митного контролю та встановив нові підходи до імпорту з урахуванням спрощених процедур, що діяли в кризовий період. Зокрема, Постанова №330 від 20 березня 2022 року стала важливим кроком у зменшенні адміністративного тиску на бізнес і забезпеченні безперешкодного руху необхідних товарів через кордон [41].

Однією з головних інновацій цієї постанови було надання підприємствам можливості подавати попередню митну декларацію без обов’язкової сплати митних платежів, таких як акцизний податок, податок на додану вартість та ввізне мито. Така норма дозволила українським підприємствам здійснювати імпорт з мінімальними фінансовими витратами, що було критично важливо під час обмежених економічних ресурсів, пов’язаних із воєнною ситуацією [42].

Крім того, постановою були скасовані обов’язки щодо митного огляду, фітосанітарного контролю та нетарифного регулювання товарів, що ввозяться в рамках спрощених процедур. Це значно прискорило процес імпорту, зменшило бюрократичні бар’єри та забезпечило оперативне задоволення критичних потреб держави, включно з постачанням продовольчих товарів, медичних препаратів та стратегічних ресурсів. Такі заходи демонструють практичну реалізацію сервісної функції митниці: забезпечення прозорих, передбачуваних і швидких процедур, що дозволяють бізнесу ефективно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність

навіть у надзвичайних умовах. Водночас ці зміни підтверджують, що сервісність митної служби не обмежується лише ввічливістю або формальними стандартами обслуговування, а проявляється через реальне підвищення ефективності управління державними функціями та підтримку економічної стабільності.

Слід також зазначити, що Постановою № 330 було замінено попередні нормативні акти - Постанови № 180 та № 236, що дозволило значно розширити можливості підприємств щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Першочергово уряд запровадив тимчасову відстрочку сплати митних тарифів на продукти харчування та інші товари першої необхідності, що дозволило підприємцям здійснювати імпорт без негайного фінансового навантаження. Надалі була надана можливість митного оформлення за допомогою попередніх митних декларацій, а перелік товарів, що підлягають такому оформленню, суттєво розширено. Ці заходи створили для українських компаній гнучкий і зручний механізм декларування товарів, який не порушує функціональних обов'язків митних, податкових та банківських органів. В умовах воєнного стану, коли державі необхідно швидко і ефективно забезпечувати постачання критично важливих ресурсів, такі нововведення набули особливої ваги. Завдяки впровадженим змінам, підприємства змогли уникнути вилучення товарів або їх примусової реалізації виконавчими органами, а також скористатися спрощеним підходом до митного оформлення не лише для товарів першої необхідності, але й для широкого спектра інших імпортних вантажів. Це дозволило ефективно управляти імпортними потоками, підтримувати безперервність поставок та оперативно реагувати на потреби країни в умовах непередбачуваної кризи [43]. Наведені заходи демонструють практичне втілення сервісної функції митної служби: забезпечення оперативності, передбачуваності та прозорості процедур, що створює сприятливі умови для підприємницької діяльності та водночас підтримує стабільність економічного і соціального середовища держави.

Для оцінки сприйняття сервісної якості митних послуг у 2024 році було проведено опитування серед підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Дослідження охопило компанії малого, середнього й великого бізнесу

та мало на меті визначити рівень задоволеності процедурністю, прозорістю та оперативністю роботи митниці [77-80].

Таблиця 2.4 - Оцінка бізнесом основних параметрів сервісної роботи митниці (за 5-бальною шкалою)

Показник	Середня оцінка
Загальна якість митного сервісу	3,4
Прозорість та передбачуваність процедур	3,2
Оперативність митного оформлення	3,0
Ефективність електронних сервісів («єдине вікно»)	3,6
Професійність митних інспекторів	3,7
Уніфікованість рішень на різних митних постах	2,9
Комунікація митниці з бізнесом (інформування	3,1
Рівень довіри до митниці як інституції	3,3

Результати опитування свідчать, що бізнес загалом позитивно оцінює розвиток сервісної складової митниці, особливо роботу електронних сервісів та професійність інспекторів. Водночас найнижчі оцінки отримали оперативність оформлення, уніфікованість рішень та прозорість процедур, що вказує на необхідність подальшої стандартизації та оптимізації митних процесів. Тому, сервісна функція митниці залишається важливим, але ще недостатньо реалізованим напрямом її діяльності.

В умовах сучасних викликів міжнародної торгівлі, особливо під час воєнного стану, сервісна функція митної служби України стає критично важливою для підтримки стабільності зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, міжнародні санкції та обмежувальні заходи мають безпосередній вплив на експорт і імпорт українських товарів. Введені обмеження стосуються експорту товарів і технологій подвійного призначення, військового обладнання, продукції для аерокосмічної та космічної промисловості, а також предметів розкоші. Такі нові реалії змушують українські підприємства адаптувати митні процедури, переглядати логістику поставок та оперативно реагувати на зміни у законодавчому та міжнародному середовищі.

Сервісність митниці проявляється у здатності державних органів швидко

впроваджувати зміни, які забезпечують підприємствам прозорі та передбачувані умови для здійснення торгівлі. Зокрема, модернізація програмних систем і впровадження автоматизованих механізмів управління ризиками дозволяють оптимізувати процеси контролю, прискорювати транзит товарів та мінімізувати адміністративне навантаження на бізнес. Це дає змогу підприємцям своєчасно доставляти товари на внутрішній ринок та на зовнішні ринки, що особливо важливо у періоди економічної нестабільності та обмежених ресурсів.

Крім того, сервісна функція митної служби забезпечує ефективну координацію між різними державними структурами, такими як податкові органи та банки, що бере участь у фінансовому та митному оформленні зовнішньоекономічних операцій. Завдяки чіткому регулюванню та оперативному інформуванню декларантів, підприємства можуть обирати найбільш зручні та економічно ефективні способи митного оформлення, що зменшує ризики затримок і порушень митних правил.

Важливим аспектом є також адаптація митних процедур до зовнішніх обмежувальних заходів міжнародного співтовариства. Це включає перегляд митних декларацій, уточнення переліків товарів, що підлягають обмеженням, та забезпечення своєчасного оновлення програмного забезпечення для аналізу ризиків. Така гнучкість дозволяє зменшувати негативний вплив санкцій на українські компанії та підтримувати безперервність міжнародної торгівлі, що безпосередньо впливає на надходження валютних коштів і стабільність економіки.

Виходячи з цього, сервісна функція митної служби проявляється не лише у швидкості та прозорості процедур, а й у здатності адаптуватися до складних зовнішніх умов, забезпечуючи безпечний, передбачуваний та ефективний рух товарів через кордон. Це дозволяє зберігати конкурентоспроможність українських експортерів та імпортерів, підтримувати міжнародні економічні зв’язки та сприяє стабільності внутрішнього ринку навіть у кризові періоди [33].

Сервісність митної служби України є ключовим елементом у забезпеченні ефективності зовнішньоекономічної діяльності та підтримці міжнародної

торгівлі. Вона не лише сприяє спрощенню процедур митного оформлення, але й виступає важливим механізмом зменшення корупційних ризиків та скорочення адміністративних затримок, що можуть негативно впливати на надходження до державного бюджету.

Одним із основних напрямів реалізації сервісності є впровадження електронних систем митного оформлення. Зокрема, система попереднього електронного декларування дозволяє підприємствам подавати дані про товари онлайн, визначати ставки митних платежів та отримувати попереднє узгодження без необхідності фізичної взаємодії з посадовими особами митниці. Це значно знижує ймовірність виникнення корупційних дій, оскільки мінімізує контакт між митниками та декларантами.

Урядові постанови, зокрема Постанова Кабінету Міністрів України № 330 від 20 березня 2022 року, сприяли спрощенню процедур митного контролю. Вони передбачали тимчасову відстрочку сплати митних платежів, спрощені процедури оформлення попередніх декларацій та скасування обов'язкових митних оглядів та фітосанітарного контролю. Це дозволило підприємствам здійснювати імпорт та експорт без зайвих бюрократичних перепон, що скоротило час проходження товарів через митницю та зменшило можливості для зловживань адміністративним ресурсом [41].

Важливим аспектом сервісності є впровадження автоматизованих систем управління ризиками. Ці системи аналізують дані про вантажі, відправників та отримувачів, дозволяючи митниці ідентифікувати потенційно ризикові операції без додаткового втручання в легальні імпортно-експортні процеси. Це сприяє запобіганню порушенням митних правил, контрабанді та спробам ухилення від сплати митних платежів, а також дозволяє ефективно розподіляти ресурси для контролю найбільш ризикових потоків товарів.

Сервісність митної служби також включає оперативне інформування декларантів та бізнесу про зміни у митному регулюванні. Забезпечення доступу до актуальної інформації щодо правил декларування, тарифів, процедур оформлення та ліцензування дозволяє підприємствам планувати свої операції,

уникати помилок при оформленні документів та зменшувати ризики затримок вантажів. Прозора інформація і стандартизовані процедури створюють для бізнесу відчуття передбачуваності і безпеки, що знижує спокусу використовувати незаконні канали для пришвидшення проходження товарів через митницю.

Не менш важливим компонентом сервісності є підвищення кваліфікації персоналу митної служби та формування етичних стандартів роботи. Результативна система підготовки та професійного зростання кадрів надає митній службі можливість впроваджувати сучасні технології та інноваційні підходи для ефективного забезпечення безпеки та контролю потоків товарів і переміщення осіб. Наявність висококваліфікованого персоналу забезпечує підвищену гнучкість функціонування митних органів і сприяє їхній здатності оперативно реагувати на зміни у нормативно-правовій базі, міжнародних торговельних відносинах та сфері технологічного розвитку. Водночас процес формування й удосконалення людського капіталу супроводжується низкою проблем, серед яких слід відзначити значні фінансові витрати на підготовку й підвищення кваліфікації фахівців, а також кадрову нестабільність, що зумовлена втратою досвідчених працівників. Процеси підготовки, професійного розвитку та підвищення кваліфікації державних службовців, що працюють у системі митних органів, становлять невід'ємну складову забезпечення належного функціонування митної служби та виконання нею покладених обов'язків. Представники державної служби у сфері митної справи діють в умовах високої динаміки та складності, що зумовлює постійне зростання вимог до їхніх знань, умінь і професійних компетентностей. У зв'язку з цим система професійної підготовки повинна відповідати актуальним викликам та бути адаптованою до сучасних умов функціонування митної служби. Замість традиційних лекційних курсів все більше використовується електронне навчання (e-learning), яке дає змогу ефективніше та гнучкіше надавати знання. Працівники митних органів отримують доступ до інтерактивних курсів, відеоуроків, тестів, симуляторів, що дозволяє їм вивчати матеріали у зручний час і з будь-якої локації [44]. З метою

підвищення кваліфікації митні службовці мають можливість проходити стажування за кордоном у митних органах інших країн. Навчання митників, запровадження кодексів поведінки та внутрішніх процедур контролю сприятиме створенню середовища, у якому корупційні дії стануть неможливими або ризикованими для порушників. Регулярний аудит процесів, внутрішній контроль та зовнішні перевірки дозволять швидко виявляти порушення і запобігати їх повторенню, підвищуючи довіру до роботи митниці з боку бізнесу та міжнародних партнерів.

Економічний ефект від реалізації сервісної функції митниці є суттєвим. Прозорі і швидкі процедури митного оформлення дозволяють своєчасно надходити митним платежам до бюджету, що забезпечує фінансову стабільність держави та можливість виконання соціальних і економічних програм. Зменшення тіньових схем і контрабанди, яке відбувається завдяки сервісним механізмам, також збільшує реальні доходи держави та підтримує легальний бізнес.

Ефективна сервісна функція митниці позитивно впливає на міжнародний імідж країни як партнера по торгівлі. Інвестори та іноземні компанії оцінюють передбачуваність і прозорість митних процедур як один із ключових факторів для здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Країни з ефективними та сервісними митними органами залучають більше іноземних інвестицій, підтримують зростання експорту і зменшують ризики міжнародних конфліктів у сфері торгівлі.

Узагальнюючи, сервісність митної служби як механізм запобігання корупції та затримок проявляється через комплекс заходів: електронізацію процесів, спрощення процедур, управління ризиками, оперативне інформування декларантів, підвищення кваліфікації персоналу та контроль за дотриманням стандартів. Ці заходи дозволяють підприємствам здійснювати зовнішньоекономічну діяльність ефективно і передбачувано, забезпечують своєчасні надходження до бюджету та підтримують стабільність економіки навіть у кризові періоди. Реалізація сервісної функції митниці стає одним із

ключових чинників економічної безпеки держави, сприяє довірі бізнесу до органів влади та формує передумови для сталого розвитку міжнародної торгівлі.

Висновки до розділу 2

Проаналізовано результативність фіскальної функції митної служби, визначено її вплив на зміцнення бюджетної стійкості держави та відновлення фінансової рівновги в умовах воєнного стану. Встановлено, що митні платежі залишаються вагомим джерелом доходів бюджету, а їх динаміка визначається обсягами зовнішньої торгівлі, структурою імпорту та ефективністю адміністрування. Підкреслено значення нових інструментів – ризик-орієнтованих систем, NCTS, цифровізацію процедур – для зменшення втрат бюджету й підвищення прозорості.

Оцінено ефективність заходів протидії контрабанді, що становить пряму загрозу економічній та соціальній безпеці. Узагальнено статистичні дані щодо виявлених правопорушень, визначено основні канали незаконного переміщення товарів та проаналізовано роль міжвідомчої взаємодії в мінімізації тіньових потоків. Підкреслено, що результативність Митної служби у боротьбі з контрабандою зростає за умов впровадження скануючих комплексів, обміну інформацією з ЄС та розвитку системи внутрішньої безпеки.

Досліджено сервісну та регуляторну спроможність митниці, що є визначальним чинником довіри бізнесу, рівня транзакційних витрат та якості бізнес-клімату. Визначено, що впровадження електронного декларування, «єдиного вікна», автоматизованого аналізу ризиків та цифрових сервісів формує сприятливе середовище для розвитку ЗЕД. Разом із тим окреслено існуючі проблеми – неоднорідність сервісів, технічні обмеження, кадрові ризики, що потребують подальшої модернізації та узгодження з європейськими стандартами.

3 СТРАТЕГІЇ ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ РОЛІ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Обґрунтування напрямів удосконалення фіскальної політики та підвищення ефективності справляння митних платежів

Проведений аналіз динаміки надходжень митних платежів до Державного бюджету України дозволив виявити ключові проблемні аспекти адміністрування митних платежів. Очевидно, що сучасна митна політика потребує системної модернізації та адаптації не лише до глобальних економічних і торговельних тенденцій, а й до умов надзвичайного стану, спричиненого воєнними діями, що, у свою чергу, формує додаткові економічні, політичні та соціальні виклики для держави.

Одним із пріоритетних завдань митних органів є оптимізація митних процедур. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли необхідна оперативна доставка стратегічно значущих вантажів. Спрощення процедур та зменшення обсягу прямої взаємодії між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та працівниками митних органів дозволяє мінімізувати вплив людського фактора, знизити ризики виникнення корупційних схем та забезпечити більш прозоре адміністрування митних платежів. Крім того, така оптимізація сприяє підвищенню ефективності митного контролю, скороченню часу обробки вантажів і зменшенню витрат бізнесу, що позитивно впливає на соціально-економічний розвиток країни в цілому.

Сучасний розвиток інформаційних і автоматизованих технологій відкриває широкі можливості для впровадження автоматизованого обладнання в процес митного контролю. Таке обладнання дозволяє перевіряти товари та супровідні документи, вести точний облік обсягу і якості вантажів, а також оцінювати відповідність фактичних характеристик товарів даним, зазначеним у митній декларації. У цьому контексті доцільним є дослідження та впровадження

напрямків модернізації роботизованих систем митних органів України з урахуванням зарубіжного досвіду, який демонструє ефективність автоматизації у скороченні часу оформлення вантажів, зниженні ризиків корупційних проявів та підвищенні прозорості процесів. На таб. 3.1 [45-49] наведено схему потенційного розвитку та модернізації таких автоматизованих систем, що може стати базою для підвищення ефективності адміністрування митних платежів.

Таблиця 3.1 - Пріоритетні напрямки модернізації технологічних розробок на прикладі провідних зарубіжних автоматизованих систем

Єдина автоматизована інформаційна система		Система «Єдине вікно»
1. BRASS (Border Release Screening and Selectivity)	1. ACS (Automation Commercial System)	1. TradeNet
2. Забезпечує митне оформлення імпортних товарів упродовж 5-10 секунд	2. Охоплює близько 100% електронних МД на імпортні вантажі	2. Передбачає фіксовану щомісячну плату за використання системи
3. Оптимізує процес обробки великих транспортних потоків	3. 60% рішень на випуск товарів є автоматичним на підставі електронних копій документів без участі митних інспекторів	3. 10 хвилин після подання суб'єктами ЗЕД документів на отримання електронної відповіді
4. Використовує спеціальні штрих-коди для ідентифікації та оперативного прийняття рішень митними підрозділами США у пунктах пропуску	4. Підвищує прозорість і оперативність митного контролю, сприяючи мінімізації людського фактору	4. Система обробляє 100% торгівельних декларацій та близько 30 тис. заявок на отримання торгівельних дозволів щоденно

Дослідження функціонування механізму «Єдине вікно» показало, що більшість респондентів (67%) оцінили роботу системи як повністю або здебільшого задовільну, тоді як 7% висловили незадоволення її функціонуванням. Водночас бізнес відзначає недостатню ефективність взаємодії між регуляторними органами та обмежену координацію між автоматизованими системами митниці [47].

З метою підвищення якості, швидкості та зручності користування автоматизованими системами доцільним є врахування зарубіжного досвіду.

Зокрема, цікавим прикладом є діяльність електронної системи єдиного вікна TradeNet у Сінгапурі, що функціонує з 1997 року. Основною метою цієї системи є спрощення взаємодії всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності [48]. TradeNet забезпечує обмін комерційною та логістичною інформацією, одночасно надаючи послуги з підготовки та заповнення документації, координації каналів збуту, фінансування торгівлі та страхування. Використання системи здійснюється на платній основі, що передбачає щомісячні платежі та сплату комісій за транзакції. Після подання документів на отримання дозвільних документів торговцям надається електронна відповідь протягом 10 хвилин, яка містить або позитивне рішення із зазначенням умов отримання дозволу, або негативну відповідь із поясненням причин відмови. Слід відзначити, що TradeNet обробляє 100% торговельних декларацій у електронному форматі, що становить приблизно 9 млн подань на рік або близько 30 тис. подань на день [49].

Ще одним прикладом ефективної та оптимізованої системи є американська розробка BRASS (Border Release, Screening and Selectivity), яка дозволяє здійснювати розмитнення імпортних товарів протягом 5-10 секунд. Ця система створена для оптимізації процесів масових перевезень, що особливо актуально в умовах воєнного стану для оперативного пропуску стратегічно важливих вантажів. Система BRASS функціонує за рахунок використання спеціальних штрих-кодів та оперативних рішень, які розглядаються та погоджуються місцевими підрозділами Митної служби США на пунктах пропуску. Штрих-коди зазвичай формуються митними брокерами і відображають ключові характеристики товару, що забезпечує швидку і точну ідентифікацію вантажу [45].

Головними умовами для ефективного використання системи BRASS є готовність прикордонних пунктів пропуску до здійснення комплексного митного контролю та митного оформлення вантажів із застосуванням автоматизованої системи, повторюваність характеристик імпортованих товарів щодо їх походження та кодування у зовнішньоекономічній діяльності, здійснення суб’єктом ЗЕД не менше 50 відправлень на рік, а також відсутність у одержувача

товарів проблем із державними органами, які здійснюють контроль за імпортними операціями. Дотримання цих вимог забезпечує стабільну роботу системи, швидку і точну обробку інформації та зменшує ризики помилок або затримок при митному оформленні.

Варто звернути увагу на позитивний досвід використання американської автоматизованої системи ACS (Automation Commercial System), яка обробляє майже 100% імпортних митних декларацій у електронному форматі. Впровадження ACS протягом десяти років дозволило підтримувати стабільну чисельність працівників митної служби навіть при збільшенні обсягів оформлення товарів у чотири рази. При цьому близько 60% рішень щодо випуску вантажів приймаються автоматично на основі електронних копій документів без участі митних інспекторів [46]. Завдяки такій автоматизації скорочується час обробки вантажів, знижується ризик людських помилок, підвищується прозорість процедур та зменшується потенціал для корупційних проявів.

Використання досвіду автоматизованих систем у зарубіжних країнах демонструє очевидні переваги і є доцільним для адаптації на митній території України. Впровадження подібних технологій дозволить значно оптимізувати митні процедури, підвищити ефективність контролю за переміщенням товарів, скоротити рівень порушень митного законодавства, контрабанди та корупції. Крім того, автоматизація забезпечить швидке і безперешкодне переміщення вантажів для добросовісних імпортерів та експортерів, знизить витрати на адміністрування митних платежів та сприятиме формуванню прозорого і передбачуваного середовища для ведення бізнесу. У довгостроковій перспективі це створює передумови для стимулювання економічної активності, підвищення конкурентоспроможності країни та зміцнення її соціально-економічного розвитку загалом.

Враховуючи існуючі проблеми автоматизації адміністрування митних платежів, особливу увагу необхідно приділити вдосконаленню митного аудиту, який є ключовим інструментом контролю за правильністю нарахування та своєчасністю сплати митних платежів. Для цього доцільно розглянути

найпоширеніші проблеми у цій сфері та визначити пріоритетні напрямки їх подолання (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 - Пріоритетні напрямки вирішення основних проблем адміністрування митних платежів

Проблема	Пріоритетні напрямки вирішення проблеми
Неефективний рівень ставок митних платежів	Удосконалення митно-тарифної політики через оптимізацію ставок мита та акцизів, забезпечення їх економічного обгрунтування, а також упорядкування системи надання митних пільг.
Визначення митної вартості	Формування механізму оперативного доступу до інформації митних органів країн-членів ЄС з метою обміну даними про вартісні показники товарів, що експортуються в Україну.
Черги на митниці	Модернізація функціонування електронної системи «Е-черга», підвищення пропускної здатності міжнародних пунктів пропуску та оновлення їх матеріально-технічної бази.
Затримки під час переміщення стратегічно важливих вантажів і товарів першої необхідності	Створення окремої електронної бази «Єдина черга перетину кордону» для оперативного контролю та оформлення критичних вантажів і товарів першої необхідності.
Складність у використанні системи NCTS	Зменшення вартості фінансових гарантій і спрощення процедур отримання гарантійних послуг для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.
Низька фіскальна ефективність митних органів, порушення митних правил і поширення контрабанда	Реформування системи оплати праці працівникам митних і правоохоронних органів, запровадження прозорих механізмів преміювання.
Корупція	Упровадження жорсткіших заходів відповідальності для посадових осіб митниці; посилення моніторингу службової доброчесності працівників митних органів.

Аналіз даних табл. 3.2 [50-53] свідчить, що після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України значно загострилися проблеми на митних пунктах пропуску. Зокрема, спостерігається зниження ефективності застосування ставок митних платежів, що частково пов'язано з потребою надання додаткових пільг у складних економічних умовах, а також значне збільшення черг на пунктах оформлення через обмежену пропускну спроможність та недостатню автоматизацію процесів. В умовах воєнного часу ці

фактори ускладнюють швидке та ефективне оформлення стратегічно важливих вантажів, впливають на логістику і можуть стримувати економічну активність як у сфері зовнішньоекономічної діяльності, так і всередині країни.

Одним із ключових завдань митних органів є встановлення такого обсягу пільг, який не спричинить зниження стабільності доходів державного бюджету. Виходячи з величини митних надходжень у 2022 році, надмірне надання пільг призводить до значного зменшення доходів бюджету та стимулює потенційні зловживання, що створює ризики для фінансової стійкості держави. Недосконаліть контролю за використанням пільг може також сприяти нерівності умов для суб'єктів ЗЕД, адже добросовісні підприємці втрачають конкурентні переваги, а недобросовісні - отримують можливість економити на митних платежах незаконним шляхом.

У цьому контексті автоматизація митного аудиту стає необхідним кроком для підвищення ефективності адміністрування митних платежів. Використання електронних систем контролю дозволяє більш точно і швидко перевіряти правильність нарахування митних платежів, обробляти великі обсяги даних, зменшувати вплив людського фактора та знижувати ризики корупційних проявів. Ефективний митний аудит сприятиме підвищенню прозорості процедур, збільшенню доходів державного бюджету та формуванню стабільного і передбачуваного середовища для ведення бізнесу. Водночас, це створює умови для швидкого та безперешкодного переміщення вантажів, що має безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток країни, стимулює розвиток зовнішньоекономічної діяльності та підтримує конкурентоспроможність українських підприємств на міжнародних ринках.

Для зменшення випадків зловживання митними пільгами та порушень митного законодавства доцільно оптимізувати роботу працівників митних органів шляхом впровадження системи плаваючої заробітної плати. Суть такого підходу полягає в зменшенні базового окладу до рівня середньої заробітної плати в Україні, при цьому додаткова частина доходу працівника формується за рахунок відсотка від сплачених порушниками митних правил штрафів. Така

система стимулює підвищення ефективності роботи митників, оскільки їх зацікавленість безпосередньо пов’язана з результатами виявлення порушень. Для забезпечення прозорості та справедливості пропонується створення спеціального фонду, який утримуватиме від 5 до 15% від загальної суми штрафів і перераховуватиме ці кошти як премії до заробітної плати працівників митних органів [51].

Поряд із проблемою низької продуктивності митних органів існує значна проблема у визначенні митної вартості товарів. Митне законодавство передбачає необхідність мінімізації кількості процедур при оформленні вантажів, проте останніми роками спостерігається стрімке збільшення кількості справ щодо оскарження рішень про коригування митної вартості. Так, за 11 місяців 2022 року було розглянуто 2 697 справ на загальну суму 1 991 794 тис. грн, з яких на користь Державної митної служби ухвалено 591 справу на суму 1 397 087 тис. грн, що становить 22 % від загальної кількості справ або 70% за сумою розглянутих справ. У той же час, кількість справ про оскарження рішень щодо коригування митної вартості становила 198 справ на суму 37 956 тис. грн, з яких на користь позивачів було ухвалено 2 106 справ на суму 594 707 тис. грн, що складає 78 % від кількості та 30 % від загальної суми розглянутих справ [54]. Такий розподіл результатів свідчить про недостатню професійну підготовку частини працівників митних органів і наявність помилок у процесі визначення митної вартості. Неефективність цих процедур створює додаткові ризики для бюджету, ускладнює роботу бізнесу та формує передумови для зловживань. Вирішення цих проблем потребує підвищення кваліфікації персоналу, удосконалення автоматизованих систем контролю та запровадження прозорих механізмів перевірки та оскарження рішень щодо митної вартості. Ефективна організація цього процесу дозволить підвищити точність нарахування митних платежів, знизити соціально-економічні ризики та забезпечити стабільність доходів державного бюджету.

Для вирішення проблеми визначення митної вартості необхідно впроваджувати ефективні методи митного контролю вартості ввезених товарів,

що забезпечить економічні потреби держави, захист внутрішнього ринку та вітчизняних виробників, а також підвищить рівень внутрішньої безпеки. Для подолання проблеми надмірної уваги до імпортерів пропонується впровадити такі заходи:

- надання працівникам митних органів оперативної інформації про укладення логістичних контрактів від транспортних операторів;

- застосування пост-аудиту при адмініструванні митних платежів [55];

- забезпечення національних митних органів інформацією про експортні поставки товарів з України до країн-членів ЄС;

- достатнє кадрове забезпечення митних органів та активне використання пост-аудиту для контролю правильності нарахування митних платежів.

Слід зазначити, що якість митного контролю безпосередньо залежить від рівня завантаженості митних пунктів пропуску. Під час дослідження було виявлено збільшення часу на оформлення вантажів на МПП, що негативно впливає на швидкість пропуску товарів. Для вирішення цієї проблеми рекомендується [56, 50]:

- вдосконалювати роботу системи «С-Черги»;

- запровадити окрему реєстрацію в «Електронній черзі перетину кордону» для вантажів першої необхідності та товарів військового призначення;

- впроваджувати спільний митний контроль на найбільш завантажених пунктах пропуску;

- підвищити пропускну здатність міжнародних автомобільних МПП;

- залучати суб’єктів ЗЕД до використання системи спільного транзиту шляхом зниження вартості фінансових гарантій.

Таким чином, серед основних проблем адміністрування митних платежів варто виділити використання корупційних схем та порушення митного законодавства. Усунення цих проблем передбачає першочергове впровадження методів оптимізації роботи працівників митних органів, що позитивно вплине на пропускну спроможність МПП. Використання сучасних автоматизованих систем дозволить підвищити якість митного контролю, мінімізувати вплив людського

фактора та забезпечити швидке і ефективне проходження митних процедур, що, у свою чергу, підвищить соціально-економічну ефективність адміністрування митних платежів.

3.2. Шляхи підвищення результативності протидії контрабанді

Подолання контрабанди в Україні залишається одним із найскладніших завдань державної політики у сфері митної безпеки. Цей процес ускладнюється комплексом взаємопов'язаних факторів, що мають як внутрішній, так і зовнішній характер. Серед них вагоме місце займають економічні, соціальні, політичні та технічні чинники, які в сукупності формують сприятливе середовище для існування тіньових схем у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Однією з ключових проблем, що істотно гальмують ефективну протидію контрабанді, є корупція на різних рівнях державного управління, зокрема й у системі митних органів. Корупційні прояви у вигляді хабарництва, зловживання службовим становищем або умисного невиконання посадових обов'язків створюють умови для безперешкодного переміщення нелегальних товарів через митний кордон. Такі дії не лише підривають довіру громадян до державних інституцій, а й призводять до значних втрат бюджету та дискредитують митну службу як інструмент забезпечення економічної безпеки держави [57]. Крім корупційного чинника, важливою проблемою залишається недостатній рівень технічного оснащення митних підрозділів. У багатьох пунктах пропуску відсутні сучасні скануючі системи, рентген-установки, автоматизовані комплекси аналізу ризиків, а також спеціалізоване програмне забезпечення для виявлення підозрілих вантажів. Така технологічна відсталість суттєво знижує ефективність контролю, уповільнює процеси оформлення та створює додаткові можливості для недоброчесних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Відтак, митні органи часто змушені покладатися переважно на людський фактор, що підвищує ризик суб'єктивізму та помилок під час прийняття рішень. Не менш значущим є економічний аспект проблеми контрабанди. Складна макроекономічна ситуація,

що характеризується уповільненням темпів зростання, високим рівнем інфляції, безробіття та низькими доходами населення, створює сприятливі умови для поширення тіньових економічних процесів. У таких умовах значна частина громадян, особливо у прикордонних регіонах, вдається до незаконних схем переміщення товарів як способу отримання додаткових прибутків. Для багатьох це стає не лише засобом тимчасового заробітку, а й певною формою соціально-економічної адаптації до нестабільності ринку праці.

Таким чином, проблема контрабанди в Україні має системний характер і потребує комплексного підходу до її вирішення. Вона є не лише проявом порушення митного законодавства, а й індикатором слабкості державних інституцій, низької ефективності управління, недосконалості економічної політики та соціальної нерівності. Лише поєднання інституційних реформ, антикорупційних заходів, технічної модернізації митних структур і створення економічних стимулів для легальної діяльності може забезпечити реальне зниження рівня контрабанди в державі [61].

Складна економічна ситуація в Україні створює сприятливі передумови для активізації тіньових процесів та зростання масштабів контрабандної діяльності. Умови економічної нестабільності, зниження рівня виробництва, безробіття та недостатній рівень соціального захисту населення спонукають частину громадян до пошуку альтернативних, часто незаконних, шляхів отримання доходів. У прикордонних регіонах, де рівень зайнятості традиційно нижчий, контрабанда нерідко розглядається як один із доступних способів економічного виживання. Низькі заробітні плати, соціальна нерівність та обмежені можливості легального працевлаштування формують підґрунтя для розвитку тіньової економіки, що, у свою чергу, підсилює системну проблему незаконного переміщення товарів через державний кордон.

Розвиток тіньових схем негативно впливає на функціонування національного ринку, викривляє економічні пропорції та зменшує довіру інвесторів до державних інститутів. Крім того, контрабанда сприяє посиленню тіньового імпорту, ухиленню від оподаткування та поглибленню соціальної

нерівності, що послаблює здатність держави реалізовувати ефективну економічну політику.

Боротьба з контрабандою є складним і багатовимірним завданням, яке потребує системного підходу та узгоджених дій між різними державними структурами - митною, прикордонною, податковою, правоохоронною службами - а також активної участі приватного сектору. Важливим елементом протидії є впровадження сучасних методів ризик-менеджменту, електронного декларування, обміну даними між митними адміністраціями різних країн і розвиток інституційної спроможності Державної митної служби України. Лише комплексна взаємодія державних та недержавних суб'єктів, посилення прозорості процедур і удосконалення законодавства можуть забезпечити реальне підвищення рівня митної безпеки [62].

З огляду на викладене, доцільним є детальний розгляд шляхів удосконалення системи боротьби з контрабандою в контексті забезпечення митної безпеки України, що дозволить окреслити конкретні напрями державної політики та механізми підвищення ефективності діяльності митних органів (рисунок 3.1).

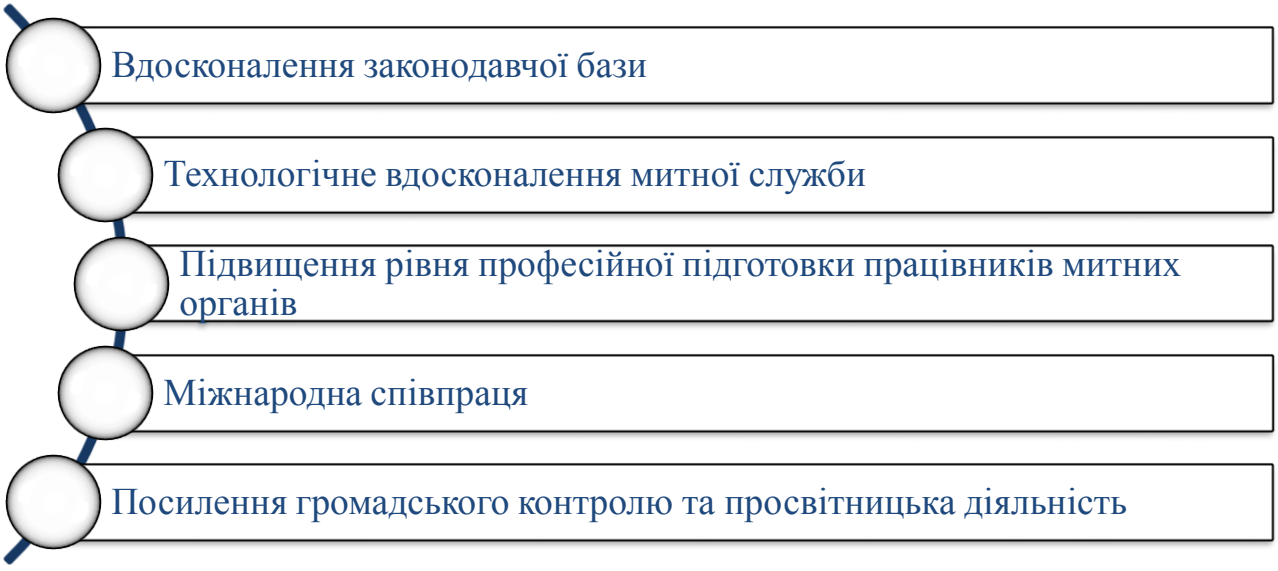

Рисунок 3.1 – Напрями удосконалення системи боротьби з контрабандою в контексті забезпечення митної безпеки України

Одним із ключових напрямів підвищення ефективності боротьби з контрабандою в Україні є послідовне вдосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері митної безпеки. Чинне законодавство потребує оновлення з урахуванням сучасних викликів, тенденцій міжнародної торгівлі та євроінтеграційних зобов'язань держави. Комплексне реформування має бути спрямоване не лише на посилення відповідальності за незаконне переміщення товарів через кордон, але й на створення сприятливих умов для розвитку добросовісного бізнесу, що діє у правовому полі.

Важливим елементом такого вдосконалення є прийняття нових законів та підзаконних актів, які б конкретизували правовий статус учасників зовнішньоекономічної діяльності, визначали чіткі механізми контролю та забезпечували ефективне покарання за вчинення контрабандних дій. Посилення санкцій за такі правопорушення повинно включати як адміністративні, так і кримінально-правові інструменти впливу, зокрема підвищення розмірів штрафів, розширення підстав для конфіскації майна та можливість позбавлення волі осіб, причетних до незаконних операцій.

Окремим аспектом законодавчої реформи має стати спрощення процедур митного оформлення для суб'єктів легального бізнесу. Надмірна зарегульованість, складність процедур і тривалість перевірок часто стимулюють підприємців до використання нелегальних схем переміщення товарів.

Показовим прикладом поступу у напрямі посилення відповідальності є прийняття у 2023 році Закону України № 5420, що вніс зміни за кримінальну відповідальність за контрабанду товарів, вартість яких перевищує 7 570 000 гривень (для підакцизних товарів - 1 135 500 грн) [63]. Такий крок засвідчує намір держави перейти від суто адміністративних до кримінально-правових механізмів впливу, що відповідає європейській практиці притягнення до відповідальності за правопорушення у сфері митної безпеки.

Сучасні виклики у сфері міжнародної торгівлі зумовлюють необхідність переходу митної служби України до нової технологічної моделі функціонування, яка ґрунтується на цифровізації процесів, автоматизації контролю та

впровадженні інноваційних рішень у сфері управління ризиками. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій стає ключовим чинником підвищення ефективності митного контролю, забезпечення прозорості процедур і зменшення впливу людського фактора.

Одним із важливих напрямів є використання системи електронного декларування товарів, що дає змогу істотно скоротити час митного оформлення, мінімізувати контакти між декларантами та посадовими особами, а також підвищити рівень об'єктивності прийняття рішень.

Не менш важливою складовою технологічної модернізації митних органів є запровадження автоматизованих систем аналізу та управління ризиками, яка вже передбачена Стратегічним планом цифровізації митниці. Наразі над цим працює робоча група, до складу якої входять представники Департаменту профілювання митних ризиків і Департаменту з питань цифрового розвитку Держмитслужби та експерти EU4PFM [64].

Ще одним важливим напрямом технологічного вдосконалення є використання сучасних скануючих систем для контролю вантажів. Застосування рентген-сканерів та систем радіаційного моніторингу дозволяє швидко перевіряти вміст контейнерів без їх розпакування, знижуючи ризики затримок і порушень логістичних процесів.

Особливе значення для оптимізації митних процедур має впровадження системи "Єдине вікно", яка забезпечує взаємодію між усіма контролюючими органами, що беруть участь у процесі переміщення товарів через митний кордон. Ця система, запущена в Україні у 2019 році, дозволила скоротити середній час митного оформлення вантажів приблизно на 30 %, що свідчить про істотне підвищення ефективності та прозорості митних операцій [58].

Ефективна протидія контрабанді та забезпечення належного рівня митної безпеки держави безпосередньо залежать від професійної компетентності, доброчесності та рівня кваліфікації працівників митної служби. У сучасних умовах глобалізації торгівлі, цифровізації митних процедур і зростання складності зовнішньоекономічних операцій митні посадові особи мають

володіти не лише ґрунтовними знаннями законодавства, а й аналітичними, технічними та управлінськими навичками. Саме тому підвищення рівня професійної підготовки є одним із ключових напрямів реформування митної системи України.

Насамперед, важливим аспектом є організація регулярних навчань, тренінгів і курсів підвищення кваліфікації для працівників митних органів.

Важливою складовою професійного розвитку також є налагодження міжнародного співробітництва у сфері підготовки митних кадрів. Обмін досвідом з іноземними експертами, участь у програмах Всесвітньої митної організації, Європейського Союзу, Світового банку та інших міжнародних структур дозволяють впроваджувати найкращі світові практики у сфері управління кордоном, контролю за переміщенням товарів і протидії контрабанді.

Не менш важливим напрямом є створення системи постійного моніторингу та оцінки ефективності роботи митних працівників, яка б дозволяла своєчасно виявляти прогалини у знаннях, визначати потреби у додатковому навчанні та підвищувати рівень дисципліни.

Ефективна протидія контрабанді неможлива без тісної взаємодії України з іншими державами та міжнародними організаціями. У сучасних умовах глобалізації, коли незаконні торговельні операції часто мають транснаціональний характер, міжнародне партнерство стає необхідним елементом забезпечення митної безпеки.

Одним із ключових напрямів такої взаємодії є участь України у міжнародних програмах і проєктах, спрямованих на боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил. Співпраця в межах ініціатив Всесвітньої митної організації, Європейського Союзу, Ради Європи, а також регіональних партнерств сприяє впровадженню єдиних стандартів митного контролю, розвитку інструментів електронного обміну даними та підвищенню кваліфікації митних кадрів. Не менш важливою складовою міжнародної співпраці є укладання двосторонніх і багатосторонніх угод про взаємодію у сфері митного

контролю та налагодження системного обміну інформацією та координації дій між митними службами різних держав..

Значним кроком у зміцненні міжнародної взаємодії стала номінація України до ключового органу Всесвітньої митної організації (ВМО), що надасть можливість активніше долучатися до розробки міжнародних інструментів для спрощення процедур торгівлі та боротьби з митними правопорушеннями. [65].

У сучасних умовах боротьби з контрабандою важливою складовою державної політики стає залучення громадськості до процесів контролю, моніторингу та попередження правопорушень у митній сфері. Активна участь суспільства у протидії незаконному переміщенню товарів сприяє підвищенню прозорості діяльності митних органів, зміцненню довіри до державних інституцій і формуванню у громадян відчуття спільної відповідальності за економічну безпеку держави.

Одним із напрямів громадського впливу є інформаційно-просвітницька діяльність, спрямована на формування у населення розуміння негативних наслідків контрабанди для національної економіки та соціальної сфери. Проведення масштабних інформаційних кампаній у засобах масової інформації, освітніх закладах та соціальних мережах дає змогу підвищити рівень правової свідомості громадян і сформувати нетерпиме ставлення до контрабандних проявів.

Важливу роль у забезпеченні прозорості та підзвітності митних органів відіграє система громадського контролю, що передбачає створення відкритих механізмів зворотного зв’язку між громадянами та митними структурами.

Найсуттєвішим чинником, який дозволяє контрабанді продовжувати існування в Україні, є корупція. Вона виступає основною перепоною для ефективної боротьби з незаконним переміщенням товарів та проникає на всі рівні митної служби і суміжних державних органів, відповідальних за контроль і запобігання контрабандним операціям. Корупційні практики проявляються у формі хабарництва, сприяння проходженню нелегальних вантажів через державний кордон та безпосередньої участі окремих посадових осіб у

контрабандних схемах. Національне агенство з питань запобігання корупції (НАЗК) вже оприлюднило Антикорупційну стратегію на 2026-2030 рр., в якій має місце і митниця [59].

Одним із найдієвіших заходів у протидії корупції та контрабанді є автоматизація митних процедур. Використання сучасних цифрових технологій дозволяє зменшити роль людського фактору, що істотно знижує можливості для корупційних дій. Важливу роль у цьому процесі відіграють автоматизовані системи аналізу ризиків, здатні оперативно оцінювати підозрілі вантажі та визначати об’єкти, які потребують додаткової перевірки. Завдяки таким технологіям суттєво зменшується кількість випадків «закриття очей» на порушення за хабарі, а також підвищується точність і ефективність митного контролю.

Таким чином, поєднання підвищення прозорості процедур, впровадження сучасних технологій і антикорупційних механізмів є ключовим чинником підвищення ефективності митного контролю. Цей комплексний підхід дозволяє одночасно зменшити вплив корупції, прискорити оформлення вантажів і зміцнити економічну безпеку держави [60].

Посилення покарань за корупційні дії та контрабанду є важливим інструментом у комплексній боротьбі з цими явищами. Запровадження суворих санкцій, що включають значні штрафи та тривалі терміни позбавлення волі, може виступати ефективним стримуючим чинником для осіб, які розглядають можливість участі у корупційних схемах або контрабанді.

Прийняття нових нормативно-правових актів, які передбачають жорстку відповідальність для митних працівників, що зловживають службовим становищем, а також для осіб, причетних до незаконного переміщення товарів через кордон, створює міцну правову основу для переслідування порушників. Важливим аспектом цього процесу є забезпечення невідворотності покарання, що досягається через діяльність незалежних антикорупційних органів з розширеними повноваженнями. До таких інституцій належать Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна

прокуратура (САП), які повинні здійснювати свою діяльність без політичного тиску та стороннього втручання, забезпечуючи ефективне виконання своїх функцій.

Крім того, значну роль у підвищенні результативності боротьби з корупцією відіграє активна підтримка з боку громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Вона здатна посилити тиск на органи влади та відповідальні інституції для проведення необхідних реформ, забезпечення прозорості процедур та справедливого правосуддя.

Отже, ефективна боротьба з контрабандою потребує системного, комплексного та скоординованого підходу, який об'єднує зусилля державних органів, бізнес-структур та громадськості. Лише поєднання вдосконаленої законодавчої бази, впровадження сучасних технологій, підвищення професійної підготовки митних кадрів, активної міжнародної співпраці та залучення громадян до контролю здатне створити умови для ефективного забезпечення митної безпеки та соціально-економічного розвитку України.

3.3. Перспективи адаптації та впровадження зарубіжного досвіду модернізації митної системи в Україні

В умовах сучасної глобалізації та зростаючої інтегрованості світової економіки вдосконалення митної системи України неможливе без урахування міжнародних стандартів та впровадження кращих зарубіжних практик. Сучасні трансформаційні процеси вимагають міждисциплінарного підходу до модернізації митних органів, що передбачає поєднання економічних, правових, технологічних і соціально-управлінських аспектів. Саме використання передового досвіду розвинених країн світу, зокрема держав - членів Європейського Союзу, є одним із ключових напрямів підвищення ефективності української митної системи, її прозорості, технологічної спроможності та відповідності європейським стандартам управління.

Євроінтеграційний курс України зумовлює необхідність ґрунтовного аналізу та адаптації організаційних і правових засад функціонування митних служб країн ЄС. Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє визначити перспективні напрями вдосконалення національної моделі митного адміністрування, зокрема через запозичення найуспішніших практик цифровізації процедур, спрощення торгівлі, підвищення рівня безпеки ланцюгів постачання та мінімізації корупційних ризиків. Слід зазначити, що навіть розвинуті митні системи Європейського Союзу стикаються з рядом системних викликів, які залишаються актуальними попри запровадження Митного кодексу Союзу (Union Customs Code). Зокрема, це проблема заниження митної вартості товарів задля уникнення сплати ввізних мит і податку на додану вартість, поширення контрабандних потоків небезпечних або заборонених товарів, а також наявність суттєвих відмінностей у рівні контролю між державами-членами. Такі дисбаланси створюють ризик перенаправлення товаропотоків до пунктів пропуску з нижчим рівнем митного контролю, що підриває єдність та ефективність європейської митної політики. Окрім того, трансформація світової економіки під впливом процесів цифровізації та появи нових бізнес-моделей, зокрема електронної комерції, суттєво ускладнила діяльність митних адміністрацій. Зростання обсягів дрібних відправлень, зміна логістичних ланцюгів і зростання тіньових схем у сфері онлайн-торгівлі потребують нових методів контролю, заснованих на аналізі великих даних, штучному інтелекті та ризик-орієнтованих підходах.

Досвід ЄС показує, що ефективне функціонування митної системи неможливе без гнучких механізмів реагування на надзвичайні обставини. Прикладом цього стала пандемія COVID-19, коли митні органи країн Євросоюзу змушені були одночасно забезпечувати безперебійність міжнародних поставок, захист внутрішнього ринку та спрощення процедур для критично важливих товарів. Україна може врахувати цей досвід, розробляючи власні адаптивні інструменти кризового управління у сфері митної політики [66].

Отже, впровадження елементів зарубіжного досвіду в національну практику має стратегічне значення для формування сучасної, прозорої та

сервісно-орієнтованої митної системи України та подальшому соціально-економічному розвитку. Перспективи такого впровадження полягають не лише в технічному або процедурному оновленні, а й у глибшій інтеграції України в європейський економічний простір, що, своєю чергою, сприятиме зростанню конкурентоспроможності національної економіки, зміцненню фіскальної стабільності та підвищенню довіри міжнародних партнерів.

Прикладом реформування митної системи Європейського Союзу є документ, відомий як План дій щодо виведення Митного союзу на новий рівень (Customs Union Action Plan) [67], який було офіційно ухвалено 28 вересня 2020 року у вигляді повідомлення Європейської Комісії «Виведення Митного союзу на наступний рівень: План дій». Його основною метою стало створення більш інтелектуальної, інноваційної та ефективної системи управління митними процесами на рівні всього ЄС.

У рамках стратегічного підходу до розвитку європейської митної системи важливе місце посідає ініціатива, започаткована Генеральним директоратом з питань оподаткування та митного союзу (DG TAXUD) спільно зі Спільним дослідницьким центром ЄС (Joint Research Centre) започаткована у 2018 році. Цей масштабний форсайт-проєкт спрямовувався на формування довгострокового бачення розвитку митної політики Європейського Союзу та передбачав залучення широкого кола учасників — від представників митних адміністрацій країн-членів і структур Європейської комісії до бізнес-асоціацій, наукових інституцій, міжнародних організацій і споживчих об’єднань.

Основною метою цієї ініціативи стало створення спільного стратегічного бачення щодо того, якою має бути митна служба ЄС у майбутньому - зокрема, до 2040 року. Форсайт дозволив визначити ключові тенденції, що формуватимуть середовище діяльності митних органів у найближчі десятиліття: глобалізацію торгівлі, цифрову трансформацію, зростання обсягів електронної комерції, зміни у структурі міжнародних ланцюгів постачання, кліматичні виклики та необхідність забезпечення високих стандартів безпеки при одночасному спрощенні процедур для доброчесного бізнесу. У процесі реалізації

проєкту учасники не лише окреслили майбутні виклики для митної політики, а й спільно розробили стратегічні сценарії розвитку Митного союзу ЄС. Такі сценарії стали своєрідним орієнтиром для політиків і управлінців у розробленні ефективних механізмів реагування на глобальні зміни.

Результатом цієї масштабної аналітичної роботи став підсумковий звіт, у якому викладено основні прогнози, тенденції та рекомендації для формування митної політики ЄС до 2040 року. Документ став базовим орієнтиром для європейських політиків та управлінців, адже допомагає не лише визначити поточні проблеми у функціонуванні митних органів, а й передбачити потенційні напрями їх трансформації [68].

Досвід проведення такого форсайту є надзвичайно корисним і для України. Він демонструє, наскільки важливою є довгострокова стратегічна аналітика у процесі реформування митної системи. Для українських реалій це означає необхідність створення власних науково-аналітичних платформ для прогнозування змін у зовнішній торгівлі, оцінки ризиків глобальної цифровізації та визначення майбутніх потреб у сфері митного адміністрування.

Запровадження аналогічного підходу в Україні дозволило б формувати митну політику не лише реактивно, у відповідь на поточні виклики, а проактивно, - із випереджальним урахуванням тенденцій світової економіки та зовнішньоторговельних потоків. Така система стратегічного прогнозування сприяла б підвищенню стійкості української митної служби, покращенню її управлінських процесів і посиленню аналітичної складової державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, форсайт-ініціатива DG TAXUD та Спільного дослідницького центру ЄС стала не лише інструментом прогнозування, а й моделлю майбутнього підходу до управління митними процесами, орієнтованого на інновації, інтеграцію, ефективність і сталий розвиток. Її результати можуть стати концептуальною основою для розроблення в Україні власної стратегії модернізації митної служби - із чітким фокусом на цифрові технології, управління ризиками та партнерські відносини між державою і бізнесом.

Виходячи з підходів, запропонованих Всесвітньою митною організацією (ВМО), у країнах ЄС сформувалися кілька моделей інституційного устрою митних адміністрацій, які відображають різні історичні традиції, рівень централізації управління та глибину інтеграції в європейський митний простір. Відповідно до класифікації ВМО (табл. 3.3) [69], сьогодні спостерігається певний паритет між основними типами організаційних структур митного адміністрування. Це свідчить про те, що Європейський Союз не нав'язує єдину універсальну модель, а дозволяє державам-членам адаптувати організаційну структуру митних органів до національних умов, зберігаючи при цьому високий рівень взаємодії та узгодження між ними.

Таблиця 3.3 - Організаційні структури митних органів у країнах ЄС

Тип організаційної Структури	Країни	Кількість країн	Частка
Митна служба	Болгарія, Данія, Італія, Люксембург, Німеччина, Румунія, Фінляндія, Чехія, Швеція	9	1/3
Орган доходів	Греція, Естонія, Іспанія, Ірландія, Латвія, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина	9	1/3
Департамент Міністерства	Австрія, Бельгія, Кіпр, Литва, Мальта, Нідерланди, Португалія, Франція, Хорватія	9	1/3
Всього:		27	1

Так, у низці країн (зокрема, Нідерландах, Данії, Швеції) митні служби інтегровані до складу податкових адміністрацій, що сприяє підвищенню ефективності збору доходів та оптимізації процедур адміністрування митних платежів. В інших державах, таких як Франція, Італія чи Іспанія, митні органи діють як окремі центральні агентства, підпорядковані безпосередньо міністерствам фінансів або економіки, що забезпечує їм більшу управлінську самостійність і гнучкість у реагуванні на зовнішні виклики.

Така різноманітність структурних моделей демонструє, що для досягнення ефективності митного адміністрування важливішим є не формальний статус служби, а якість її інституційної взаємодії, цифрова зрілість, кадрова спроможність і рівень ризик-менеджменту.

Для України цей досвід має важливе прикладне значення. В умовах реформування Державної митної служби та її інтеграції до європейського митного простору особливу увагу слід приділити інституційній стабільності, оптимізації управлінської структури та розмежуванню повноважень між центральним апаратом і регіональними підрозділами. Використання кращих європейських практик дозволить забезпечити баланс між фіскальною, контрольної та сервісною функціями митниці, що є ключовою умовою побудови сучасної, ефективної та соціально орієнтованої митної системи.

Як свідчить аналіз, дев'ять держав-членів Європейського Союзу сформували власні митні інституції у форматі окремої митної служби, податкового відомства або міністерства, що здійснює контроль у цій сфері. Водночас зазначене співвідношення між організаційними моделями митного адміністрування не є сталим - воно постійно трансформується відповідно до стратегічних орієнтирів державної політики. Країни ЄС періодично проводять інституційні реформи, обираючи ті управлінські моделі, які найбільшою мірою відповідають їхнім економічним реаліям та завданням розвитку.

Підходи до побудови національних митних систем у державах ЄС визначаються не лише адміністративними традиціями, а й поточними соціально-економічними пріоритетами, цифровізацією державного управління, а також вимогами безпеки зовнішньої торгівлі. Важливим елементом є гнучкість управління ризиками, що забезпечується завдяки використанню сучасних аналітичних технологій, адаптації до розміру економіки, особливостей регіонального розвитку, технологічного рівня виробництва та географічного положення країни.

Зокрема, структура митної системи Німеччини має трирівневу модель управління, подібну до тієї, що функціонує в Україні. На найвищому рівні діяльність Федерального митного управління спрямовується та координується Федеральним міністерством фінансів, зокрема через підрозділ Управління III, відповідальний за митну політику та фіскальний контроль. Другий рівень становить Генеральна митна дирекція, що виконує функції центрального органу

оперативного управління, забезпечуючи координацію діяльності регіональних підрозділів і реалізацію єдиної митної стратегії держави. На нижньому рівні організаційної структури функціонують Головні митні управління, митні пости та оперативно-розшукові підрозділи, які безпосередньо здійснюють контроль, оформлення та аналітичну роботу в межах визначених територій [70].

Структура Генеральної митної дирекції Німеччини є багаторівневою та функціонально диференційованою. Вона включає дев’ять основних дирекцій, оперативний штаб, уповноваженого з питань служби, а також уповноваженого з питань захисту інформації. Особливе місце в її структурі посідає Дирекція VIII - Кримінальна митна служба, яка виконує стратегічно важливі функції у сфері протидії правопорушенням, захисту фінансових інтересів держави та управління ризиками. Цей підрозділ здійснює комплекс дій, пов’язаних із виявленням, оцінкою та мінімізацією митних ризиків, визначенням форм і обсягів митного контролю, а також аналітичною підтримкою діяльності оперативних підрозділів. Зокрема, Кримінальна митна служба забезпечує координацію між центральним і регіональним рівнями управління, надає консультаційну допомогу, проводить спеціалізовані розслідування та підтримує реалізацію митної політики у сфері безпеки та запобігання контрабанді [71]. У складі типових оперативно-розшукових управлінь діють мобільні групи митного нагляду, які здійснюють позапланові перевірки, моніторинг вантажопотоків та оперативні заходи безпосередньо на території держави та в прикордонних зонах.

Варто зазначити, що подібний підхід поступово запроваджується і в роботі митних органів України, де використання мобільних груп стає важливим інструментом оперативного контролю за дотриманням митного законодавства, запобігання ухиленню від сплати податків і протидії контрабанді.

Система управління ризиками в митній службі Німеччини має чітко вибудувану трирівневу ієрархію, що забезпечує ефективне поєднання стратегічного планування, аналітичної оцінки та практичної реалізації контрольних заходів.

На центральному рівні здійснюється розроблення загальної стратегії управління ризиками для всіх 16 федеральних земель, визначаються пріоритетні напрями митного контролю, стандарти оцінювання ризиків і загальні методологічні засади. Саме тут формуються бази даних ризиків, встановлюються правила обміну інформацією між підрозділами, а також забезпечується координація між митними органами та іншими структурами державного управління.

Регіональний рівень охоплює діяльність територіальних підрозділів, які здійснюють оцінку ефективності функціонування системи управління ризиками, аналізують її результативність і вносять пропозиції щодо вдосконалення процедур.

Місцевий рівень передбачає безпосереднє застосування системи управління ризиками митними постами та підрозділами під час проведення перевірок, оформлення товарів і здійснення аудиту діяльності підприємств. Практична реалізація відбувається через оцінку ризикових профілів, моніторинг зовнішньоекономічних операцій, аналіз митної документації та фактичний контроль товаропотоків.

Така багаторівнева система дозволяє забезпечити баланс між централізованим управлінням і регіональною автономією, підвищуючи ефективність контролю та зменшуючи адміністративне навантаження на бізнес [69].

В Польщі до березня 2017 року митна служба функціонувала як частина Міністерства фінансів, включаючи розгалужену систему підрозділів, до яких входили митні палати, митниці та митні управління. У межах проведеної реформи фіскальної системи було створено Національну скарбову адміністрацію, яка об’єднала податкову та митну адміністрації в єдиний орган.

До складу Національної скарбової адміністрації входить Митно-податкова служба, що має статус правоохоронного органу, і відповідальна за виконання завдань у сфері контролю за дотриманням митного та податкового законодавства. Одним із ключових напрямів її діяльності є підготовка

статистичних даних, здійснення прогнозування зовнішньоекономічних потоків та аналітична оцінка ризиків, що дозволяє ефективно планувати контрольні заходи та підвищувати ефективність митного адміністрування [72].

В основі ефективного функціонування митної служби Польщі лежить система управління ризиками, що забезпечує адресний та обґрунтований підхід до контролю товаропотоків. Попередній аналіз інформації про вантаж дозволяє точніше визначати можливі загрози та приймати обґрунтовані рішення щодо розширення або зменшення обсягів митного контролю [73]. Автоматизація процесу управління ризиками в Польщі реалізується переважно на регіональному рівні, де здійснюється оцінка ризикових профілів вантажів та підприємств.

У Франції митна адміністрація носить назву «Генеральна дирекція митниць і непрямих податків» і функціонує як структурний підрозділ Міністерства публічних рахунків. До її складу входить 12 міжрегіональних управлінь, що координують діяльність 42 регіональних управлінь та 4 управлінь берегової охорони. Крім того, французька митна система включає понад 200 митних постів та близько 270 спостережних пунктів, розташованих на повітряних, морських та наземних маршрутах [74].

Митниця Франції виконує комплекс функцій у сфері регулювання міжнародної торгівлі, сприяє розвитку зовнішньоекономічної діяльності та спрощує процедури митного оформлення, водночас забезпечуючи національну безпеку [75].

Слід відзначити, що на початковому етапі розвитку українська митна система намагалася моделювати організаційні принципи французької митниці, проте сьогодні українська модель значно поступається за рівнем інтеграції, технічного оснащення та ефективності управління ризиками.

Отже, аналіз практики управління митними ризиками в окремих країнах ЄС демонструє ефективність різних типових організаційних моделей митних служб, що поєднують централізоване планування, регіональну координацію та оперативне виконання контрольних функцій. Водночас спостерігається спільна

тенденція до інтеграції аналітичної роботи та застосування сучасних технологій для підвищення ефективності митного контролю та зниження адміністративного навантаження на бізнес.

Для України ці зарубіжні моделі мають особливе практичне значення. Принципи організації митних систем Франції, Польщі та Німеччини демонструють можливості ефективного поєднання стратегічного, регіонального та оперативного управління, використання аналітики ризиків і цифрових інструментів. Саме ці підходи можуть стати орієнтиром для вдосконалення української митної служби, особливо в умовах реалізації євроінтеграційного вектора розвитку та гармонізації національного митного законодавства з нормами ЄС.

У контексті функціональної сутності митної системи України особливу увагу слід приділити ключовим пріоритетам її вдосконалення, що визначаються сучасними викликами міжнародної торгівлі та євроінтеграційними завданнями. До них належать:

– підвищення оперативності та прозорості здійснення митних формальностей, забезпечення рівного підходу до всіх суб'єктів господарювання та виключення будь-якої дискримінації у митному адмініструванні;

– зниження витратності митного оформлення товарів під час проведення експортно-імпортних операцій, що сприятиме конкурентоспроможності українських підприємств на зовнішніх ринках;

– гармонізація українського митного законодавства з нормами ЄС, що є необхідною умовою інтеграції України до єдиного європейського митного простору;

– уніфікація митних процедур із практиками країн Європейського Союзу для забезпечення спрощеного та зрозумілого процесу здійснення зовнішньоекономічних операцій;

– зниження бюрократичного навантаження на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що дозволить скоротити час та ресурси, необхідні для проходження митних формальностей;

– оптимізація митних платежів при здійсненні експортно-імпортних операцій, що сприятиме ефективному фіскальному адмініструванню та стимулюватиме розвиток торгівлі.

Впровадження цих пріоритетів потребує комплексного підходу, поєднання законодавчих, організаційних та технологічних рішень, а також адаптації передових практик зарубіжних митних служб до умов української економіки. Наведені заходи потрібно здійснювати із застосуванням певного інструментарію, до якого варто віднести: уніфікацію процедур ідентифікації та визначення митної вартості товарів під час здійснення експортно-імпортних операцій; максимальну автоматизацію митних формальностей під час здійснення експортно-імпортних операцій; активізацію роботи по наданню статусу Авторизованого економічного оператора; удосконалення механізмів здійснення митного пост-аудиту; удосконалення митних формальностей щодо захисту прав інтелектуальної власності; запровадження процедур спільного транзиту; вдосконалення механізмів управління митними ризиками; поліпшення матеріального, майнового і програмно-технічного забезпечення функціонування пунктів пропуску; вдосконалення інфраструктурного забезпечення пунктів пропуску; покращення співпраці митних органів з суб'єктами ЗЕД, іноземними митницями, іншими органами державної влади, міжнародними організаціями.

Узагальнюючи міжнародний досвід, можна стверджувати, що його успішне впровадження в Україні можливе лише за умов комплексної адаптації інституційних та технологічних практик до національного нормативного та організаційного середовища. Провідні моделі модернізації Митної служби демонструють важливість інтегрованого управління кордонами, широкого застосування цифрових сервісів, прозорих процедур контролю та розвитку інституту уповноважених економічних операторів, що забезпечують високий рівень довіри між бізнесом і державою. Для України істотне значення має поєднання технологічних рішень із реформуванням управлінських процесів, зокрема підвищенням професійної компетентності персоналу, створення ефективної системи внутрішнього контролю та посиленням співпраці з митними

адміністраціями ЄС. Такий підхід забезпечує формування сучасної, стійкої та прозорої митної системи, орієнтованої на європейські стандарти та здатної відішравати ключову роль у посиленні соціально-економічного розвитку держави.

Висновки до розділу 3

Обгрунтовано ключові напрями удосконалення фіскальної політики та підвищення ефективності справляння митних платежів. Розглянуто можливості оптимізації тарифного регулювання, зменшення корупційних ризиків, впровадження автоматизованих рішень та оновлення системи ризик-менеджменту. Наголошено, що підвищення результативності фіскальної функції є необхідною умовою стабільності державних фінансів та виконання Національної стратегії доходів.

Запропоновано комплекс заходів щодо підвищення ефективності протидії контрабанді, включно з цифровими інструментами контролю, розширення міжнародного інформаційного обміну, модернізацією скануючої інфраструктури та реформуванням системи внутрішньої безпеки митниці. Показано, що подолання тіньових схем можливе лише за умови поєднання інституційного перезавантаження, кадрової атестації, транспарентності процедур та впровадження європейських стандартів правоохоронної діяльності.

Визначено перспективи адаптації зарубіжного досвіду модернізації митної системи, зокрема практик ЄС, Канади та країн Північної Європи. Узагальнено можливості їх імплементації в Україні – автоматизація митних процедур, розвиток інституту уповноважених економічних операторів, цифрові ланцюги постачання, інтегроване управління кордонами. Зроблено висновок, що використання міжнародних моделей у поєднанні з реформою ДМСУ створює підгрунтя для якісної трансформації української митниці та підвищення її соціально-економічної ролі.

ВИСНОВКИ

Отримані результати дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки:

1. Досліджено історичні передумови та етапи становлення Митної служби України, що дало змогу визначити закономірності її інституційного розвитку та виокремити ключові трансформаційні тенденції. Узагальнено, що еволюція митної системи відбувалася під впливом зовнішньоекономічних викликів, інтеграційних процесіа та потреби забезпеченняекономічної безпеки, а сучасний етап характеризується посиленням цифровізації та євроінтеграції.

2. Розкрито економічну природу Митної служби та визначено її місце у системі державного управління, що дозволило охарактеризувати митницю як багатофункціональний орган, який поєднує фіскальні, регуляторні, правоохоронні та сервісні повноваження. Встановлено, що Митна служба виконує важливу роль у формуванні національної конкурентоспроможності, контролі товаропотоків та регулюванні зовнішньої торгівлі, забезпечуюючи баланс між економічною відкритістю та захистом державних інтересів.

3. Оцінено соціально-економічний вплив Митної служби на розвиток держави, включаючи її внесок у наповнення бюджету, підтримку бізнес-клімату, зайнятість і забезпечення фінансової стабільності. Доведено, що результативність митної політики є ключовою передумовою реалізації Національної стратегії доходіа, інтеграції до європейського ринку та підвищення рівня соціального добробуту.

4. Проаналізовано ефективність фіскальної діяльності Митної служби та динаміку надходжень митних платежів, що дало змогу визначити як внутрішні, так і зовнішні фактори, які впливають на стан доходної частини бюджету. Встановлено, що попри воєнний стан, митниця зберігає високий фіскальний потенціал, а підвищення його реалізації можливе завдяки цифровим інструментам адміністрування, автоматизації процесів та розвитку аналітичних систем.

5. Досліджено сучасний стан і тенденції протидії контрабанді та

порушенням митних правил, що дозволило визначити основні ризики, оцінити ефективність застосування інструментів та окреслити проблемні аспекти. Підтверджено, що протидія нелегальному переміщенню товарів має стратегічне значення для економічної безпеки, а результативність боротьби з контрабандою зростає за умов міжвідомчої взаємодії та розвитку технічних засобів контролю.

6. Оцінено сервісну та регуляторну функцію митниці як чинник зменшення транзакційних витрат та розвитку бізнес-середовища, що дозволило визначити ключові бар'єри, зокрема нестабільність технічної інфраструктури, неоднорідність сервісів та кадрові ризики. Встановлено, що подальше впровадження цифрових інструментів, «єдиного вікна», NCTS та автоматизованого аналізу ризиків здатне істотно покращити умови ведення ЗЕД.

7. Обгрунтовано стратегічні напрями удосконалення фіскального потенціалу Митної служби, включаючи оптимізацію тарифного регулювання, мінімізацію корупційних факторів, автоматизацію процедур та впровадження сучасної системи управління ризиками. Доведено, що підвищення ефективності бюджетного наповнення можливе лише за умов комплексного підходу до реформування митної політики та гармонізації з європейськими підходами.

8. Сформовано комплекс пропозицій з протидії контрабанді, який передбачає модернізацію технічного забезпечення, удосконалення інформаційного обміну з митними адміністраціями інших країн, посилення інституційної спроможності внутрішньої безпеки та впровадження прозорих кадрових процедур. Підкреслено, що реалізація запропонованих заходів здатна суттєво знизити масштаб тіньових схем та зміцнити економічну стабільність.

9. Визначено можливості імплементації міжнародного досвіду модернізації Митної служби, зокрема стандартів ЄС, ЄЕК ООН, практик Канади, Нідерландів та країн Північної Європи. Узагальнено, що їх адаптація створює передумови для трансформації української митниці у сучасну сервісно-контрольну структуру, спроможну забезпечити сталий соціально-економічний розвиток держави, інтеграцію до єдиного цифрового торговельного простору та ефективний захист кордону.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. П. С. Романюк Митна політика України: науково популярна література, 1994. 80 с.

2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон УРСР від 16 квітня 1991 року №959-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/959-12 (дата звернення 01.10.2025).

3. Про введення в дію нового Митного кодексу СРСР: Закон України від 12 грудня 1991 р. №1970a-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970a-12 (дата звернення 01.10.2025).

4. Про проект закону Української РСР про митну справу в Українській РСР: Постанова Верховної Ради УРСР від 25 червня 1991 р. №1262. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1262-12 (дата звернення 01.10.2025).

5. Бойко В.М. Митна справа України. Київ : Алерта, 2006. 156 с.

6. Про затвердження структури центрального апарату Державної митної служби України: наказ ДМСУ від 29 березня 2005 р. №204. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0204342-05#Text (дата звернення 01.10.2025).

7. Про створення та припинення деяких митних органів: Наказ ДМСУ від 15 вересня 2006 р. №785. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/va785342-06 (дата звернення: 02.10.2025).

8. Концепція реформування діяльності митної служби України. Обличчям до людей URL: https://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/doccatalog/document?id=47211 (дата звернення 02.10.2025).

9. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Наказ Президента України від 24.12.2012 р. №726/2012. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show /726/2012 (дата звернення 02.10.2025).

10. Про Міністерство доходів і зборів України: Наказ Президента України від 18.03.2013 № 141/2013. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141/2013 (дата звернення 02.10.2025).

11. Постанова про утворення ДФС: Постанова Кабінету Міністрів України про ДМСУ від 06.03.2019 р №227. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF (дата звернення 02.10.2025).

12. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Кабміну від 06 березня 2019 р. №227-п. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/227-2019-%D0%BF (дата звернення: 02.10.2025).

13. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do-2030-s1218-271223 (дата звернення 02.10.2025).

14. Закон про перезавантаження митниці: новина Юрліга. URL: jurliga.ligazakon.net/news/231265_prezident_pdpisav-zakon-pro-perezavantazhennya-mitnits (дата звернення 02.10.2025).

15. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Столярчук Я.М. Стратегії конкурентного розвитку у глобальній економіці: монографія. Київ: КНЕУ, 2016. 331 с.

16. Митний кодекс України від 22.06.2023 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text (дата звернення 02.10.2025).

17. Текст Національної стратегії доходів до 2030 року URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення 03.10.2025).

18. Кадала В. В. Відповідальність як пріоритетний інструмент боротьби з контрабандою. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. URL: https://doi.org/10.32366/ (дата звернення 03.10.2025)

19. Олійник Д. О. Запобігання корупційним злочинам, що вчиняються при здійсненні митних процедур : монографія. Харків: Право, 2018. 198 с.

20. Наливайко А. П., Гребешкова О. М. Стратегія підприємства у постіндустріальній економіці: монографія. Київ: КНЕУ, 2017. 418 с.

21. Уліцький А. Г. Шляхи удосконалення правоохоронного напряму діяльності Державної фіскальної служби України для ефективної протидії контрабанді та порушенням митних правил. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2018. № 2. С.90-96

22. Податковий кодекс України від 02.07.2023 №2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 08.10.2025).

23. Бороденко Т. М. Сучасний стан адміністрування митних платежів в україні. *Grail of Science*. 2023. № (24). С. 84-90 URL: https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/841/858 (дата звернення: 12.10.2025).

24. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: https://openbudget.gov.ua/?month=6&year=2023&budgetType=NATIONAL (дата звернення: 12.10.2025).

25. Офіційний сайт: Державна казначейська служба. URL: https://www.treasury.gov.ua/ (дата звернення: 12.10.2025).

26. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо встановлення законодавства на період дії воєнного стану» від 24.03.2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text (дата звернення: 12.10.2025).

27. Перерахування до держбюджету 300,8 млрд грн. *Державна митна служба України.* URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/u-2022-rotsi-derzhmitsluzhba-91pererakhuvala-do-derzhbiudzhetu-3008-mlrd-grn-chomu-ne-bilshe-1062 (дата звернення: 12.10.2025).

28. НБУ: Огляд зовнішньоекономічної діяльності України за 2021-2023 рр. *Національний банк України* URL: https://bank.gov.ua/ (дата звернення 17.10.2025).

29. Імпорт: заборони й дозволи. URL: https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2022/april/issue-26/article-120151.amp (дата звернення 17.10.2025)

30. Звіт про надходження акцизного податку за 2023рік. *Державна податкова служба України* URL: https://tax.gov.ua/ (дата звернення 17.10.2025).

31. Ukraine Economic Update *World Bank* 2024. URL: https://www.worldbank.org/ (дата звернення 17.10.2025).

32. Звіт про ефективність адміністрування митних платежів. *Рахункова палата України* URL: https://rp.gov.ua/ (дата звернення 17.10.2025).

33. Тертична А. С. Роль митних органів у забезпеченні митної безпеки. Економіка та суспільство, (48). URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2251/2174 (дата звернення 17.10.2025).

34. Звіт про результати аудиту ефективності виконання органами Державної фіскальної служби України повноважень у сфері державної митної справи та боротьби з правопорушеннями під час застосування митного законодавства. URL: http://www.acrada.gov.ua/ (дата звернення 18.10.2025).

35. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення 18.10.2025).

36. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю» від 26.02.2022 р. № 188-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80 (дата звернення 18.10.2025).

37. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text (дата звернення 18.10.2025).

38. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 165» від 09.03.2022 р. № 233. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 18.10.2025).

39. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2005 р. № 362» від

10.03.2022 р. № 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/241-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 19.10.2025).

40. Порядок «Про затвердження Тимчасового порядку ліцензування експорту деяких товарів, зазначених у додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р.» від 10.03.2022 р. № 393-22. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0321-22#Text (дата звернення 19.10.2025).

41. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану» від 20.03.2022 р. № 330. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 19.10.2025).

42. Науменко В., Пашко П., Руссков В. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні Київ : Знання. 2004. 56с. URL: http://readbookz.com/pbooks/book15/ua/chapter888/ (дата звернення 19.10.2025).

43. Мороз С.В. Роль та проблеми імпорту в економіці України. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2017. №2. Том 1. С.48-52

44. Колобиліна О. Рівні кадрового забезпечення державної митної служби України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. № 28(1). С.217-225 URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/070cfab5-e6b3-481f-b583-2e748e0255bf/content (дата звернення 19.10.2025).

45. Крижанівська А. О. Інформатизація митних процедур в рамках Угоди зі спрощення процедур торгівлі. *Митна справа*. 2015. № 4 (100). С.18-23.

46. Лемеха Р. Зарубіжний досвід правового регулювання митних режимів і перспективи його впровадження в національне законодавство та юридичну практику. *Науковий юридичний журнал*. № 5 (33). С. 222-227.

47. Хома В. О. Сучасний стан національного правового забезпечення митного режиму безмитної торгівлі та напрями його вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 104-108 URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/25.pdf (дата звернення: 19.10.2025).

48. Шульга М. Г. Переміщення і пропуск товарів через митний кордон України. *Теорія і практика правознавства*. 2014. № 3. 475-486 с.

49. Єдине вікно на митниці – чи допоможе Україні міжнародний досвід: *Український центр європейської політики.* URL: https://ucep.org.ua/doslidzhennya/yedyne-vikno-na-mytnytsi-chy-dopomozhe-ukrayinimizhnarodnyj-dosvid.html (дата звернення: 19.10.2025).

50. Кузяків О., Шаповалова Д., Бутін А. Громадський моніторинг перетину кордону в умовах воєнного стану. *Інформаційно-аналітичний вісник*. 2023. № 2. 17 с.

51. Угрин В., Бондаренко Є., Шевчук А. Ефективність роботи митних органів України в умовах воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022. № 3. 171-182 с.

52. Острікова Т. Двобій з митними проблемами: чотири нищівні удари. *Економічна правда.* URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2019/08/9/650376/ (дата звернення: 19.10.2025).

53. Дубовик О. Ю. Проблематика изначення митної вартості імпортних товарів. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. № 1-2. 59-64 с.

54. Звіт щодо стану розгляду судами справ за участі митниць Держмитслужби протягом 11 місяців 2022 року. *Офіційний сайт Державної митної служби України.* URL: https://customs.gov.ua/rozgliad-sporiv-u-sudovomuporiadku (дата звернення: 19.10.2025).

55. Острікова Т. Двобій з митними проблемами: чотири нищівні удари. *Економічна правда*. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2019/08/9/650376/ (дата звернення: 19.10.2025).

56. Бороденко Т. М. Європейський вектор в митному адмініструванні України. *Grail of Science*. 2023. № 24. 132-139 с.

57. Захожай К.В. Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди. *Проблеми економіки*. 2024. № 1 (59) URL:

https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2024-1_0-pages-112_120.pdf (дата звернення: 19.10.2025).

58. Бороденко Т. М., Гапонюк М. А., Савченко А. І. Адміністрування митних платежів: аналіз сучасного стану та шляхи вирішення ключових викликів. *Ефективна економіка*. 2024. № 2.URL https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3132/3168 (дата звернення: 20.10.2025).

59. Антикорупційна стратегія на 2026-2030 роки. *Офіційний сайт НАЗК* URL: https://nazk.gov.ua/uk/antykoruptsiyna-strategiya-na-2026-2030-roky/ (дата звернення 20.10.2025).

60. Сидорович О. Інформаційне забезпечення митної справи України в контексті цифрової стратегії розвитку суспільства. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С.210-225.

61. Мужев О. О. Теоретико-методичні засади реалізації митної політики в межах національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. №26. С.193-196.

62. Мота А. Ф. Боротьба з контрабандою в діяльності Державної прикордонної служби України: організаційно-правові та процесуальні аспекти. Форум права. № 3. 2018. С. 374-379.

63. Закон щодо криміналізації контрабанди: роз'яснення юриста. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/224848_zakon-shchodo-krimnalzats-kontrabandi-rozyasnennya-yurista (дата звернення 21.10.2025).

64. Митниця посилює стратегічний розвиток цифрових платформ для управління митними ризиками. *Офіційний сайт Державної митної служби України*. URL: https://customs.gov.ua/news/it-transformatsiia-62/post/mitnitsia-posiliuie-strategichnii-rozvitok-tsifrovikh-platform-dlia-upravlinnia-mitnimi-rizikami-2004 (дата звернення 22.10.2025).

65. Україну номіновано до ключового керівного органу Всесвітньої митної організації. *Офіційний сайт Державної митної служби Украї*ни. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/ukrayinu-nominovano-do-kliuchovogo-

kerivnogo-organu-vsesvitnoyi-mitnoyi-organizatsiyi-2152 (дата звернення 20.10.2025).

66. Тітар І.О. Імідж України в контексті асоціації з Європейським Союзом. *Економіка України*. 2016. № 6. С.76-86.

67. Action Plan on the Customs Union. *European Commission* URL: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12305-Action-Plan-on-the-Customs-Union (дата звернення 25.10.2025).

68.: The future of Customs in the EU 2040 - проєкт Directorate-General for Taxation and Customs Union (DG TAXUD) разом із Joint Research Centre (JRC). *European Commission* URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/eu-customs-strategy_en (дата звернення 25.10.2025).

69. Фрадинський О. А. Система управління ризиками в державній митній справі України: монографія. Хмельницький, 2019. 222 с.

70. Central Customs Authority: official website. URL: https://www.zoll.de/EN/Home/home_node.html (дата звернення 25.10.2025).

71. Петрова І. Митна служба Німеччини в інтегрованій системі митних служб Європейського Союзу. *Адміністративне право і процес*. 2019. № 1. С. 121-126.

72. National Revenue administration: official website. URL: https://www.gov.pl/web/national-revenue-administration/about-us (дата звернення 25.10.2025).

73. Разумей М., Кухтін Д. Структура митної системи України в контексті європейської практики управління митними ризиками. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2024. № 1 (40). 44-50 с.

74. Direction Générale des Douanes et des Droits Indirects: official website. URL: https://www.douane.gouv.fr/ (дата звернення 25.10.2025).

75. Мельник О. Г., Тодощук А. В., Адамів М. Є. Досвід Франції щодо побудови та функціонування митної системи: проекція на Україну в умовах європейської інтеграції. *Бізнес Інформ*. 2018. № 7. С. 38-43

76. Customs Index 2024: результати дослідження роботи митниці України очима бізнесу. *Європейська Бізнес Асоціація* URL: https://eba.com.ua/customs-index/ (дата звернення 26.10.2025).

77. Моніторинг роботи митниці очима бізнесу: аналітичний звіт. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.* URL: https://ier.com.ua/publications/research_projects?task=download&fid=53534 (дата звернення 08.11.2025).

78. Customs Integrity Perception Study 2023. *PwC Ukraine* URL: https://www.pwc.com/ua/en/publication/task-and-legal-alert/2023/pwc-customs-survey.html (дата звернення 08.11.2025).

79. Аналітичні матеріали та статистичні дані щодо функціонування електронних сервісів та митного оформлення. *Державна митна служба України* URL: https://customs.gov.ua (дата звернення 11.11.2025).

80. Опитування підприємств щодо оцінки сервісної функції Державної митної служби України. *Державна митна служба України* URL: https://customs.gov.ua/otsinka-diialnosti (дата звернення 11.11.2025).

ДОДАТОК А

Операційний план реалізації НСДУ

Рік	Індикатор
1	2
2023 - 2025	Виконано Антикорупційну програму ДПС на 2023-2025рр. та заходи впливу, що визначені Реєстром ризиків.
2023 - 2027	Удосконалено методики перевірки дотримання платниками податків податкового законодавства загалом та окремих методик проведення перевірок достовірності, повноти нарахування та сплати податків, зборів (окремо за кожним).
2024	Внесено зміни до Антикорупційної програми ДПС на 2023-2025рр. в частині визначення критеріїв результативності та ефективності виконання такої програми; Розроблено методологію оцінки впливу вжитих заходів за результатами виконання плану заходів з підвищення рівня довіри до ДПС; Розроблено, прийнято за погодженням з Мінфіном методологічні документи, а також НПА та законодавчі акти для функціонування системи управління податковими ризиками на основі відповідної Концепції; Внесено зміни до організаційної структури ДПС, необхідні для впровадження системи управління податковими ризиками; Завершено розробку, протестовано та впроваджено ІКС «Автоматизована система роботи з великими масивами даних для проведення аналізу ризиків з трансфертного ціноутворення»; Отримано позитивну оцінку Глобального форуму ОЕСР щодо зрілості системи управління інформаційною безпекою; Удосконалено технологію передачі даних з РРО до ДПС та забезпечено передачу від СОД РРО4 до РРО повідомлень про отримання та результати валідації електронних документів; Доопрацьовано ІКС ДПС з метою завершення створення аналітичного складника СОД РРО, а також для виявлення та усунення причин неможливості обробки даних, що надходять від РРО та ПРРО; Удосконалено процедуру стягнення коштів з банківських рахунків боржників, шляхом налагодження інформаційної взаємодії ДПС з Держказначейством та банками щодо направлення електронних платіжних інструкцій на примусове списання коштів з рахунків платника у банках; Внесено зміни до Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року з метою узгодження із НСДУ; Створено довгостроковий План цифрового розвитку ДПС до 2030 року; Розроблено концепцію використання податковими органами (персоніфікованої) деперсоніфікованої інформації про платників податків; Визначено адміністратора ІТ-платформи, яка буде забезпечувати функціонування окремого захищеного контуру; Запроваджено ефективну організаційну структуру ДПС, що побудована за функціональним принципом; Забезпечено гарантії незалежності підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, впроваджено систему відомчого контролю у ДПС;

Продовження додатку А

1	2
	Розроблено проект Закону України «Про внесення змін до ПКУ щодо подальшого удосконалення правил трансфертного ціноутворення» з метою приведення правил трансфертного ціноутворення в Україні у відповідність до положень Настанов ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб у редакції 2022 року; Проведено детальне обговорення принципів оподаткування надприбутків суб'єктів господарювання, включаючи вказівки щодо надзвичайних обставин, в яких такі податки можуть застосовуватись; Підготовлено економічне обґрунтування та моделювання впливу оподаткування непередбачених прибутків на інвестиційну привабливість України та збереження конкурентної нейтральності; Проведено аналіз чинних МПДУ5 на предмет їх ефективності та дієвості; Розроблено проект змін до законодавства щодо удосконалення процедури взаємного узгодження для забезпечення дотримання Україною зобов'язань за Угодою про уникнення подвійного оподаткування; Підготовлено, узгоджено та оприлюднено на офіційному сайті Мінфіну синтезовані тексти МПДУ з врахуванням впливу положень MLI6 ; Скасовано усі підвищуючі та понижуючі коефіцієнти, які застосовуються до ставок рентної плати за користування радіочастотним ресурсом України; Розроблено законодавчі зміни щодо обмеження часу, протягом якого свердловина може вважатися новою в цілях оподаткування рентною платою; Підготовлено законодавчі зміни щодо надання додаткових повноважень ОМС7 в частині адміністрування місцевих податків і зборів; Розроблено єдиний підхід до застосування податкових стимулів у період з 2025 по 2030 рр. та план реформування податкового законодавства для реалізації підходу; Проведено оцінку збалансованості пакету державної підтримки, який надається сектору переробної промисловості; Проведено оцінку використання наявних заходів податкового стимулювання, пов'язаних з інвестиціями, та їх недоліки; Визначено шляхи модернізації наявних заходів податкового стимулювання, які дозволять забезпечити їх рівну доступність для інвесторів внутрішніх та зовнішніх, незалежно від розміру інвестицій; Розширено використання національної програми АЕО8 та системи спрощень, оптимізовано здійснення контрольних функцій ДМС9 шляхом фокусування на ризикових операціях; Удосконалено методологічні засади системи управління персоналом ДМС; Забезпечено впровадження та функціонування ІС управління людськими ресурсами HRMIS10; Внесено зміни до МКУ11 щодо скасування мораторію на проведення митними органами в період дії воєнного стану в Україні документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи.
2024 - 2025	Проведено навчання щодо роботи в ІКС «Автоматизована система роботи з великими масивами даних для проведення аналізу ризиків з трансфертного ціноутворення»; Розроблено проекти законів та НПА, необхідних для реалізації законодавчого врегулювання відображення даних про власників пального в автоматизованій системі контролю за обігом пального та спирту етилового (СЕА РПСЕ); Впроваджено ІТ-рішення для вдосконалення автоматизованої системи контролю за обігом пального та етилового спирту;

Продовження додатку А

1	2
	Розроблено підзаконні акти щодо впровадження автоматизованої системи контролю за обігом алкогольних напоїв, тютюнових виробів і рідин, що використовуються в електронних сигаретах (електронна простежуваність, Закон України від 29 червня 2023 року № 3173-IX), впроваджено відповідні ІТ-рішення; Розроблено, протестовано та впроваджено підсистему «Робота з боргом» ІКС ДПС; Впроваджено систему управління інформаційної безпеки, впроваджено стандарт ISO/IEC 27001:2005 та проведено сертифікаційний аудит на відповідність; Побудовано єдину інформаційно-комунікаційну систему для суб'єктів системи управління державними фінансами; Внесено зміни до законодавства України в частині встановлення правил використання податковими органами (персоніфікованої) деперсоніфікованої інформації про платників податків; Здійснено регіональну консолідацію окремих структурних підрозділів територіальних органів (ДПІ) зі зменшенням площ офісних приміщень; Переглянуто режими інвестиційного стимулювання з метою скасування пільг з ПнП12; Визначено новий підхід, що базується на витратах шляхом запровадження норм щодо повного вирахування витрат (миттєвої амортизації); Визначено перелік активів, щодо яких можуть застосовуватися правила миттєвої амортизації; Прийнято Закон України про внесення змін до ПКУ13 щодо імплементації правил протидії практикам ухилення від сплати податків (імплементація Директиви ATAD14) та НПА; Забезпечено проведення заходів, спрямованих на посилення спроможності компетентних органів з питань міжнародного оподаткування та застосування законодавства ЄС у сфері корпоративного оподаткування; Проведено аналіз національного податкового законодавства та розроблено законопроект з метою усунення невідповідності національного законодавства правилам міжнародного оподаткування; Розроблено модель оподаткування екологічним податком викидів двоокису вуглецю щодо переходу від оподаткування цим податком фактичних обсягів викидів двоокису вуглецю до оподаткування обсягів видобутку (імпорту) викопного палива (нафта, газ, вугілля тощо); Визначено графік впровадження змін до екологічного та до податкового законодавства на підставі розробленої моделі; Встановлено в законодавчому порядку обов'язок ОМС провести інвентаризацію об'єктів нерухомого майна та земельних ділянок на предмет їх наявності в державних реєстрах; Закріплено повноваження ОМС щодо наповнення інформаційних баз Міністерства юстиції України інформацією про зареєстровані об'єкти та їх власників; Затверджено НПА, що визначає процедури оцінки майна, яка відображає поточну ринкову вартість об'єктів нерухомості; Проведено аналіз різних варіантів оподаткування віртуальних активів, розроблено керівні принципи такого оподаткування, узгоджені з DAC815 та ініціативами Глобального форуму ОЕСР, внесено проект закону про внесення змін до ПКУ щодо особливостей оподаткування відповідних операцій; Удосконалено систему запобігання та протидії корупції у ДМС, посилено механізми прозорості, доброчесності, оприлюднено звіт про виконання Антикорупційної програми;

Продовження додатку А

1	2
	Забезпечено дотримання домовленостей з суміжними країнами щодо кількості транспортних засобів, які синхронно переміщуються через пункти пропуску, що сприяє ритмічності роботи пунктів пропуску; Розроблено проект нової системи ключових показників ефективності (KPI) для ДМС, впроваджено ІТ систему для автоматичного моніторингу їх виконання; Удосконалено процедури проведення пост-митного контролю та планування проведення документальних перевірок шляхом управління ризиками; Забезпечено внесення змін до ККУ та КПКУ16 щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів.
2025	Забезпечено функціонування Електронної системи контролю за обігом тютюнових виробів, алкогольних напоїв і рідин, що використовуються в електронних сигаретах; Розроблено та видано узагальнюючі податкові консультації з питань застосування нових правил оподаткування, пов'язаних з протидією практикам ухилення від сплати податків (GAAR); Закріплено у НПА вимоги щодо постійного моніторингу податкових преференцій, оцінки ефективності та розміру втрат бюджету.
2026	Проведено оцінку виконання антикорупційних заходів ДПС відповідно до індикаторів ефективності та результативності; Проінформовано громадськість про щорічні результати оцінки виконання Антикорупційної програми ДПС на 2023–2025 роки; Внесено зміни до ПКУ з метою імплементації Директиви про материнські та дочірні компанії й Директиви про відсотки та роялті; Отримано висновок Європейської Комісії про відповідність законодавства України митному законодавству ЄС.
2024 - 2026	Визначено ефективність проведення антикорупційної діяльності ДПС; Затверджено та виконано План заходів щодо виконання Антикорупційної програми ДПС на 2023–2025 роки; Розроблено та впроваджено ІТ-рішення для обробки даних стандартного аудиторського файлу (SAF-T UA), ІКС «Обмін інформацією з іноземними компетентними органами» з подальшою інтеграцією в ІКС ДПС; Запроваджена модель оцінки ефективності правил BEPS; Запроваджені особливі умови проходження державної служби в митних органах (атестація посадових осіб, систематична перевірка на доброчесність, у тому числі на поліграфі, ротація, формування кадрового резерву, система мотивації тощо); Рівень довіри бізнесу та громадськості до роботи митних органів підвищений (оцінка задоволеності їх роботою, усунення недоліків, реалізація пропозицій); Забезпечено розробку та прийняття нового МКУ відповідно до Регламенту ЄС № 952/2013, Делегованому регламенту ЄС № 2015/2446, Імплементаційному регламенту ЄС № 2015/2447, Регламенту ЄС № 2022/2399, Регламенту ЄС № 1186/2009, Регламенту ЄС № 608/2013 та пов'язаних НПА; Забезпечено законодавче врегулювання питань, не охоплених Митним кодексом ЄС.
2024 - 2027	Підготовлено законодавчі зміни щодо впровадження Е-аудиту, щодо обов'язкового подання усіма великими платниками податків, а надалі усіма платниками ПДВ, стандартного аудиторського файлу (SAF-T UA), приведення НПА у відповідність до законодавчих змін; Розроблено зміни до законодавства, спрямовані на удосконалення процедур збору, передачі, зберігання та аналізу даних про проведені розрахункові операції, а також запровадження альтернативного (порівняно з технологією НБУ) способу захисту та передачі до ДПС даних, що формуються РРО;

Продовження додатку А

1	2
	Здійснено приєднання до Багатосторонньої Конвенції (MLC) щодо запровадження Amount A (Сума A) Pillar 1, а також до Багатостороннього Інструменту (MLI) щодо запровадження правила Subject to Tax Rule (STTR); Розроблено проекти законів та НПА, необхідних для впровадження двокомпонентного рішення OECP (Two-Pillar Solution); Проведено пілотний проект із використання натільних відеокамер при виконанні митних формальностей, запроваджено фіксацію робочого процесу за допомогою натільних відеокамер; Забезпечено ефективність та вибірковість митного контролю, прискорення митного оформлення, оптимізовано здійснення контрольних функцій ДМС; Забезпечено єдиний підхід до митного оформлення товарів в митних органах, підвищено якість виконання митних формальностей; Запроваджено спільний контроль осіб, транспортних засобів та товарів у пунктах пропуску, пропускна спроможність пунктів пропуску збільшена; Кількість підприємств, яким надано транзитні спрощення, збільшено; ефективність митного контролю підвищено; Забезпечено підвищення заробітної плати посадових осіб митних органів до ринкового рівня; Забезпечено внесення змін до ПКУ та МКУ щодо посилення контролю за звільненням від оподаткування ПДВ та акцизним податком товарів, поміщених у митний режим імпорту (в частині процедури кінцевого використання), знижено ставки ввізного митна на окремі іноземні товари, що поміщуються в митний режим імпорту (в частині процедури кінцевого використання); Забезпечено внесення змін до МКУ щодо деяких питань адміністративної відповідальності за порушення митних правил; Забезпечено прийняття закону щодо надання митним органам права здійснювати ОРД17 та проводити досудове розслідування у справах про контрабанду товарів.
2024 - 2028	Розроблено та впроваджено інформаційно-технічні засоби підтримки системи управління податковими ризиками, зокрема спеціалізованої системи (автоматизованої системи управління податковими ризиками; Проведено аналіз світового досвіду по роботі з автоматами з продажу тютюнових виробів, як інструменту боротьби з тіньовим ринком; Удосконалено ІТ-рішення, що використовується для цілей захисту прав інтелектуальної власності, уніфіковано й стандартизовано автоматизовані системи митного оформлення та управління ризиками; Впроваджено нову захищену модель управління ІТ-системами та технологіями ДМС з використанням сучасних підходів до управління проектами; Забезпечено сучасне технічне оснащення пунктів пропуску для оптимізації їх роботи (скануючі системи, системи інтелектуального відеоконтролю, вагові комплекси).

Продовження додатку А

2024 - 2029	Приведено ставки податків на тютюнові вироби в євро; продовжено графік наближення до мінімальних акцизів до 2029 р.; Приведено рівень оподаткування акцизним податком на пальне у відповідність до мінімальних стандартів ЄС; Налагоджено обмін попередньою митною інформацією з іншими країнами, прискорено переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон, забезпечено перевірку законності зовнішньоекономічних операцій, митної вартості товарів, виявлення ризикових операцій та посилення заходів щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил; Розроблено та затверджено довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Держмитслужби та її територіальних підрозділів на основі багаторічного стратегічного плану митниці ЄС (multi-annual strategic plan for customs, MASP-C).
2025 - 2026	Розроблено зміни до законодавства та НПА на підставі висновків, сформованих за результатами опрацювання сегментарних, секторальних планів, загального плану вдосконалення у 2024–2025 роках ДПС; Створено в єдиній ІКС системи управління державними фінансами окремого захищеного контуру, з кодуванням відкритих на сьогодні персональних ідентифікаторів платників податків; Здійснено консолідацію міжрегіональних управлінь ДПС по роботі з великими платниками податків в єдину організаційну структуру; Проведено оцінку можливих втрат бюджету у зв'язку із транспозицією норм Директиви про материнські та дочірні компанії й Директиви про відсотки та роялті до національного законодавства; Створено HelpDesk підрозділ, відповідальний за оперативне реагування на звернення громадян та суб'єктів ЗЕД18, врегулювання проблемних питань, координацію митних органів у частині їх вирішення; Забезпечено гармонізацію з вимогами ЄС моделі пільгового оподаткування товарів митними платежами.
2025 - 2027	Отримано доступ ДПС до банківської таємниці, таємниці надавача платіжних послуг про обсяг та обіг коштів/електронних грошей на рахунках; Розроблено зміни до законодавства та НПА щодо податкового боргу; Розроблено проект еталонного МПДУ, що враховуватиме національні економічні інтереси України; Приведено податкові пільги у відповідність до вимог Директиви 2006/112/ЄС від 28.11.2006 р. про спільну систему податку на додану вартість; Здійснено аналіз знижених ставок ПДВ та приведено у відповідність до вимог Директиви 2006/112/ЄС від 28.11.2006 р.
2026 - 2027	Проведено оцінку об'єктів нерухомості, які містяться в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.
2027	Запроваджено акцизний податок на підсолоджені цукром напої; Наповнено інформаційну базу щодо оціночної вартості об'єктів нерухомості.
2028	Запроваджено мінімальні ставки акцизного податку, встановлених у ЄС, для алкогольних напоїв.
2027 - 2028	Розроблено модель оподаткування об'єктів нерухомого майна, виходячи із їх оціночної вартості.

Продовження додатку А

2024 - 2030	Забезпечено інтеграцію з Європейськими системами ПДВ, відшкодування ПДВ, моніторингу руху акцизних товарів; Забезпечено підключення України до системи безпекового обміну інформацією між податковими адміністраціями країн ЄС; Забезпечено інтеграцію із системою транскордонних онлайн-продажів B2C, центральною електронною системою платіжної інформації «Central Electronic System of Payment information» (CESOP) для виявлення можливого шахрайства з ПДВ у електронній комерції; з європейською системою моніторингу руху акцизних товарів «Excise Movement and Control System» (EMCS); Припинено запровадження вузько спрямованих та дорогих інвестиційних податкових пільг; Розроблено та видано узагальнюючі податкові консультації з питань застосування норм міжнародного оподаткування.
2025 - 2030	Забезпечено ІТ-консолідацію інформаційних ресурсів суб'єктів системи управління державними фінансами на рівні Мінфіну та забезпечено адміністрування цих інформаційних ресурсів незалежним адміністратором (ІТ-установою); Модернізовано системи адміністрування ПДВ з урахуванням законодавства ЄС; Вдосконалено ІТ-рішення, пов'язані з контролем за дотриманням вимог митних режимів, які передбачають звільнення від оподаткування митними платежами.